

KASVATUS

Kasvatusteadusline Õpetajate Kesksiidu ajakiri. Ilmub kaks korda kuus. Häälekandja

2. aastakäik.

MAI, 1920.

8.—9. vihk.

TOIMETUS:

J. Annusson, O. J. Kiesel, J. Piiskar, K. Üunapuu,
Hans Roos (peatoimetaja).

Toim. aadress: Pikk tänav nr. 54.

SISU:

1. Õpetajaskond ja koolivalitsus.	12. Käsitöö-õppekava.
2. Uus vaim koolis.	13. Puhkuspalgaseaduse eelnõu.
3. Mäng.	14. Õigusteta õpetajad.
4. Bioloogiline meetod.	15. Asugem kodumaad kirjeldama.
5. N. Kann'i „Feodalism“.	16. KIRJANDUS: Nurmik, Eesti
kooli I. lugemik. Pöhl, Inglis-
keele õpetus. Uued raamatid.
6. Eesti kunst peab Eesti kodu
tungima — kooli kaudu.	17. AJAKIRJANDUS: Usuõpetuse
küsimus meie poliitilise aja-
kirjanduse veergudel. Maa-
koolide mured ajakirjanduse
valgustusel.
7. Meie koolimajad.	18. KROONIKA.
8. Kodulugu.	
9. Häädämise korraldam. koolis.	
10. Seletuskiri ajaloo õppekava
juure.	
11. Käsitöö koolis.	

Rakvere Õpetate Seminaar

vajab

**muusika ja käsitöö õpetajat,
ettevalmistuse klassi õpetajat
ja harjutuskooli juhatajat.**

Tallinna õpetajate seminaari juures korraldatakse
algkooli õpetajate ettevalmistamiseks

kahekuulised kursused.

Kursused kestavad 23. augustist kuni 16. okt. s. a.

Osa võtta võivad mõlemast soost isikud, kes on lõpetanud vähemalt avaliku keskkooli 8 klassi (reaalkooli 7 klassi) ja tütarlaste keskkooli 7. kl. lõpetajatest need, kes vähemalt 2 aastat õpetajana töötanud, või isikud, kes eksamil keskkooli lõpetajaile vastavat haridustasapinda näitavad.

Lõpetajad omandavad õiguse õpetada algkooli kõigis klassides.

==== Kursused on kuulajatele maksuta. ====

:: Korterite ja ülespidamise kulud jäävad kursuslaste oma kanda. ::

Ülesandmisi võetakse vastu seminaari kantseleis tütarlaste kommerts-kooli ruumides.

Kursuste juhataja **Hans Roos.**

KASVATUS

Eesti Õpetajate Liidu häälekandja

2. aastakäik

Mai 1920

8.—9. vihk

Õpetajaskond ja koolivalitsus.

Ümal ajal kõneldi haridusministeeriumi kavatsusest, milles oli antud kaaluv hääli õpetajaskonnale ja haridustegelastele Eesti kooli loomisel. Perioodilised hariduskongressid pidid moodustama haridusparlamendi, kus üldispehilmõtted määrataks, mille teostamine koolivalitfufe hooleks jääb. Nii oleks siis loomaks teguriks seltskond ise olnud ja eestkätt, muidugi, need, kes kooli- ja kasvatusalal eriteadlased ja keda Eesti kooli probleemid harrastavad. Ja kas ei olnud ja ei ole ülesandeid palju, jügawaid ja laialtise ulatusega, mis Eesti kooli ees seisawad, kus ta Wene bürookraatlike wõorasema mõjust wallandus, ülesandeid, mille teostamine fogu seltskonna jõupingutust tarwitab, et kiirustada meie rahwa mahajäänud kultuuralist ja fotsiaalset edukäiku.

Kui palju on ilusaid mõtteid, mis teostamata jääwad, sest et mitmesugused fuhited mõõduandwamad on, kui hardaimad aated. Nii on lugu ka rahwahariduse teostamisega. Kooli õnnetuseks on, et wähesed näewad tema arenemisekäigus, juhitud eriteaduslistest kogumustest, fogu rahwa parema, ilusama elutsemise aadet, kuna paljud teewad kooliit erakondlike wõitluse arena, — ilhed ütlewad seda otsekohe, kuna teised ifegi pedagoogilisi ja muid printsiipe näofattena tarwitawad, et oma õigeid mõtteid warjata.

Sellest tuleb ka, et fitjad fildfondlised norimised wallutawad fogu rahwa kultuuralisemad kavatsused.

Kas ei ole see küllalt selgesti wäijenud praegusel ajal kõne all olevatest usuõpetuse ja ühfluskooli käsitlemisest?

Murtakse odasid, kuid igaiks tuleb nende kühmuse juure oma erakonna loofungiga.

Kui ministeerium kavatses anda hariduskongressile otstustawa fõna kooli loomisel, kus olid seal weel wäga elawalt meeles waba õpetajaskonna aated: ministeeriumi juhtiwad jõud olid ise neist ringfondadest, kus administratiivset furwet pidi fallima. Kes ei mäleta, et Wene rewolutsiooni ajal Eesti õpetajaskond ahnelt sirutas käed kooli järele, suurte lootustega ja rõõmuga aputi tööle ja et siis õpetajaskond enese seast paremad jõud koolikorralduse etteotsa seadis, kes tema usaldusmeestena pidid töötama nende põhimõtete järele, mis õpetajaskonnale kallid.

Kuid niilid on faks wastasrinda: waba õpetajaskond ja kooli administratsioon. Wiimase mehhanism on täienenud ja lateinenud ja temal näib olewat püüid sunduda absoluutse wõimu poole. Ja mis ifearanis tähelepanemise wäärt, — wabi õpetajaskonna ja administratsiooni waared haktawad ifka rohkem ja rohkem lahku minema. On näha walitsemise wõimus erimärki, mis oopiumina uitmastab ja imimefe enese loodud ilma wiib, kus reaalfused kaowad.

Eesti wabariigis on harjunud fombeks saanud igal juhusel meie demokraatlist forda alla kriipsutada, kuid sellesama demokraatlike forra juures tekkiwad „meie ringkonnad“ ja „minu fõbrad“, kes igal pool püüawad oma tahtmise maksma panna ja faatuse paratamatusena fatsuwad edukäiku nii juhtida, nagu enne bürokraatlike forra juures, et demokraatlikkus ainult paberile jääks. Ka kooli poliitikasse püüawad tungida need fõbrad, ja kooli

adminiſtratsioon tugeb nende najale, ſelle aſemel, et õpetajaſkonnale läheneda. Kui aga kooliwalitſuſe liikmed irduwad toiwast keſtkonnast, ſiis lahtuwad nad waimu pooleſt ja ſarnastuwad wäljapigistatud iſitronile.

Mida kaugemale jääb adminiſtratsioon õpetajaſkonnast, ſeda ebanormaalsmaks muutub nende ſuhe. Selle aſemel, et läheneda üksteiſele üldiſtaſulitſuks tööks, onſida wõimalikult rohkem koſkupuutumispunkte, näib nii olewat, et adminiſtratsioon kardab, et midagi head ſündida wõib ilma tema enefe algatufeſta.

Kooli adminiſtratsiooni eſitawad meil Eeſtis praegufeſl ajal miniſteerium ja kohalifed kooliwalitſuſed ühes kooliõnufikudega, kuna õpetajaſkond ühingute, ſelſfide ja rühmade kaudu Eeſti õpetajate liiduks on koondunud.

Mida warem, ſeda parem on üldiſhufiſele, et ſelgufeſk ſuhe nende wahel. On waja ſord tõmmata kindlamad piirjooned mõlemate poolte õigufeſte ja koſuſte wahel Eeſti kooli loomifel.

Meie kooliwalitſuſ on ſenni oma ülesandefl nii aru jaanud, et ainult tema on kufſutud kõiki kooli elufeſe puutuwaifd küſimufi kaufſtama ja teoſtama. Ta püüab enefeſele ifka juurema tegeufuſwälja, tunnigib bürokraatliſe ifeteadufufeſega kooli in tiim elufeſe, on ſuures kartufeſes kooli hea edu pärafſt ja, ſahjuks, katſub wahel ka õpetajaſkonna tööd halwata. Tihti näib nii olewat, et kool ja õpetajad on adminiſtratsiooni pärafſt, aga mitte ümberpöördult.

Selle tagajärjel, et ſuhe õpetajaſkonda ja adminiſtratsiooni wahel ehamäärane, et ſuur ja laialine haridufstöõ mitte jaotatud ei ole, kulutataſſe aſjata energiati mõne terawa küſimufeſe fallal, kuna teifed probleimid hoopifſi ſöõti jääwad. Teſtiwad öõrumifed, aſjata äritufeſed, mis ainult ſahjulitſud mõlemile poolele. Ka ei ſaa wõrreida koolitööd tehaſega, kus iga tööline ainult oma oſa walmiſtab, ilma et temal ſõna oleſk õelda walmiſ, toote koſta, wõi tarwitufeſk ka aruſaamine olla ſelle üle: kooliſ ei ole inſeneerifid ja töölifſi, waid on ainult töölifed haridufspõllul, ſes on ja tahawad olla ſõnadõigusline loow jõud. Wäga ſahju, et ſeda aſſtoomi teoreemina tõeſtada tuleb.

Psühkoloogifſelt on adminiſtratsiooni ſeifſukoht põhwendatud: ſerge on wanu radu tallata, ei ole waja ſifemiſt jõupingufu-

tuſt, mis uue teoſtamine nõuab; pealegi ei taha ju keegi fallida enefe kõrwal teifſt omaſugufſt.

Kuid on weel palju muifd ſegawaid momenta, mis ei laſe ſelgufſt tuua õpetajaſkonna ja adminiſtratsiooni wahelõrdesſe.

Kõige pealt jällegi õpetajate enefeſe loiduf organiſeerimifes. Meie ei tunne endif weel kindla üſfufe olewat, puundub korporatiifne ifeteadufus. Praegu on weel ſoodjad tingimufed endi koondamifefeſe ja neifd peafk ammutatawalf kaſutama. On olemas Eeſtis õpetajad, ſes ei ole ſuutnud neifd waateifd omandada, mis waba rahwale mõifetawad. On olemas õpetajaid, ſes õpetajaſkonna kufſehufiſes liifkumifes midagi head ei näe; nad nimetawad ifegi wägiwallafk ſeda, et õpetajad moraalifelt koſufſtatud on olema õpetajate ſelſfide liifkufeſe, — ja nad jääwad proteſtifks ſarnaſe wägiwalla wafſtu (enefe ütlemifse järele) ſelſfideſt eemale. On olemas teine liif õpetajaid, ſes õpetajaſkonna poolt wafſtu wõetud põhifmõtteifd koolifde reformifſ eitawad. Nad ei taha ühtlufkooli, leiawad et pikaajalifed keſtkoolid on tingimata tarwiflitud, õpweaineteſt üliſtawad nad uſuõpetufſt ja uufſi keeli jne. „Wanemad pedagoogifd“, nagu nad endifd armafſtawad nimetada, ei oota ſiis, muifdugi, head õpetajaſkonnalf. Nende ſeifſukoht on aruſaadaw: elu läheb edafſi, inimene püſifb paigal, tema waated on kiwinenud, ja ſelleſt tuleb traagiline meelearaheitmine. Need „wanemad pedagoogifd“ on diſjoneeriwafk helifks, milleſt jällegi adminiſtratsioon kinni haarab.

On weel teine põhjuſ, miſk õpetajaſkonna häälf küllalt mõjuw ei ole: ſee on meie poliitilifse waatepiiri udufſus ja kõifkufus.

Alluſufeſe oli ſerge purufſtada wana Wene bürokraatliſt kõrda. Kuid elu ſammub nii kiireſti edafſi, et tumenewad juba ſifhid, mis endi uuendufeſte alufſteſk ſeadſime. Nüüifd, kus tuleb põhjalifſt uuendus läbi wiia, haſſkawad mitmed tagafſi waatama. Kas ſiis tõeſti meie kaugemale ei ſaa, kui ainult emafeelſe kooli juurel? Kas on ſelles faſſtis midagi nii ſuurt, nii ülewat, et nüüifd rahule wõime jääda, nagu oleſſime kogu töö teinud, kui ſedafama Eeſti keeleſ kõrdame, mis Wene keeleſ ſunnifſi.

Nii püüawad ſiis wanad waated ifka alal hoiduda. Celſtataſſe tallatufd radu.

On ka mõistetaw: meie oleme niisugusesse ummikusse sattunud, kust wälja peaseb siis, kui tagasi pöörame, wõi takistused kõrvaldame. Selleks on aga suurt jõulist, hingelist ja fotsiaalset pingutust waja. Siis parem juba laseme endid kõita passiivsel wanast, kõdunenust, traditsioonilist harjumusest.

Segawaks momendiks on ka see asjalu, et meie koolide allumuse küsimus küllalt selge ei ole: riik ja omawalitsus ei ole ka weel endi õigusi ja kohustusi kooli wastu wäljendanud. Uus kooliseadus wast toob jellesse küsimusesse mingisuguse korrapärasuse.

Niisugused oleksid siiski waba õpetajaskonna ja kooliwalitsuse ulesanded kooli normaalelu juhtimises, et asjata jõukutust ei oleks ja mõlemad wõiksid rahulikult oma tööd teha?

Kooli elus on kaks külge: üks on tema õpetamine kaswatusline ja haridusline ulesanne, kus õpetaja ja õppurid wastastikku kokku puutuwad. Ka õpetaja õuwenemine ainesse, meetodiliste küsimuste käsitlemine, kursuste ulatuse ja iseloomu määramine, — need tähtsad ulesanded harrastawad õpetajaid ilma igasuguse ülemuse surweta. Nende küsimuste määramisel peaks igatahes õpetajaskonnal otsustaw hääle olema. Nii oleks siis ka loomulik, et koolide instruktoreid n. n. nõunikke instituit õpetajaskonnaga kõige lähemas ühenduses oleks ja wõib olla, et ka peaks tema alla kuuluma. Siin ei ole midagi kohutawat, ega kardetawat koolile, waid ainult kõige paremat wõib loota Eesti koolile.

Teine kooli külg, mis lihtmajandus-

list laadi, jäägu muidugi kooliwalitsuse hoole. Sel alal on küll ja küll tänuwäärilist tööd.

Lõppude lõpuks on küsimus ju usalduses. Praegu näib nii olewat, et õpetajaskonna peale kahlaselt waadatakse: kas ta tahab ja kas ta wõib midagi teha. Kust jarnane umbus on tekkinud, seda ei mõista keegi. Meil ei ole ju bürokraatlist traditsiooni, rahwa ja walitsuse juhe on igatahes usaldust ärataw, aga siiski püüab enast üks pool eraldada teisest. Kooli elule see igatahes kasu ei too.

Nüüd on aga lugu nii, et õpetajaskond teeb tööd, aga ta ei saa tagajärgi kasutada. On olemas kõiksugu komisjonid, kogutakse kokku õpetajate päewadele ja kongressidele, aga ei leidu teid oma otsusi läbi wiia rahulisel teel. Waldab tundmus, et on asjata energiat kaotatud.

Seest tulewad kokku mõned administratsiooni esitajad ja teewad nii, nagu nemad jeda tahawad.

Asjata püütakse mõnelt poolt näidata, et õpetajaskonna kutsehuwiline liikumine ainult õpetaja majanduslise elu paranduse poole juundub. Seda ei ole mitte märgata. „Nateline kaamel“ on jenni ennast ikka wiimasele ajamele seadnud majanduslistes nõudmistes, rõhkem on ta Eesti kooli paremale järjele tõstmiseks püüdnud kaasa aidata.

Ka nüüd ei loowuta õpetajaskond oma õigusi ja kohusi Eesti kooli loomisel.

Peab ainult teid leidma — ja neid on küll, et wastastikkune arusaamine ja teotajutus wiljakam oleks.

O t t o J o h. K i e s e l.

Uus waim koolis.

(Särg).

Preisi haridusministeeriumi korraldus koolikogufondade asjus.

Õpinine ringkiri nõuab, et õpetajate ja õpilaste ühine koosolek kokku kutsutaks. Wiimane peaks otsustama, kas ajutada 1) koolikogufonda ja 2) õpilaste nõukogu. See ringkiri on suurema aja wanemate õpetajate seas meelepaha sünnitanud, kes iihes walesti informeeritud lastewanemataga ministeeriumile ügeda protesti saatsid. Ministeerium oli sunnitud teise ringkirja saatma, milles nõutakse õpilaste usaldusmeeste walimist, kui koolikogufonda korraldus läbi ei läheks.

Oleks huwitaw näha, kuidas esimene ringkiri üksikutes koolides wastutõla leidis. Waljudes koolides on sel ehk teisel teel korda läinud koolikogufonna teostamist murja ajada, munes koolis on teostamine õnnestunud. Tehtis küsimus, kas ringkiri juudab meid jeda teed mööda wiia, mida meie õigeks peame.

Meie ei salga, et meie räännuga jeda ringkirja terwitame. Wõib ju olla, et üksikasjalikult kõik mõtted läbitõidawad pole, et teatud koolidele mõni teistisugune korraldus enam sobiks. Aga igawõis, kes ringkirja on lugenud, peab tunnistama, et ministeerium iga kõrwalekalduimist lubab, mis niisama sooja tund-

mujegaga noorjoo vastu täidetud, nagu jeda on ministeriumi ringkirja. Üleilidje tahame uskuda, et ta noorjoole koolis uue elamisviisimaluse annab. Sellepärast on tarvilik näidata, kuidas jelle ringkirja põhjal koolielu muuta ja kuidas nende vastuvaidluste peale waadata, mis nii jägedasti ringkirja vastu kuuldamale tulewad.

Koolikogufond.

Milleks peab olema koolikogufond, milles seisab tema t egevus? Ringkirja järele peab ta olema kohaks, kuhu loovutub joomitatu õpetajate ja õpilaste ühisele. Ta seab ühtsutele rühmadele uuesanded üles, võtab aruanded vastu ja oma seisukoha võtmisega ühe ehk teise küsimuse kohta annab ka kooli juhatajale ja õpetajatele näpunäiteid õpilaste mõtteilma üle. Kes arvab, et koolikogufond mõitlusväljaks õpetajate ja õpilaste vahel kujuneb, ei taha tema mõttest diekti aru saada. Koosolekut ei tohi ettevalmistamata pidada. Iga koosoleku kõneaine peab eelmisel koosolekul kindlaks määratama, siis on õpilastel ja õpetajatel aega küll end kõigeülgjelt ettevalmistada. Misjuures ained võiks seal kõne alla tulla? Et oja õpetajaid midagi ühistest koosolekuteft kuulda ei taha ja õpilasi leidub, kes veel jellest mõttest aru pole jaanud, siis peab kõneaine valikuga väga ettevaatlik olema. Peab jeejagused toomad walima, mis mingil tingimisel õpetajate ja õpilaste wahelordi terawaks ei aja ja õpilastele huvi ning loowaks tööks materjaali pakkuma.

Kõneained.

Õpilaste raamatukogu korraldamine võiks esimejena kõne alla tulla. See pakub õpilastele huvi, aga nõuab neilt ka tõsist tööd. Raamatukogu korraldamine on õpilaste omawalitjuusele väga kohane töö.

Teisets kõneainets mõib olla kooliruumide taotitamine õpilastele peale klassitöö aja. Lugemislauadade, wäiksemate ringide kõnekoosolekute ja muude läbirääkimiste jaoks tarwitawad õpilased tihti ruume. Ka koolidewaheliste ringide jaoks peab kool ruume pakkuma, et mitte põhjust anda riitesoowitawates kohtades (wõõrastemajades, eraforterites) koostoitumise ruume otfida. Kooliruumides ei tohi aga õpilaste järele mitte „walwata“ — neil peab wõimalus olema ennast „wälja rääkida“. Koostlus õpilaste wastu peab kaduma, aga neile ei pea mitte ujalduft peale jundima.

Muusika ja laulu harjutused huwitawad õpilasi ja neile peab wabadus jääma wabadades ruumides end jellele pühendada.

Koolikogufonnale tähtjaks küsimuseks on koolikord. Kuidas ühtsitasjalifelt koolikorda maksma panna, on küsimus, milles õpilaste joowe enam tuleb tähele panna, kui jeda jenni tehtud. Peab tee leidma, kuidas jeda asja õpilaste korraldada jätta. Kui kord ainult õpetajate hoolel on, siis on ta poliitsetegewus. On ta õpetajate ja õpilaste ühine asi, siis on ta omawalitjus. Sterraküsimus wäljaspool kooli leiab ka parema lahenduje. Iga jelts, jeda enam weel kool, nõuab oma üigetelt igalpool korrekttet ulespidamist.

Ei tarwise just igalpool koolis sitemise korraldaje küsimusega peale hakata. Mõib ka üidijemad toomad walida. Alkohooli, suitsetamise ja koolinoorjoo küsimused on päewa küsimused. Ei tarwise alati ühisele otjusele jõuda, lihtjal mõtewahetisel on ka suur tähtsus. On koolis kohajad õpetajad ja wananemad õpilajad, siis mõib ju alkohooli ja suitsetamise wastu wõitlenise jeltje ajutada ehk olewatesje jeltidesje astuda.

Tähtis küsimus, mis koolikogufonnas lahendust peab leidma, on noorjugu ja poliitika.

Mõib kartus tekkida, et kool jelle läbi rohken poliitikaga jootatje kui jenni. Meie usume, et põhjalikkude ja otjekoheste mõttewahetuste põhjal noorjugu weendub, et ministeeriumi ringkirjal õigus on, kui ta ütleb: noorjoo eesõigtjeks jääb asjaoluft ilma parteipriklita waadelda. Minult noorjoo weendumus hojab kooli poliitikaft cemale, mitte keelud. Mis awalikult jündida ei wõi, jünnib pöranda all. Mis keelatud, jünnib jalaja.

Koolitööde korraldamine mõiks kõneaineks olla. Sellel ajal mõib palju õigustatud õpilaste joowe kuuldamale tulla. Tuleb ette, et ühe aine läbitõmimisel teisjed ained tuntuwast kannatawad jne. Wabad pealeidunad ja wabad päewad mõiks mõttewahetuseks materjaali pakkuda.

Õpilaste karistuje küsimus ja sobustuste pakkumine ei oleks huwitud koolikogufonna koosolekul. Mõiks weel ellu kutsuda komisjoni, kes õpilaste huwift ja joowe õpetajatele ette kannaks.

Koolikogufonnad ja koolielu.

Ei saa oletada, et koolikogufond tööpuidjel tegewufeta jääts. On ta kord juba tööle asunud, siis küub üks küsimus teise enesjega kaasa. On ju igal komisjonil oma töö uile aegajalt ifka aru anda ja kogufonnalt uufi juhtnõõre joiada.

Nagu lugeja juba eelolewast on aru saanud, näeme meie koolikogufonnas ainult wahendit, et teed walmistada uue koolielu loo-

mijeks, tõsise iihiselu loomijeks õpetajatele ja õpilastele. Mitte ainult ennelõmad ei ole kooli pärast, vaid ka pealelõmad. Meie tahame näha, et kooliruumid pealelõmati enam tühjad, õudjed ruumid pole, vaid täis elavat noorust. Meie näeks seal rühmi tegevuses huvide järele: kirjanduse, loodusteaduse, kunsti ja teisi rühme. Kogukond mõiks ka koos käia tarmiduse järele, mitte iga lähe nädala pärast. Kogukonna koosoleku aega aga tunniplaanis üles võtta oleks mõttetu. Mõisjuguine mõtleja inimene mõiks huvitavat ja viljakat mõttevahetust katkestada, kui vahetunni-tell kõljab.

Kas on koolikogukond tarvilik.

Kõige pealt mõib küsida, kas on siis veel koolikogukond tarvilik, kui kõik töö juha ühifutes komisjonides ära tehakse. Kas ei aitaks ainult komisjonide tööst. Meie arvates mitte. Kogukond on kogumise- ja jelgitusekoht, millest wärsked jõud wälja woolawad ja klijumused tekivad, mis lahenduse komisjonides saawad. Komisjonid, mis ülemalt poolt ajutatud, mis mitte kogu õpilaskonna usalduse peale ei toeta, ei wii meid sinna poole, kuhu meie piikame. Sga ühing peab end kogukonna orgaanina tundma, ja see tunne on ainult siis elaw, kui tal jägedased kokkupuitumised on ühiskonnaga. Meie kujutame endile seesugust koolikogukonda ette, mis oleks kooli iihiselu keskpunktiks, kust kõik algatused wälja läheks ja kuhu kõik tööd tagasi läheks, mis oleks kooli awasiks arwamijeks.

Wäline wõrm.

Kui koolikogukond tarvilik on, siis mõib veel küsida, kas talle on õige wõrm antud ministeeriumi ringkirjas.

On küsitud, kas see mitte õpetajatele alandaw pole, õpilastega üheskoos töötada. Mõiks ju lasta õpilasi otjusid teha, ilma et õpetajad sama hääleõigusega oja wõtaks. See ei oleks wilumud ja kulupeadega õpetajatele kohane. See wastuwäide näitab kui wähe tundetakse meie kooli põhimõttest aru saada. Kuni siitkaadi töötas ühel pool õpetajaskond, teisel pool õpilaskond. Sellest peab niid üle saama. Õpetaja ei tohi enam õpilastele kuristikuga lahutatud olla. Nad peawad ühes noortega noored olemä, ja kes seda mõib, sellele ei tundu midagi awastast, kui ta ühes noortega ühiseid kooliasju otjustab. Õpetajal on wõimalik ilka oma mõju maksma panna, ilma et tal tarwitjeks feda nitmekondse hääleõigusega mõita. Aga ka ilma hääleta ei tohi õpetaja olla, kui koolikogukon-

nast ei taheta õpilaskonda luua. Just selle eest peab hoidma. Siin mõib kaks wastast leeri tekkida, kui õpetajad end eemale hoiawad ja õpilased endi koosolekutel otjused wastu wõtawad, mis õpetajate kolleegiumile otje wastu käiwad. Seejuguine wastolu hoitakse ära, kui õpetaja koolikogukonnast oja wõtab iihediguslikuna liikmena, kelle sõna palju kaalub loomuliku iileoleku ja elukogemuse tõttu.

Disipliin.

Mõned wasturääkijad toonitawad, et seesuguse iihistõotamise tagajärjel kooli disiplin liin langeda. Meie ei toha uskuda, et keegi meie lugejast jelle wastuwäitega hakkama saaks. Wuidugi, see wana autoriteedi mõju, mis disiplinlaartõrjuse peale tugenes, tuleb häwitada, kus ta wael piisib. Sellega pole veel kaugeltki wõeldud, et iga disiplin liin häwines ja iga autoriteet oma mõju kaotab. Wastuotja, kogemused on näidanud, et kusaqil paremat disiplin liini pole, kui asutuskes, kus isialine omawalitsus maksab. Piisita waks jääb, kas õpetaja seal omale autoriteeti muretseba suudab, kus temale wastu seisawad õiguse ja tunnad õpilased. Sa kui meilt küsitakse, mis peab õpetaja tegema, kes omale wutes tingimustes autoriteeti luua ei oska, siis wastaks neile: ta peab omale teise kutsu wäljama. On küllalt noori jõude, kes tema asemel astuwad. See wastus mõib waeli olla, aga teist wastust pole. Õpetajatutje pole mitte selleks, et iga isikut wastu wõtta, kes omale leiba teenüda tahab. Pealegi pole palju neid, kes wutes tingimustes kohane da ei oskaks.

Parlamendimäng.

Mõjutaw on wähest see wastuwäide, mis ütleb, et koolikogukonnal torda ei lähe ühiselu juhtida. Kuudas mõib asutus, mis iga lähe nädala tagant korra koos käib, ühe tunni jooksul kooli peale mõju awaldada? Koolikogukond on lihtjalt riikliste asutuste järelahwimine, ta on maeruwäärt parlamendimäng. See wastuwäide käib aga walesti korraldatud koolikogukonna kohta. Wuidugi mõib asi nii wälja tulla, kui walesti juhitakse, ja kahju on, et ministeerium täielikumaid juhtnõore kohe ei annud. Kui peale koolikogukonna iseseadmisel muud midagi ette ei wõeta, siis jääb ta koolile wõõraks elemendiks, siis on ta parlamendimäng, siis on ta lori, mida weel protokolleerima peab. Mii ei wõi aga keegi mõelda, kes tõsijest wõtab koolikogukonnas peitumad wõimalused. Ta on koolielu keskpunkt, ja on loomulik, et selle

üle ka protokoll kirjutatakse, kust igal ajal näha võib, misjulgused küsimused päevakorral olid ja misjulgused otsused vastu võeti.

Nooremate klasside ülekaal.

Asjalik ehk näib veel olevat see väide, et alamatel klassidel võrreldes kõrgemate klassidega ja õpetajatega, ülekaal on.

Siin tuleb aga tähendada, et nooremad klassid vähem arenenud on ja vanemad klassid ning õpetajad nende peale rohkem saavad mõjuda. Meie ei usu ka, et koolikogufond jissenijeks võitlusvähiks muutub. Mõistliku juhatuse all muutub tema kohaks, kus valitseb ühine meel, ühine koolivaim.

Suur ajakulu.

Võibki tuua ette, et teesulgused asjad õpilaste mõtteid nende otsekoheste ülesannete juurest — koolitööst — eemale viivad. Siin peame toonitama, et harilik koolitöö veel küllalt õpilasi kaasa viivada ei juuda. See juust ongi, mida meie soovime, et kool õpilaste mõtlemise ja tegevuse keskkohtaks muutuks. Meie ei näe ka mingit hädaohu tšelles, et see uus elu kooliõpilasi niisid rohkem vangistab. Ja kas on see aeg kadunud, asjata kulutatud aeg, mis noorjugu kooli ülesehitamiseks tarvitab? Lurugiwa-malt, kui enne, peame teadma, et teadmine mitte üksi jee eesmärk pole, mille poole püüame. Meie näib, et vältamatult kaastöö ühiskonna ülesehitamisel ja valitfogufonnale mitte vähem noorjoo edenemisele kaasa ei viita, kui klassitunnid. Kodaniku õpetus ei tee veel kedagi riigikodanikuks.

Teine korraldus.

Et teise korraldusaga (usaldusmeeste valimise ja õpilaste nõukogude asutamise koht koolides) mitte jedaama käte ei jada, kui esmise teostamisel, ei tarvitse viist ligemalt pähjendada. Jääb üle ainult puudutada küsimust, kuidas meie mõtete poolehoidjad talisama peavad, kui neil tuleb regutseda teise korralduse alusel. Kõige pealt tuleb püüda kooliõpilaste keskele avalikkust tuua ja läbikäimist loetada. Õpilaste usaldusmeeste koosolekud peaksid ajama jamade ülesannete kallale, nagu soovivatud koolikogufonnale. Tegevuse laiendamisel tuleks neil asutada erikomitee eriuksannete jaoks ja järjelt ussi kaastööliji juure võita. Kuigi sel teel rassem on kaastõpilasi tegevusesse rahendada, kuid hea tahtmise juures saab raskustest üle, iseäranis siis, kui usaldusmehed on tõstised klassi usalduseosalised ja alalises läbikäimises klassiga. Need komiteed moodustavad

ihiijelt juba juurema fogu, pealegi leidub võimatu korraldada, et tarbeforral kõik õpilased, kes teatavast küsimusest huvitatud, arutusest ka oja võtta võiksid ja jaaksid. Sel teel oleks võimalik, et koolikogufond orgaaniliselt koolist enesest välja võrjuts tema lahutamata ojana.

Tegelesed.

Loodeatavasti leitavad eelpool käsitatud mõtted poolehoidmisst vanemate, küpsimate õpilaste hulgas, kui nad tarvilikult neile selgeks tehakse. Ka õpetajate hulgas leitavad nad mististe nii palju poolehoidjaid, et neil võib loota tuntavat toetust. Vastaste arv aga ei ole mististi nii suur, nagu kõrvalt vaadates ehk paistab. Enamus jääb mististi esialgu erapooletuks kõrvaltvaatajaks ja neid tuleb vajajookjul arenduse poolehoidjaks võita. Olgu kõigile selge, et praegust kooli ümberloomist ei tule ega jaa läbi viia õpetajate vastu, vaid ta tuleb ellu viia just õpetajate abil. Nagu juba jenni õpetajad ja juhatajad harilikult koolile teatava ilme on annud, teostades mõnejuuguseid arendusi, nii oleneb neist juurel mõõdul ka fäesoleva arenduse läbiviimine, mis edeneb sel mõõdul, mis ta leiab kohtadel toetust või vastupanet. Kuid loodeatavasti ei jää ükski kool teemast hoopis puutumata. Taim on istutatud, ta hakkab kasvama. Et jaa ju olla ühes koolis endine harjunud lord, patriarhaalne ihelt ja poliitilif teijelt poolt, igatahes aga võimatu kasvatama iseseisvaid ja paendumatuid iseloomu, kui nadarvies olevas õppeajutusjes moodustavad õpilased koolikogufonna, arenedes omavalitfufuse ja enesekasvatuse, õiguste ja kohuste kaudu wabal alusel.

Uga koolikogufonna teostamine oleneb ka teatava piirini välistest mõjudest, mida tuleb silmas pidada. Tuleb kõige pealt mõimaldada õpetajale rahuldusjega end pühendada omile ülesandele. Ta ei tohi uppuda töösse. Kasvatajal peab tarvilikul määral aega olema. Ugu neid sellepärast koormatagu ülekaruse tööga. Teine nõue — õpetajale võimalkdatagu korter koolimajas ehk selle läheduses, et jaaks ilma suurema aja kuluta ka väljaspool koolitunde õpilastega läbi käia.

Wõtame lühidalt kokku mõtted, mis siin käsitust on leidnud: uue kooliüdegaali, koolikogufonna, ülesseadmisele ei ole meid ajanud mitte joom õpilasi õpetajate vastu mõitlusse kihutada, vaid äratundmine, et noortfugu ei jaa kasvataada ainult õppimise ja õpetamises kaudu ning et koolis peab olema õpilaste is-

loomu arendajaks õpilaste eneste vastastihkune mõju ja õpetaja-kasvataja juhtiv käsi, kui tahetakse kasvatada ineloomu, kes endid ka wabaduses tunneksid köidetud olewat — kohuste läbi. Lõppsihina näeme täielikku koolifogufonna omawalitsust riigihuwide piires. Seda sihti pole võimalik teostada täna-homme. Õpetajad ja õpilased peawad alles selles uues ilmas kodumema, milleks kaasa ei-

toh ministeeriumi koolifogufonna korraldus, mille praktilise elluviimise kohta siin on esitatud mõned näpunäited.

Lõpuks toonitame veel kord mõtet, millega algasime: kooli eesmärk peab olema: kasvatada tema hooleks usaldatud noorsoost ühiskonnaelule wäärtuslikka kodanikka.

Gestistanud S. R.

Mäng.

Kuna meil, täiskaswanutel, mäng üleüldiselt kõrwalnähtusiks on, mis olemasolu alalhoidu ja töstmise tõsi mõtluse eest peab tagasi astuma, on ta lapseelu peasitu. Sennikaua, kui kasvatuse fund wahere ei astu, on laps olemasolu pea ainult mängutegevusega tändetud. Kui mahta armata üleüldised animaalid nähtused: sömine, joomine ja magamine, siis ei jää normaaljel lapsel, kellele ta tahe jäetakse, midagi muud üle.

Ka sel juhtumisel on imetus filosoofia algus. Igapäewases elus ollakse nähtusega harjunud, ja teda mõetakse enesestmõistetawana; kui aga on märgatud, et asjas midagi tähelepanuwäärilist on, tekitab teaduslik tarwe ja hakatakse nõudma mõiste definitiivseid ja teooriaid.

Mängumõiste defineerimine on hinge-teadlasele kerge ehk raske — kuidas teda mõetakse. Ta on raske, kui waljult teaduslikka, täiesti selgitatud psühholoogilisi termine nõutakse. Ta on wõrdlemise kerge, kui sellega lepatakse, et mängu küllaldaselt oma wastandist; tööst wõi tõsijest tegevusest, eraldada. Me tohime siin kergema ülesandega rahulduda, ja peamegi, sest raskem ei ole veel üleüldise lõpulikult lahendatud.

Siin tuleb kõige pealt mainida, et „tõsi“ wastandiga tõsist meeleolu ei ole mõeldud, sest lapsele on harilikult mäng tõeks. Mängu „lõbusus“ seisab ennem temale omases wabaduses, mis teda „tõsijest tegevusest“ eraldab. See wabadus juhib meid aga ühtlasi selle wahere peale töös ja mängus, mille toonitamiseega me tahame piirduda, nimelt mõlemate tegevuswõrwmide emotsionaalse ja woluntaarse iseloomuga. „Töös“, ütleb Kant oma pedagogilistes loengutes, „ei ole tegevus iseenesest meeldiw, waid ta mõetakse ette teise sihi pärast“. Mängu tegevus selle wastu on

iseenesest meeldiw, ilma mingit sihti silmas pidamata. Kui minnakse jalutama, siis on jalutamine ise siht, ja mida pikem käik, seda meeldiwam ta meile on. Kui me aga kuhugi läheme, siis on sealne seltsfond wõi midagi muud meie käigu siht, ja me walime kõige lühema tee.

Katsume Kanti mõiste definitiivseid weel tabawamalt wäljendada. Mõtame kahe wälispidi sarnast tegevusjärge teatud alguse ja lõpuga. Tööline lõhub puid kutselt; pois teeb sedasama „mängib. Ühe tegevusahelikku lõbusaawutus oleneb tagajärgedest, mis tema lõpul ilmuvad, nagu tigitmistungi rahuldusest oodatama palga abil. Poisi lõbu põhjened tegevuse enese meeldiwusel, sellest saadud läbielamistel. Samuti on asi, kui tahet waatleme. Tööline tahab puid lõhkuda tulewase tagajärje pärast; tema tegevus on kõiae suuremas ühenduses sellega, mis ta pärast läbi elab, ta sünnib selle ühenduse pärast, „peab“ sellepärast sündima, s. t. tööline on selleks sünnitud, kui ta tagajärge soowib; tegevus on tööna ainult wahend. Poisi tegevus on waba sarnasest järjestusest ja teeniwusest. Ühendamatult tulewikuga, on ta iseene pärast tahetaw, ta on wahend ja siht ühtlasi ehk isesiht.

Ainult seda peame sellel wahetegemisel juure liisama: ta on, juft nagu wahetegemine omandatud ja päritud tegevustelegi, ainult abstraktiivis puhtalt läbiwaidaw. Ühtikul juhtumisel wõib mäng osalt ka wälisest sihtidest olla tingitud, „heteronoom“, ja mis tähtsam, töös wõib selle wastu heteronoom siht ja sellega ühendatud „seadumine“ täiesti unuda rõõmu pärast tagajärjerikkal jõudude awaldusel. Sellepärast peame eelmist Kanti lauset õiendama: töö wõib ka „iseenesest meeldiw“ olla, aga nii palju, kui teda ta enese pärast armastatakse, omandab ta midagi

mängu weelikkusest. Meie ei pea, nii õpetab Kantti eetika, inimest kunagi palja wahendina, waid alati isehihina wõtma; seda nõudwat inimlikkusest lugupidamine. Töö wäärtus ja ülewus seisab osalt samuti selles, et ta jama mõttes, kui Lessingil erilist teaduslike tegewuse suhtes mõeldub, midagi wõistlusemängu iseseiswusest ja wabadusest omandab.

Mis puutub mängu teooriat, mida me nüüd peame käsitlema noorsoo mängimise piirides, siis tahaks mitmetaolisi taipewise esitada. Esimene neist on kausaalne seletus, kuna teisi mängu teleoloogilisteks seletusteks wõib nimetada. Ma nimetan neid jõuilehtsuse teooriaks, harjutuse ehk enesearendamise teooriaks, nõrgendamise teooriaks, katarisis (puhastus)-teooriaks, täiendusteooriaks ja puhkusteooriaks.

1. Kausaalne mängu seletus üleliigse närwijõuga on Spenceri poolt teaduslikult läbi wiidud. Selle peamõtted on umbes järgmised: a) Kõrgemad loomad saawad enesele paremini toitu soetada, kui alamad; nende aeg ja jõud ei ole selle tõttu enam täielikult olemasolu alahoiu teenisuses, nii et nad selle järelel elujõu ülejäagi omawad. b) Jõu ülejäagi wõit on weel selle läbi kergendatud, et kõrgemal elajail on tarwis wäga mitmetaolisi jõude, kord üks, kord teine nende tegewus „saab pikemat rahu“. Jga waimuomaduse kohta aga maksab seadus, et tema elund, kui ta harilikult kauem on puhanud — ma roon need kohad meelega sõnasõnal — „selle läbi isearaliku walmisoleku omab jälle tegewuse astuda“. c) Kui nüüd wabanemisele tungiw jõud mingit wälis- tõe wastawale tõelikule tegewusele ei leia, siis tuleb jama tegewuse järeleaimamine, „sellest tekib siis mäng igal kujul“. d) Spencer näitab, et peajasalikult neid teewusi järele aimatakse, mis indiwiduumile elu alahoiuks isearanis olulised on, ja ta räägib sellel puhul rõwlikelistest ja riis- tawateist instinktideist, mis mänguküsimuse ideaalsel wiisil lahendawat.

Selle jõulitõuse teooriaga, milles on kahtlemata palju tõtt, ei wõi mitte täiesti nõus olla, ja nimelt järgmistel põhjustel. Esialt ei ole järeleaimamise mõiste oma suure tähtsuse peale waatamata mitte kõigi mängude kohta laiendatav, wähemalt mitte siis, kui „järeleaimu“ harilikus mõttes mõistetakse, nagu Spencer laste mängudega näib tegewat. Tema waate järele on see nimelt kas oma tõsiste tegewuste järele-

ainus, mis jõulitõust määratud teedele juhib, wõi aga täisealiste tegewuste järeleaimus. Esimese teisendi wõib mängu psühholoogilise mõiste definitsiooni seisukohalt makswaks tunnistada, kuna wäitse lapse juures esimesi automaatlisi liigutusi weel mitte mänguks ei peeta, waid ainult nende meelega, isehihina wõetawat kordumist; siis ei taibata aga igatahes järeleaimust mitte traditsioonilises, waid laiendatud mõttes, nagu näit. Carde'i ja Baldwin'i juures leidub. Just laste mängus näib Spencer wõõraste eeskujude järeleaimu mõtlewat, kuna ta selgesti ütleb, et laste mängud, nagu nad oma nukkusid hoiawad, teedõhtuid annawad jne., olewat „lauka täiskaswanute tegewuste dramatiseerimine“. Tarwitses enesele meele tuletada laste mängewat „eksperimenteerimist“ ehk nende esimesi kaklemisi, et õtusele jõuda, et järeleaimus harilikus sõna tähenduses mängu üleüldiseks kriteeriumiks ei ole.

Teine punkt, milles Spenceriga ei saa nõus olla, puutub tema üleliigse närwijõu mõistet, nii siis terve seletuse tuuma. See mõiste eeldab, nii kui teda Spencer on formuleerinud, teatud tegewuste pikemat rahu. Et selle läbi soetatud suur walmisolek mootorsele jõuwanemisele kõige foodsamaks mängu alguse tingimuseks on, ei saa keegi salata. Aga paratamatuks tingimuseks ei ole nii tekkinud jõutagawara mitte. Kasipõja juures, kes mängust wähe wäsinuna maha on heitnud, ja kelle eest meie kahekümnendat korda kera mööda weeretame, ei tarwisse püüdmisliigutuse wäljakutsumiseks mingi muud jõuseisukorda eeldada, kui täiskaswanud kassi juures, kelle möödajookswa hiire nägemine liikuma paneb. Niisama on lapsega, kelle järeleaimuse ehk wõitlustung mingil tükkel tegewusele erkub. Spenceri jõulitõus wiib meid pilklikule anuma ettekujutusele, millesse kauemat aega ilma tagawara tarwitamata wett on woolanud ja mis lõpuks hakkab üle woolama. Isearaliste erutuste algatava wõime meeletuletus wiib ernem anuma küljes mehhanismi mõtlema, mis tema wäitse tõuke mõjul ümber kallutab, ka siis, kui anum ääreni täiski ei ole.

Kui meie sellepärast küsime, kuidas Spenceri teooriat peab modifitseerima, et ta faktidele wastaks, — siis wõime tähelepanu juhtida wäartuslike töö peale mängu üle, mis Colorado ilikooli poolt 1902. a. ilmutati: „The survival values of play“, Harwey A. Carr. See töö, millest meie järg-

newas tähtsat aratust saame kuulub kõige paremate hulka, mis viimajal ajal mängust on kirjutatud, nõuab aga minu waadete kriitika osas öiendusi. Carr on mõttele tulnud, mis ka mind juba on wallanud. Tema katjub nimelt jõu üleliigsuse mõistet nii modifitseerida, et ta olemasolewa, kogutud jõu asemele tingimused tahaks panna, jõu ülejäät kergesti ja ruttu saawutada. „Kogutud jõud“, ütleb tema, „on öieti õnnetu nimetus, sest kahtlane on, kas närwiratud koguwad juuremat hulka närwijõudu; see nimetus tähendab ennemini tingimusi jõuküllust hästi ja ruttu saawutada“. Et mu Spenceri kriitika mitte selle sõnastuse wastu ei ole pööratud ja sellepärast ka tema peale toetades ei wõi ümber lükata, on selge. Sest Spenceril on kõne pikema puhkuse tõttu „kogutud“ energiat, siin aga omadusest, kergesti ja ruttu weel mitte walmisolewat jõudu saawutada, nii siis kahest wäga isefugusest mõistest, millest teine waewalt weel kogutud jõudu wõib tähendada ja igatahes wähe-matti eelkäiwast pikemast puhkeajast ei si-ralda. Nii ümbermoodustatud mõte on mulle wäga sümpaatlik. Ma kasutaksin tema kasipoja näite jaoks wähest nii, et üt-leks: närwijüsteemi tingimused sihiwad sinna poole, et wälise erutuse järele kõhe wastawatele motoorilistele tšentrumitele energiat tuua, mis puhkemisele tungib. See aga ei ole Spenceri õpetus, mille wastu ma näiteid tõin.

Et ma ise sarnase muutuse wõimalusest mõtlefin, olen „Inimeste mängudes“ otse-kõhe ütelnud, et jõu üleliigsus, „nii, kui-das Spencer aru saab“, mingi üleüldine mängu kriteerium ei ole. Ja ma lisasin kasipoja näite juhusel juure: „Muidugi peab ka sel juhtumisel oletama, et wäline erutus alati erutuse tõuslaine wastawa-tele teedale juhib; aga see on midagi muud, kui meie poolt tema üldisuses was-tuwäidatud mõiste. Meie wõime siis, kui me Carri mõistu, mis Spenceri oma olu-list muutust tähendab, omaks tunnistame, Spenceri mõistu alati parandust nõudwaks tunnistada. Ja meie sõrdlus anumaga oleks siis nii muudetaw: paljudel juhtu-mustel ei waja mingit ennefogutud ja pä-rast ülewoolawat weetagawara, waid an-tud erutus awab sisetulewad juhted ja toimetab nii tarwiliku tagawara kätte.

Edasimminnes küsime, milles sarnased motiivid wõiks seista. Nad seisawad kõi-ge pealt wäljastpoolt tulewates erutustes,

nimelt erutuses päritud- ja erutustes har-jumuste reaktsioonidele. Et päritud reak-tsooniwõimude, nii siis instinktide ja tun-gide juures, antud erutus sündimisest omandatud kaduwuste tõttu omane peab olema ärituse tõuslaine juhtima wastawa-tele teedale, seda oleme nüüdsama toonita-nud. Selles seisabki esimesel joonel asja-olu, et Spenceri põhimõte kõige soodsama, aga mitte paratamatu mängu tingimuse si-saldab. Et aga lugu ka omandatud harju-muste juures samuti on, järgneb sellest, mis warem harjumuste seadustest on üteldud. „Harjutamine“, ütleb Carr, „tekkitab harjumused ja harjumus tähendab funk-tionaalse walmisoleku seisuforda teatud reaktsiooniks.

Nendele wälistele motiividile wõiwad aga igatahes ka weel selfida tšentraalselt tekkinud äritusseisuforrad. Lapse juures räägitakse automaatsetest ehk impulsiwse-dest liigutustest, mis Preyeri määruse järe-le „tekitatud on ilma perifeerilise ärituse-ta ainult kõige alama järgu motoorilistes tšentrumites olevate toitliste ja teiste fü-sioloogiliste professeide läbi“. Kuidas Carr küll õigusega alla kriipsutab, mängib see tšentraalselt tingitud närwijüsteemi erk-sus tähtsat osa just kaswueas, mil alati-sed suured muutused käimas. Seda erk-sust wõib Spenceri mõttes, kellele meie siin kõige rohkem ligineme, pikema puh-kusega wälja kutsuda; aga tema esinemise kahtlematult tingimust tarwitseme meie sel-les waewalt näha. Temaft tuleb lapse juures nii filmapaistew tung tegewusele, mille mõiste mulle „Inimeste mängudes“, otsekohe-selt tunnustatud, ras-usti tegi. Kui näit. Jodl Beaunis'ga ja teiste uurija-tega tõendab, et igal meelealal mitte ai-nult passiwne omadus teatud erutuste wastuwõtaks ja ümbertöötamiseks ei ole, waid et tal ka juba algusest peale ühtlasi tung on wastawatele erutustele, siis wõi-me meie selle teguseni starwiduse, ehk kui-das teda muudu metafooriliselt wõiks ni-metada, aluseks pidada sisemistest põhjus-dest olenewa närwitšentrumite kõikuwuse ja walmisoleku, nagu see tätskaswanutel ei puudu, arenewale organismile aga ise-ärantis omane on.

Mõlemad, wälised tõuked ja tšentraal-selt tekkinud erutawus, mõjuwad ühes koos. Duhtimpulsiwsete liigutusliiki-de arw ei ole juba Dreyeri enese waate jä-rese suur, ja teda tuleb wõib olla weel enam piirata, kui Preyer seda teeb, sest et

just sifemifelt tekkiv erutusprotsess ena- masti päritud ehk omandatud reaktsooni- teedele läheb. Nii arwab Preyer keeleare- nemisets nii tähtsad lapse hääleharjutused automaatsete liigutuste hulka. „Lätlutus- monoloogide“ mängivate hääleharjutuste eel käivad, aga, nagu ka Guzmann ja Ament tõendavad, kõiksugu reflekshäälid ja lätlutamisel enesel võivad sagedasti välised erutused, nagu näit. sissetõmmatud õhk mõjuvad olla ja tegewuselt puhtim- pulsiivse iseloomu võtta. Samuti on lu- gu, kui laps juba teatud lätlutusharjumu- sed on omandanud, kuna siis tsentraalselt tingitud erutus heal meelel nii omandatud teedele pöördub.

Siiski tuleb tsentraalselt tingitud jõuallikate tähtsust nähtavasti vä- ga kõrgets hinnata. Sest meie võime küll oletada, et nad, vaatamata nende kaldu- wustest päritud ehk omandatud teedele woolata, omegi ka mitmed uued kõrwalli- gutused ja teijendused tekitawad, mis siis kui nad tarbekohased on, kestwate uute ja- wutuste aluseks võiwad saada. Alkoholi läbi ajutiselt tekitatud kõrgema elutegewu- se juures ettetulewad „head mõtted“ ole- fid siis ainult patoloogiliseks paralleeliks närwifüsteemi suurendatud erutatawuse palju tähtsamatele tegewustele. Minult esimese mängutegewuse füsioloogilisi põh- juseid juureldes, ei saa seda mõtet siin edasi harutada.

Kui meie jennised saawutused kokku wõtame, siis on järeldus see, et Spenceri teooria olulisi muutusi wajab, et pärima jääda. Sest esiteks ei wõi meie järeleai- must ammuks mõttes noorsoo mängu üle- üldiseks kriteeriumiks pidada, ja teiseks astub meile pikemal puhkeajal kogutud ja enesest ülewoolawa jõukogu asemele üksi kalduwus wõi wõimalus, teatud motiwi- de tõttu teatud närwifüsteemi osades ener- giat koondada. Need motiivid aga esine- wad kolmel tingimisel: seespoolt tulewate erutusoludel, nagu see jast jagadasti kaswuajal juhtub, välisel tõul päritud reaktsoonidel ja harjumusliigutustena esi- newatel wõimalustel. Et sellejuures päri- tud kalduwused noorsoo mängude mõistm- seks kõige suurema tähtsuse omandawad, jeda arwan oma töödes mängust olewat näidanud.

2. Niid wõin mina mängu teleoologi- liste seletuste juure minna, ja kõige pealt harjutuse ehk enesearendamise teooria juu- re. Ta ei ole praegu ümbermoodustatud

Spenceri teooriaga mitte wastolus, waid täiendab teda, füsioloogilisele waatekohale juure lisades bioloogilise. Tema lähte- punktiks on esimeel joonel küsimus noor- soo mängu bioloogilisest eesmärgist, sest oleks muude orgaaniliste nähtuste täiusel iseäralik, kui kõrgemate loomade ja inime- se noorusiga nii oluliselt waldawal näht- tusel mingit tähtsust ei oleks liigi alal- hoiuks! See möte tarbekohasusest on Spen- ceri jõu üleliigsuse mõistust täiesti kõr- waldatud; sest Spencer ütleb oma kogu- tud energiat seletuse järele selgesti: „Sellest tekib igatliiki mäng — sellest tuleb pärast puhkust tung üleliigsele ja kasutule tege- wusele“. Tagant järele aga annab ka Spencer mängu kasulikkuses järele, ja ta on, nagu ma tema kaswatusõpetuse tund- maõpil pärast leidfin, teisel juhusel harju- tusteooria mõtte selgesti välja ütelnud.

Teie kõik tunnete sipelgate ja mesilas- te imelikka instinkte. Sarnased „instinkt- loomad“ moodustawad iseäraliku, päritud struktuuridest tugewasti mõjutatud elu wormi, mis nähtawasti teisest orgaan- listest kujundustest on arenenud, millel peenelt wäljaarendatud ehituskawa sündi- misest jaadik weel ei olewad kindlaks mä- ratud. Ka instinktloomad võiwad koge- mustest õppida; aga nad astuwad peaaegu walmilt wõitlusse olemasolu eest, nii et me mulje saame: on suur wahel nende wahel ühelt ja kõrgemate loomade ning ini- mese wahel teiselt poolt. Kuidas on lugu nendega?

Kõrgemad loomaliigid ja inimese laps ei astu mitte walmis warustatult ellu. Neil on noorusiga, s. t. arenemise ja kas- wu aeg, mil nad weel iseseiswalt ei saa ole- mas olla. See on wõimalik wanemate ins- tinktiwusel alusel püsival hoolet. See noo- rusaeg on õppeaeg, arendamisperiood, os- kuste ja teadmiste omandamine. Ta on jeda pikem, mida kõrgemad nõuded seab loodus organismile. Ta on sellepärast ini- mesel kõige pikem, — tähtis osa ta eest.

Ka kõige enam arenenud organismi- des on palju sündimiselt saadud kaldu- wustega kindlaks määratud; mõeldagu näit. sifemisi toitmistegewusi. Aga wäli- sed tegewused ei ole enam nii tugewasti ette määratud. Instinktide löög on löd- wastatud. Nad on mõju awaldamas, aga nad ei ole täielikudja tarwitsewad li- sandust. Sellepärast ilmub meile juba noor imetaw elajas, enam weel laps, otse adituna wõrreldes täielikult warustatud

instinktloomadega. Ja just sellest waejus-
 sest peab rikkus tulema! Ta on abitu, et
 ta õpiks end ise aitamal. Kuidas ta seda
 õpib? Wäljast poolt tulew kaswatus,
 mis elajate juures ainult wähe aimataw,
 ei wõi seda ülesannet mitte üksi lahenda-
 da. Omal „algusel“ peab noor olewus
 seda, mis jündimisest päritud, kogemuste-
 ga ja harjutustega lisandama. Tema peab,
 nagu Karl Camillo Schneider oma „Soen-
 gutes elajate psükoloogias“ ütleb, „initsia-
 tiivloom“ olema wastandiks instinktloo-
 male. Päritule peab ta omandatu juure
 lisama. Kõigi initsiatiivolewuste kohta
 maksab ammuine Goethe sõna: „Mis ja
 oled isadelt pärinud, seda omanda, et teda
 omaks pidada“.

See initsiatiivlooma enesearendamine
 teostub aga kõige pealt mängus. Mängu
 teleoloogiline seletus wiib sel'epärast esi-
 mesel joonel „enesearendamise teooria“
 juure. Juhus enesearendamisele on, nagu
 me näitame, nooruseaga antud. Küsimus
 sellest, millised jõud selle juhatusel ka-
 jutuse wõimaldavad, wiib meid Spencersi teo-
 ria arutusele tagasi. Selle juures paneme
 meie erutustele, mis juba olewatest har-
 jumusreaktsioonidest tulewad wähem rõh-
 ku; sest see, mis meid peajasjalikult huwi-
 tab, on just harjumuste omandamine. Sel-
 le järeldusel peame meie kõige pealt oman-
 datud instinktide ja tungide erutust waat-
 lema, samuti ka kaswueas esinewat tegut-
 semistungi. Ma olen mängu uurimustes
 sünnilt omandatud instinktdest wälja läi-
 nud: nad wiivad nooruseas päris ins-
 tinctmängudele. Meile seltsib kõrgemate ole-
 wuste juures järeloomustung, mida, nagu
 me nägime, waeuvalt instinktide hulka
 wõib arwata, aga siiski päritud kalduwus-
 tega näib ühenduses olewat. Ta annab
 mängutegewusele järeloomustungu ise-
 loomu. Peale nende instinktide ja tungi-
 de paneb end igal pool maksima tegutse-
 mistarwidus, mis tähelepanu juhatusel
 mänguwa katsetegemisenä kõige puhtamini
 ilmiks tuleb.

Waagleme nende wahelordade selgitu-
 seks kõige pealt mänguwaate loomade üles-
 pidamist. Noore imetawlooma esimene elu-
 aeg on peajasjalikult toitmise teenistuses.
 Aga ei kosta kaua, kui kohaltliikumist tee-
 niwad instinkt- ja puhastele (järeloomustest
 rippumatule) instinctmängudele wiivad.
 Enesearendus wäljub siin selgesti. Nii
 pööras sooloog Seitz mu tähelepanu sellele,
 et noored gazellid, kes tasandikul elami-

seks on määratud, kaugushüppamist ja
 pööstastest ülehüppamist harjutawad, kuna
 mägestikus elawatele sikkudele ja lammas-
 tele „otsekõhene kõrgushüpe, löpphüppena
 kohalt“, iseloomulik on. Kindlasti on mõ-
 nele silma torganud, et sarnased „sikkühü-
 ped“, mis harilikult naerma ajawad, on
 koguni isetaoline, tajasel pinnal mõista-
 tusline liikumiswiis; siin on lihtsalt sele-
 tuseks: see on seadumisahtus ja kujun-
 dab tarwiliku eelharjutuse kaljukses mäges-
 tikus elamiseks. Instinkt tõukab liikumis-
 himu neile kindlatele teedele, et liisa saa-
 da mänguwal harjutusel omandatud harju-
 muise poolest.

Just samuti kui sarnaste liikumismän-
 gudega, on lugu loomade ja hi ja wõitlus-
 mängudega, mis on niisama järeloomustest
 rippumatud instinctmängud. Aga juba
 loomariigis tuleb puhta instinctmängu
 juure järeloomustung ja katsetegewuse
 rööm, nagu seda iseäranis ahwide juures
 wõib tähele panna.

Järeloomustungi bioloogiline täht-
 sus seisab noore looma enesearendamises
 liigi kõige tähtsamatele eluharjumustele.
 On kerge otsusele jõuda, kui tähtis on see
 saawutus. Mida enam meil kindlate initsi-
 atiivloomadega tegemist, seda suurem on
 selle ulatus, mida täiskaswanud loomad
 oma kogemuste abil päritule juure on
 õppinud ja omandatud harjumusteks on
 arendanud. Täiskaswanutele järeloomustung
 noorte poolt, olgu see palja „külgehaaka-
 mise“ kujul, olgu järeloomustungu kujul,
 tahab siis, nagu juba warem toonitatud,
 ka need uued saawutusel traditsiooni abil
 liigis alal hoida. Baldwin on selle, was-
 tandiks füsioloogilisele pärandamisele, sot-
 siaalseks pärandamiseks nimetanud.

Sama tähtsad on katsetegemismängud,
 milles tegutsemistung rahuldust otsib: oma
 organide kohan proowimine ja igasugus-
 te asjadega „jandamine“. Ma juba maini-
 sin, et tung tegutseda, kergesti uutele lii-
 gutustele wiib, mis mõnes olukorras ka-
 sulikud wõiwad olla. Siin, kus me män-
 giwa katsetegemise juures näeme tähele-
 panu ja mõistuse tegewuse astuwat,
 omandab see mõte täielise maksuse. Ku-
 na järeloomustung alalhoidwalt mõju-
 wad, sest et nad endiseid saawutusi tradit-
 siooni läbi liigis alal hoiawad, kujundab
 arenenud katsetegewus edu motiivi. Siin
 nähtub päris „initsiatiiv“ kõige täieliku-
 malt. Elaw olewus, kes järele aimab ja
 eksperimenteerib, kujundab alalhoidliste

ja eduliste tendentside lahutamata koguse.

Naagu praegu öeldud mõtete põhjal võib öödata, on mängiw järelaimus ja katsetegemine lapse juures palju laiemat ulatusega, kui loomartigis. Näitena esitame siin nimelt käimiskäigutuse arenemise. Me võime seda arenemist terwe staadiumide reas jälgida, ja peaaegu igal pool finnitawad waatlejad, et laps oma liikumismõimete katsetegemises proovimises mängu röömustawa sifu pärast tegew on. Esimene eelharjutus, mis sagedasti weel enam automaatlik võib olla, on jalgadega „tampimine“, millel Dierordti järele muskliarenemiseks väga suur tähtsus. Teine ettevalmistus seisab teha püstitajamises, istuma õppimises, esimeses suures võidus raskuse üle. Naagu Preyer tunnistab, püüdis tema laps, niikaua kui wõitlus sirgelt istumise eest weel kestis, „nähtawasti oma enese lõbuks“ ikka uuesti tasakaalu alal hoida, ehk ta küll ainult silmapilgu toetamata wõis istuda. Siis tuleb käimise loomulik eelkool, roomamine mis väga selgelt pikaldase arenemise kasulikkust mõistluse harimisel näitab, kuna siin lapsel kõige parem juhused on oma tundmist asjadest, nende omadustest ja mõjudest laien-dada.

Uga tung ülespoole saab suuremaks laps õpib püstitamise. „Mõnikord katseb ta hoidja riiete najal“, ütleb Sigismund, „mõnikord tooli ehk pesuwanni najal end püsti ajada. Kui tal see kõigi jõudude pingutusel korda läheb, puhkeb ta harilikult rõõmu hõiskel“. Wiimaks tuleb esimese käimise suur katse: alatud arutuslega, ja kui ta õnnestab, lõpetatud ja korratud ütle mata uhkusega. Nii sammub laps instinktide ja teadmisestungi koostöötamisel järjekindlas ja siiski sihti teadmata arenemises edasi katset katsele, ja iga uut wõitu püsti käimise teel nauditakse hõiskel, nagu parastises elus raskest spordist jagusaamisel.

Kui laps nii ikka kõrgematele ülesannetele andunud proowide ja katsete waral püstitämise on ära õppinud, siis tulewad harjutused, mis loomade instinkti mängu andele sarnased, ainult et ka siin iseseisew katsetegemine suuremat osa mängib, sest et õppimise protsess ajus late-neb. Stia kuuluvad hüppamine, jooksmine ja tagaajamine, ronimine, üles ja maha kargamine, lausa harjutused, mida terwe laps ka ilma eeskujuta teeb, sest et siin sündimisel päritud kalduwustega tegemist-

Uga siin algab kohe järeleaimus sarnase jõuga, kui me seda loomade liigutusmängudel ei tunne. Otse sellepärast, et katsetegew laps enam kui loom end oma liigutuste wabaks isandaks on teinud, võib ta nüüd eeskujudel järelaimuse lasta täiele mõjule tulla. Nii algawad siis kõik mitmesugused, eriliste reeglitega kindlaks määratud wõimlemismängud, mis wanematelt seltsimeestelt järelaimuse teel õpitakse ja nii jotsiaalsete edasiannu teel põlwest põlwe edasi kestawad. Kui wõimas on selle traditsiooni alalhoidew mõju, näitab nool ja wibu moodsa lapse käes. Primitiivsetes seisukordades õpib laps järelaimusmängus väga tähtsa osa sellest, mis täiskaswanute omandatud kultuuri moodustab.

Sellega olen mängu tähtsuse enesearendamiseks efile toonud. Uga peab weel ühte momenti arwesse wõtma, mida ma juba olen riitanud, kui ma mainisin, et Dierordti järele imewlapse jalgade „tampimine“ väga tähtis on muskliarenemisel. Enesearendamine mängu abil ei seis mitte ainult oskuste ja teadmiste omandamises, waid ka neid oskuseid teeniwate orgaanide harimises. Mängiw tegutsemine edendab nende kaswu. Seda mõtet, mis enesearendamise teooria alles täielikult teeb, on iseäranis Carr ja Claparede toonitanud. „Mäng“, ütleb Claparede oma raamatus „Psychologie de l'enfant“ edendab organismi. . . tõuge, mis on kasulik organismi kaswule.“ See ei maksa mitte üksi muskliste kaswust, waid ka närwüsteemi arenemisest. „Waitlemine“, ütleb Claparede, „finnitab seda oletust. Kui ühe alles sündinud kaswipoja silmalaud kofku pandakse, siis võib pärastpoole teatud arenemispuudu tema aju nägemis-sentrumides kindlaks teha, sest nad tarwilikka erutust ei ole saanud. Ja isikutel, kellel lapseas jalg wõi käsi on amputeeritud, atrofeeruwad liikumissentrumid“.

Õpetan oma juurduse, röömustawat juhust tarwitades, Spencerit ennast enesearendamise teooria toetusel tsiteerida. Omas töös „Kaswatusel“ ära näidates, et laps oma esimestel eluaastatel ka wanemate ehk õpetajate juhatusel hoolik-mata väga palju oma kogemustest (iseäranis walusatel läbielamistel) õpib ja et loodus nii kaswatusel otsekohe enesealalhoidu osa keht hoolitseb, ütleb Spencer edasi: „Ja kui mõni aasta hiljem jõud end ilmutawad jooksmises, ronimises,

kargamises, jõu ja osavuse m ä n g u -
d e s, siis tunneme meie kõigis neis tege-
wustes, mille abil mu s k l i d a r e n -
d a t a k s e, muljeid teritata k s e
ja otfustamise kiirust
edendata k s e, ette w a l m i s -
t u s t selleks, teha ümbritsewate asjade
ja liikumiste keskel dieti pidada ja suure-
matest õrmetustest hoiduda, mis dieti iga
elus ette tulewad". Seda waadet on ka
prantslane Paul Souriau eistanud. U n -
datud seisukohal asjuwad, näib null-» Lloyd
M o r g a n i "Animal Behaviour" ise-
äransis wäärtuslik olewat. —

5. Koguni teist liiki teleoloogilise
mõistu mangust annab meile n ö r g e n -
d a m i s e teooria, mis aga eelmisega ko-
guni mitte nii wastandlises suhtes ei ole,
kui jeda esimesel filmapilgul mõiks arwa-
ta. Nagu Herbarti kooli "Kultuurastmete"
teooria" kaswatuft kultuuri arenemise lü-
hendatud korraldamiseks katsub moodusta-
da, nii on Ameerikas Stanley Hall, Allin
ja Gulich mangu enesearendamise huwitaw-
al wiisil biogeneetilise põhimõttega
ühendusse wiinud. Easte mæng, milles
traditsiooni kaudu nii palju minewiku jä-
relkaja on alal hoidunud (mõeldagu laste
ringmänge, wibu tarwitamist ja sarnaseid
nähtusi), on meile süllogeneetilise arenemi-
serea ontogeneetiliseks fordumiseks. Ja
sellejuures peab Hall'i waate järele sage-
dasti eesmärk wäljuma, m a d a l a -
m a i d i n s t i n k t e, mis weel rudi-
mentidena loomaltust ja alginimiltust esi-
ajast püsiwad ja lõpultkule kadumisele on
määratud, süütu wiisil lasta tegewuste
astuda ja just selleläbi nõrgendada. Selle
mõistu wastu, mida Hall ka oma suures
töös "Adolescence" esitab, tõusewad tõsi-
sed kahtlused. Kõige pealt kahtlen, kas
harjutus individuaalse elu jookful ins-
tinkti sel määral võib nõrgendada, et
wastawad tegewustendentid t ä i s k a s w a -
nute juures mitte sugugi ehk nõrgemalt
ilmuwad. Kui näit. röömu wiisakuswas-
taste nähtuste puhul, mis pea kõigi laste
juures ette tuleb, kaugete esivanemate
„algelise bakhanaalse ülespidamise ata-
wiisilistest mälestustest" tuletata k s e, siis ei
ole mulle mitte ainult see juhtumine
mitmel põhjusel kahtlane, waid ma ei saa
ka selles järele anda, et näit. mæng wi-
s akuswastafega indiwiduumi tulewiku
jaoks sarnastele weetlustele wähem was-
tuwõtlikuks teeks — mõeldagu ilusaid pe-

dagoogilisi järeldusi, mis sellest mõitfid
olenedal Sama wähe tahaks uskuda, et
wäikesed tütarlased, kes oma nukkufid ise-
äransis õrnalt armastawad, sellepärast hil-
jem emadena wähem hoolitsemistungi
omawad, ehk et noorsoo wõitlusmangu-
del tagajärjed on, pärastist meest rahuar-
mastawamaks teha*). Siia juurde tuleb
loomade ja loodusrahwaste mængude näi-
de. Kas võib noore tiigri jaagimangu
Hall'i teooriaga seletada? Ja kas G. E.
Johnson ei ütle õigusega („Play in Physi-
cal education"): „Mängu harjutuswäärtus
wäljub üllatawalt metslaste mængudes?"

Siiski olen mõttega, et mæng päritud
reaktsioonimõitfide kidumisele võib kaaja
aidata, täiesti peri, olen jeda koguni al-
gusest peale haridusteooria tagajärgeks
pidanud ja jeda waadet ka forduwalt esi-
tanud. Ma mõtlen selle juures wähem au-
togeneetilist nõrgendust indiwiduaalises
elus harjutuse läbi, kui kidumist süllogee-
neetilises. Ülipea kui elawate olemuste ast-
mearas filmapilt esineb, kus omandatud
seadumused fergemini wõiwad tagajärgi
saawutada, kui pärandatud üffikasjaline
mehanism, wõiwad need mehansmid ha-
kata kidunema, wähem täielikult parandu-
des. Mängus wäljuwate päritud reakt-
sioonide täielist kadumist ettenõhtawas
ajas wõin waewalt uskuda; ja sama wä-
he näib mulle olewat selgeks tehtud, et
näit. wõitlusinstinktid juba sennisel inim-
soo arenemisel märkfat nõrgenemist on
kannatanud. Kui see siiski nii on, siis
võib selle juures mæng ka minu mõis-
tult olla mõju awaldanud, kuna temas
omandatud wõitlusoskused, waatamata
instinkti suuremast nõrgenemisest, liigi
alalhoiuks ulatafid.

4. Meil on edasi mainida mõistu
(aruhamist), mis Hall'i nõrgendamis-
teooriaga ühenduses on, temale aga päris
uue ja tähelpandawa pöörde annab.
Carr, kes mangu kasu mitmelt poolt
waatleb, on huwitawa mõtte ära kasuta-
nud, wana k a t a r s i s t e o o r i a (pu-
hastus), mis esialgu traagilise nautimise
kohta käis. Selle järele seisaks paljude
mängude eluline wäärtus" selles, et ins-
tinktid, mis alal on hoidunud, aga meie
praegustes eluoludes ennem kahjulikud on
kui kasulikud, süütu mængus fergendawa
kõrwalduse leiawad. Meie mõtlemine selle

*) On fakt, et wõitlusungide teistem tõstne
tegewus oma suure hulga wastumeelsete ja walutoo-
wate järelnähtustega wanemat, rahu tarwitawat
mõitfejat lõputks rahupüüditumaks wõib teha.

juures kõige pealt kehaliisi võitlusmängu-
sid. Aga juba Colin M. Scott näitas
oma kirjutuses „See and art“, et seda kõr-
waldusteooriat ka kaugemale võiks laien-
dada. Instiktide eneste nõrgendamist ei
tarvitse seal juures oletada. „Carri-
idee“, ütleb Claparede tabawalt, „ei tule
välja mitte kahjulikkude tendentside ma-
hasurumisele, waid kõrwale juhtumisele.
Mis puutub tõelise katarstise olekut, siis
wõib teda küll toetada, kui järele antakse,
et need emotsioonid on, ja mitte
teatud tegewused, mida välja julutakse,
ja et see kõrwaldus filmapiiklik, mitte kes-
teu on. Meid kergendab ja taltsustab wi-
hastanud olekus taldriku puruksloomine,
ukse kinniwiskamine ehk mööbli kallale
tormamine. Oma seltsimeestega kaheldes
ei wabane laps oma võitlusinstinktiit,
mis talle tõsiste juhtumustel tarwilik on,
mitte lõpuliikult, aga ta lahutab seks kor-
rats instinktiit tekkivad emotsioonid, mis
muidu sotiaalselt kahjulikkudele wäljen-
dustele wõiksid wiia, nii kaua, kui tõuge
puundub tõsisele tegewusele.

On waewalt kahelda, et meil siin män-
gu iseseiswa eluwäärtusega puutumist on.
Mulle on juba tihti ette heidetud, et ma
liialt kaugemale lähen, kui ma esteetilise nau-
dingu, nagu Schiller ja teised filosoofid,
mänguna wotan. Mina pean aga iga lii-
ki puhkama, nende enestewestluse pärast et-
temõetawad „meelelahutuselised“ wõi „lõbus-
tused“ mängudeks ja usun, et mu mõistul-
neis piirides õigus on. Kui tahetakse
mängu kitsamalt määrata, siis wõidakse
seda ju teha. Aga esteetilise nõudmise
(mitte esteetilise otjustuse) suhted mängu-
ga jääwad ka siis püsima. Esteetilise
katarstisteooria laiendamine meie asja koh-
ta on selle fakti uus kinnitus. Ma tahaks
siin ainult weel sellesse tähelepanu juhti-
da, et mängu korraldamisnähtuste hulgas,
mis esteetilistuse piiridesse ulatawad,
need isearanis tähtsad on, mis koomi-
lise ligiduses asuwad. Ma olen rõõ-
mu loomilistuse kohta oma töös „Inimese
te mängud“ waimilise võitlusmänguna kä-
sitlenud. See tabab isearanis last. Tema
jägawal juurdum wajadus sündmatus-
t, näotust, rumalust, lühidalt sotiaalselt ala-
wäärtuslist naerda, wõib peaaegu ainult
mängu piirides süütu puhkemisele tulla:
— Nende asjaolude ligem käsitlus leidub
minu kirjutuses „Mäng katarstisena“.

5. Katarstisteoorial on, nii tähtsas kui
ta ka on, piiratud tähendus; sest ta puu-

tub ainult põikamist kahjulikust. Suure-
ma ulatusega on Konrad Lange'lt
esitatud täiendusteooria. Et
ma hiljem, kui mul illusiooni mõistet tu-
leb käsitleda, teda põhjalikumalt waatlen,
olgu siin ainult lühidalt märgitud, mida
sellega mõista. Mäng ei ole mitte ainult
kätteharjutus, waid ka edasiharjutus. Nii
on ka täiskaswanud „metslasele eluwõi-
luses kaju, kui ta oma kehaosawust mitte
üksi võitluses waemuliste suguharudega ja
metsloomade piiigis ei tarwita, waid ka
rahulistel aegadel mänguharjutustega
wärske hoiab ja tõstab. Samuti on kõrge-
mate rahwaste „rüütliharjutustega“. Sel-
lel aratundmisel ühineme Konrad Lange
teooriaga. Kõrgem kultuur tähendab töö-
jaotust, ja tööjaotus tähendab üheksülgust.
Mängus on lapsel ja weel enam täiskas-
wanul juhus, seda tõsielu üheksülgust nii
hästi süüsiliselt kui ka psühhiliselt küljest
täiendada. Nii kujundawad liifu-
mismängud koolilapsele väga wäärtusli-
ku täienduse tema süüsilises elus. Waimu-
elu rikastamine peab sellega sammu. Ta
on kõige tugewam illusioonmängus. —
Wähe teistlaadi täiendusteooria formulee-
rimine leidub W. R a f i e' l. Rafie piiu-
ab näidata, et meie elu wallatud on wast-
olust k o r d u m i s e ja m u u t m i s e
wahel; paljas kordumine oleks suures üle-
kaalus, kui mitte mäng ja kunst animaalse
tegewuse ümbermoodustamise poole ei
oleks sihitud.

6. Waimaks mainin p u h k u s t e o o r i a t. See waga wana mõist on uueimal
ajal isearanis Sch a l l e r i, L a z a r u-
s e l ja S t e i n t h a l i poolt esitatud.
Teda wõib lühidalt nii kirjeldada. Kui
inimene waga wäsinud on, siis seisab kül-
laldaw wärskendus loomulikult puhkuses,
kõige pealt anes. Uni, puhkus, ei ole aga
ainuke võimalus, mis meile esineb. On
ka aktiivset liiki puhkus, mis siis kohane
on, kui wajadust tuntakse tööpingutust
kõrwaldada, aga siiski täielist rahu ei ihal-
data. Sarnasel olul on mängu „tegew-
puhkus“ teretulnud.

On selge, et see teooria mitte-lapse esi-
meste eluaastade kohta ei wõi käia ja sel-
lepärast mängu tekkimise geneetiliseks sele-
tuseks kohatu on. Sest wäike laps ei
mängi mitte, et hinge tõmmata; ta män-
gib hommikuti, päewiti, õhtuti, senni
kaua kui jõud küürib; ja ta puhkab, kui
wäsinud on mängust enesest, magamisel. —
Aga kooliastumisel tuleb kaswawale ini-

mesele midagi uut: töö. Sest ajast saab puhkusteororia oma õigustuse ja püsib temas kultuurinimese terve eluaja. Ja selle juures tuleb järgmist toonitada. Meie puhkame mängus mitte nii palju töo wae-
wast kui sunnisti. Tõsielu surwest ja sun-
nisti wabanemises saab uhkusteororia alles
oma sügawama tähenduse. Ühes teises
loengus olen seda ühifikasjalisemalt aruta-
nud. Siin pean tähelepanu juhtimisega
sellesse rahulduma, et kuulus Schilleri
ütetus, mille järele inimene ainult män-
gus „täisnimene“ on, mõlemate wiimaks
mainitud mõistuswiiside walgulel kahe-
fordse tähenduse omale. Sõna „täis“ too-
nitamine juhib meid täiendusteororia juur-
de; kui meie selle wastu Kanti ja Schille-
riga oletame, et kõige sügawam inimolu
ainult wabaduse seisukorral ilmub, milles
meie enam „ainult wahend“, ainult rattad
suures tööelu masinas ei ole, siis rõhuta-
me sõna „inimene“ ja saame suhte puhkus-
teooria sügawamale mõttele.

Ja nüüd lõpuks weel ferd harjutus-
teooria juurde tagasi tulles, tahan teda
mainida, et mäng mitte ainuke ettewal-
mistuswiis pärastiseks eluks ei ole. Kui
me inimese fogu arenemises seda, mis lii-
gi sündimiselt saadud arenemistingimus-
test kui nendest oleneb, „s p o n t a a n -
s e k s k a s w u k s“ nimetame, seda aga,
mis individuaalsete kogemustega omanda-
tasse, h a r i m u s e k s, siis kuulub mäng
milles laps päritud olu omandatud oluga

lilandab, harimuse mõistesfe. Harimuse
juures wõime aga jälle wõõras ha-
rimuses ja eneseharimises,
samuti sihilises ja sihitus
omandamises wahet teha. Enesearenda-
misteooria seisukohalt kujundub siis meile
noorsoo mäng lapse sihituna eneseharimi-
sena, nagu järgnew skeem nägelikuks teeb:

Arenemine		Harimuse	
Spontaanne arenemine		Harimuse	
Eneseharimine		Wõõras harimine	
Sihtitu eneseharimine: m ä n g	Sihtlik eneseharimine: teadlik enese teadlik watus	Sihtitu wõõras harimine	
		Asjade poolt	Sihtite, poolt
		„Mitliis“ kitsamas mõttes	Sihtlik wõõras harimine: teadlik watus kittlilamas mõttes

Inimese elu algab sihtitu eneseharimi-
siga, millega nooruseas wõõras harimine
seltfib, ja sellest peab sihtlik eneseharimine
wälja kaswama, mis edasirühkijal ainult
surmas lõpu wõib leida. Opetaja, kes
need asjad meeles peab, waatleb laste te-
gutsemist mitte ainult huwiga, waid ka
aufartusega; sest lapselikus mängus astub
tema kõrwale kolleegana fuur ema loodus.

Prof. Karl Grof'i järele K. O.

Bioloogiline metood.

Autorid mõistawad bioloogilist metoo-
di wäga mitmet wiisi. Mina wotan alu-
seks omas kirjelduses wäikese muudatus-
tega professor Polowtsewi seisukoha selle
metoodi kohta.

Misjagune on siis bioloogilise metoodi
sifu ja iseloom? Tema pea iseloomusta-
waks jooneks on nõue, et taimi ja loomi,
mida meie tundma õpime, peab waatlema
ja käsitama kui elawaid olewusi, organis-
me. Tundmaõppimine ei pea puudutama
ainult wõõri kirjeldust, misjagustena
meie neid siin ja seal muuseumides wõi-
me näha, tähelepanna, waid peab tungi-
ma elu nähtuste iseloomu, mis organisme
peaasjalikult karakteriseeriwad ja mis too-
nitawad tihedat sidet, kontakti selle ümb-

rusega, kus nad elutsewad, kui ka organis-
mide omawahelikt sidet.

Selle nõudega päri olles, peame tund-
ma õppima elawate organismide eluwiisi,
 nende wahelkonna ümbruskonna tingimus-
tega, wälste füüsiliste tegurite kui ka
teiste samaühinglaste mõju alla kuului-
mise ulatust. Selle metoodi järele õppides
ja õpetades ei tohi ühtki tundmaõpitawat
nähtust isoleeritult käsitada. Kõik tundma-
õpitaw materjaal kinnitatakse ühise niidi
kõlge ja nii seotakse nähtused üksteisega
paljuarwuliste ja sügawate assotsiatiooni-
dega. Nende sidemete otsimisel ja leidmi-
sel wõib aga teha oskamatusse ehk üleliig-
se agaruse tõttu sagedaid ja kardetawaid
wigu.

Eksituste ärahoidmiseks on kasulik ning otstarbekohane järgmisi printsiipe meeles pidada.

Organismi keha worme peab waatlema ja tundma õppima ühenduses nende tegewusega, funktsioonidega.

Wanemas loodusloo koolikirjanduses ei lijatud organismi wäliste kui ka sise-niste wormide kirjeldusele nende eluawalduste ülewaadet juure. Veel kurwemad olid tagajärjed, kui õppematerjaal jaotati õpperaamatutes üksikuteks peatükkideks: morfoloogia, anatoomia ja füsioloogia, mille tõttu terve organism, iseäranis taimed, oli fagedasti lõhestatud mitme õppeaasta wahel. Ülikoolis, kus inimesed teatud ettewalmistusega asjasse süwenedes õpivad, on jarnane jagamine lubatud, kui selle kaudu terwiku parem ja täielikum mõistmine võimaldub.

Hoopis teistsugune on lugu koolis. Siin on tegemist inimese algusega, kel ka kõige elementaarsemad mõisted puuduvad ehk väga puudulikud on. Senni, kui ta huwi õieti juhitud, tunneb ta tungi nähtusi ja organisme terwes ulatuses mõista. Wormi ja funktsiooni üksteisest lahutamine on koolis, iseäranis algusel, teaduslikult kui ka pedagoogiliselt lubamata. Käsitades koolis loodusteaduseharuteaduste sfsu, võib õpilastele ainult teaduse suruogaati pakkuda, mis üksikute nimetuste ja mõistete tuupimise peale wälja läheb, see mõimata on keht- ja algkooli raamides seda waatlemise ja töowiisi asjalikult tarwitada, mis nende teaduste saawutamisele omane kõrgemas koolis. Nii siis peame oma käsituses alg- ja kehtkoolis iga organismi käsitama, waatlema kui teatud bioloogilist üksust, mis ümbruse mõju all kujunenud ja ümbrusega teatud kindlas kontaktis oma eluawaldustega.

Keelpool nimetatud ja juba pealiskaudselt hinnatud printsiibi põhjenduseks mõime tuua kuulsa Prantsuse õpetlase Cuvier mõtted, mida ta oma suurenlatuslega organismi osade „wahetordade tingimise seaduses“ aastal 1821 awaldas. Need mõtted on praegu veel wärsked ja ei ole oma saja-aastase ea peale waatamata kõigis õpperaamatutes jo õpetajate käsituses omale veel kodanikuõigust saanud.

Cuvier kirjutab: „Ometis on wõrdlewal anatoomial juba üks seadus, mis õige tarwitamise juures võimaldab ära mõita kõik raskused — see on kehaosade wahetordade tingimise seadus“ elwas or-

ganismis. Tema abil, ettewaatlikult öeldes, võib organismi iga tema tüki kaudu uuesti üles ehitada (restaureerida)“. Seda kirjutab Cuvier maa seest wäljakaawatate selgroolaste määramise raskustest kõneledes. „Iga elaw olewus kujutab terwikut, üksust ning piiratud süsteemi, milles kõik osad wastamisi tingitud ja milles kõik liikmed oma osa tegewust elu toimingutes enda kanda wõtawad. Niisuguseid osadeid ei wõi muutada, ilma et ka teised osad ei muutuks; sellepärast näitab igaüks neist üksikult wõetuna ka kõigi teiste ehitust“.

„Nii siis, kui looma soolestik on organiseeritud sedawiisi, et ta ainult liha võib seedida ja pealegi toorest, siis järgneb siit, et ta lõuad peawad olema korraldatud, konstrueeritud saagi õgimiseks; niisama peawad ka küüned saagi kinni hoidmiseks kohased olema, hambad tema läbilõikamiseks ja puremiseks; liikumisorganide süsteem peab saagi püüdmiseks ja tagaajamiseks kohanenud olema; meelte riistad teda võimalikult kangelts ära tundma; weel on tarwilik, et loodus tema ajusse instinkti asetaks, et ta oma ohwritele mõistaks püüniiseid korraldada ja end osawasti ära peita, nägematuks teha... Niisugused on üldised iga kiskja ehituse eeldused, ilma milleta ta ei wõiks olla. Peale nende ühiste joonte on iga kiskja kehas weel palju eriomadusi, mis olenewad saagi suurusest, tõust ja asupaigast, millele wiimane kohanenud. Iga üksik nimetatud teguritest tingib kiskja kehaehituse eripeensused. Nii siis mitte ainult klassidel, waid sugukondadel, perekondadel ja koguni liikidel on omad karakterliised jooned iga keha osas“.

„Ja tõesti, et lõualuu kohane oleks haaramiseks, peab teatud wahetord olema lõualuu tööjõu ja toetuspunkti wahel; lihasel, mis lõualuu liikuma paneb, peab teatud jõud olema jne. Selleks, et saaki ära tasida, peawad kaela lihasel määratud tugewusega olema, mis omakorda selgroo lülide kaju tingib, mille külge need lihasel kinnituwad“.

„Liha puremiseks peawad hambad olema omapärase kujuga, oma mehaanilise ülesande täitmiseks wastawa konstruktiooniga“.

„Saagi kinnihoidmiseks peawad kappade warbad painduwad, küüned tugewad ja wastupidamad olema jne.“

„Ihe sõnaga, hamba kaju toob endaga ühes lõualuu ühendusiisi; ristluu ise-

äralsused — küünte wormi just nõndasama, nagu kõverjoone võrrandus endaga kõit kõverjoone omadused ja isäralsused ühes toob“.

Need mõttekattendid on juba ligi sada aastat wanad, kuid alles praegu hakatakse neid omaks võtma; olgu küll teatud piiramidega, kuid selle peale vaatamata on nad üks tähtsam loodusteaduse saavutustest. Uga paljudele loodusloo õpperaamatule on nad tundmata ja tarvitamata suurus. Wenekeelsete õpperaamatute seas on neid õige palju. Ka meie Kunderi loodusloo õpperaamatutest otsime asjata selle loodusseaduse waimus kirjeldusi. Sooloogias puudub meil aga praegugi veel paremini kokkuseatud käsiraamat, kui Kunderi oma.

Toon mõned näitused kuidas eelpool üllesseatud printsiibi seisukohalt fakte, andmeid käsitada.

Taime juurt ja tema rohkeid narmaid waatleme, kui nullapöüest toidu wastuwõtmiseks kohanenud orgaanide, mille tegeusjõud oleneb imewa pinna suuruselt. Lehtede ehitus kui ka nende okstele asetuse sibi selle poole, et nad walgujega võimalikult suurema pinnaga ja paremini kokku puutuksid, mis omakorda florofüllil tekkimiseks ja orgaaniliste ainete assimileerimiseks tingimata tarwilik. Kopsu paljudes mullideks jagunenist ja wiimaste seintes asuwate arwurikaste kapilaaride rohkest mõistame siis, kui arwese wõtame tema üllesannet — luua võimalikult awaramat pinda atmosfääri õhu werrega kokkupuutumiseks.

Eriti Cuvier „wahetõrjade tingimise seadust“ silmas pidades, tuleb õpetajatele ühte näpunäidet isäranis alla kriipsutada. Üksikuid orgaanide ja nende tegeusit tuleb käsitusel siduda kui ühe organismi osajid, awalduisi, mis isekeskis wastamisi üksteise peale tuntawalt mõjuwad ja teineteist tingiwad.

Eluwiisi peab tundma õppima käsi käes selle ümbrusega, kus organism elab.

Nii siis puudutab teine printsiip, mis tahab olla juhtnööriks bioloogilise õpetuse juures, elawa organismi wahetõrja ümbrusega. Elawad organismid ei ole ümbruskonnast isoleeritud, waid alalises kokkupuutumises wiimasega ja koguni tema mõju all, millest neil korda ei lähe minustiski wabaneda, ilma et nende kehaliikimine selle all ei kannataks. Ümbruskonna

mõju üksikutest teguritest oleks nimetada raskus, walgus, aine omadused, milles olewused liiguwad, mehaanilised tõuked jne. Neile peab organism wahetõrjamata wastama, reageerima — see määrab niikõhasti rahu kui ka tegeuse momentidel looma eluwiisi kui ka tema kehahituse.

Meie teame, et wõrdlemisi wäikeste, wäliste tingimiste muutmisega wõime tähepanemise wäärilisi muudatusi taimede fuus ja funktsioonides esile kutjuda: asetame taimede raskuse sibi uude wahetõrja ja me näeme mitte ainult kaswusibi muutumist, waid ka õite endise fuus konstrueerumist teisiti. Walguse muutumise järelused taimede juures on kõigile teada. Mere mitmesugustes sügawustes wõib walguse hulga wähenemise ja rõhumise juurenemise tõttu märgata igale sügawuse wõõle wastawat omapärast faunat ja floorat. Mere sügawusest kõige rõhumise piirkonnast pealewer asetatud loomad muudawad oma fuus kuni tundmatuseni. Nad puuduwad ebamääraselt suureks, koguni sisekonnad tungiwad oma harilikust paigast juu awanduse kaudu wälja; loomad surewad sarnase ümberpaigutamise juures paratamatult. Ka maapind, millel organismid end toidawad, ei jätta mõjumata nende eluwiisi peale: Soontagana põhjatuul soodel on sealsete elanikkude sarnloomad selle kõitwa substraadi peal iselaadiliselt edasi liikuma hakanud. Soo mullgastes lamades rapsewad nad keelega lähemast ümbrusest maitsewat rohku, mille otsalõppemise puhul nad endid uute rohujalkade poole edasi lohistawad. Ja nii „jalutawad“ need kehakad loomad päewade kaupa seal, kus inimisel wõimata on ilma söhu uppumise hädahuta liikuda. Ka põdrad, joostes üle soo, wajuksid oma terawate sõrgjalgadega sügawale, aga iga edasiõutud hüppe puhul lasewad nad end põlwili.

Ümbruskonna mõjude hulka tuleb arwata ka organismide wastastikku üksteise peale mõjumist. Wiimane tegur ei wi mitte ainult organismi muutumisele ja kohanemisele, koguni nende olemasolu on ühest wõt teisest eneste wahelisest tasakaalu kombinatsioonist tingitud. Üksteisest olenemine on laialdase ulatusega nähtus organismide ilmas. Suurema osa õistaimede tolmlemine oleks wõimata ilma putukate olemasoluta — õistaimed hakkasid hoogsasti alles siis arenema, kui putukate ilm suure ulatuse omandas.

Professor Schmeil toob järgmise näituse sellest organismide wastastikku mõjumisest ja üksteisest olenemisest. „Kui turfs ja heeringas ei ilmuks enam meie Põhjamere rannale, puuduks peagi kaluritel võimalus siin elutseda ja öitswad linnad muutuvad waremetsaks. Turfa elu oleneb kõige pealt heeringatest, keda ta toiduks tarmitab; heeringa olemasolu on tingitud wähhakestest, kelle pikkus ainult mõni millimeeter, kes teatud aastaegadel kalda lähedal arwurikkalt sigivad. Wiimased on lahutamatuft seotud wäikste wetikate diatomeedega, mida ühte kantšentiimeetri miljonid mahub. Kui niimid wähhide elamise eeldus, wetikad ranna wetest ära kaofsid, sureksid wähhjad wälja, ei ilmuks randa heeringad ega wiimaste kannul rändawad turfsad. Selle tagajärjel häwineks aga terve meie kodumaa mereranna kultuur“.

Siin näeme terwet organismide ahelikku inimesest kunni wetikate diatomeedeni üksteisega seotud olewat. Samati tähepanemise wäärilised põimitud wahekorrad ei puudu ka taimestikust.

Metsas wõib neid wahekorrad forgetest puudest kunni metsa aluse huumuseni tähele panna. Metsa moodustawad taimed on rõdudena asetatud, millest igauks on isefuguse walguse hulga osaline. Ülemise rõdu sünnitawad forgete puude kroonid, mis enam wõi wähem üksteise läheduses seisawad ja nii kõige kogukama walguse hulga ära kasutawad; järgmiseks rõduks on pöösad ja madalad puud, mis juba sünnitud leppima wäheima walgusega — siin kasvawad wäewiku taimed. Pöösastikust madalamal leiame poolpöörastiku ja rohu kätte, mis eelmistest ülejäänud walguse ära kasutab ja peajasjalikult warju armastajatest koos seisab. Nende all maa pinnal ja ka kiwidel elutsewad sambalad ja samblikud. Eõpuks, mullapöues, kus igajugune walgus puubub, fihtseb tegeusrikas elu bakteriate ja seente näol, mis wahetpidamata orgaaniliste jäänuste, lehtede, mahakukkunud okste ja äraiganenud juurte kallal oma laotamistööd teewad. Siin on suur metsaalune labaratoorium, kus foetatakse pinnamulda, mis rikas huumuse poolest.

Kõigi nende taimede ja olemuste wahel on tihe side. Et need wahekorrad endale näitlikult selaitada, selleks waja ainult waadata ja tähele panna neid paiku metsas, kus kaks-kolm suurt puud mõnejugus-

tel põhjustel häwinenud. Erakorraliselt (ootamata) walgustatud paigal ilmuwad enam walgust armastawad taimed, mis lähikese aja wältel endised warjuarmastajad wälja suruwad ja ihtlasi ka uut orgaanilist materjaali mulla tekkimiseks pakuwad. Teisest küljest nuutub ka uutes tingimustes nullasajuwate seente ja bakteriate kogu, mille läbi eeldatud uute puuliikide ilmumine ja hoogne kasvamine, mis wäemini õige halwasti kasvafid. Sagedasti wõib märgata, kuidas maharaiatud kuuse metsa asemel hakkawad kasvama haawad, millede edenemine enne warju töttu taksitunud oli.

Tungides sügawamale looduse ellu, märkame, kuidas siin kõik ühenduses on tihedate sidemetega. Iga ükfit elaw indiwiduum, kes teatud paigal asub, on mitmekesiste füüsilis-keemiliste tingimuste wastastiku reageerimise, teiste sama ringkonna elawate organismide mõju ja lõpuks oma kehahituse išeäraljuste saadus, produkt. Seda peab õpetaja alati silmas pidama ja kus võimalik, selle peale õpilaste tähelepanu juhtima, sest siin peitub sügaw huwi ja kõrge haridusline wäärtus. Kahjuks ei ole suudetud ka wiimase aja õpperaamatutes neid nõudeid küllalt asjalikult silmas pidada. Otto Schmeil on püüdnud, eelpool esitatud mõtteid omaks wõttes, oma rohkearwuliste õppeja käsiraamatutes seletusi uutele alustele rajada, kuid on kaldunud selle juures jälle wastapidisele wäärnähtusele — tema kirjeldustes paljastub liig suur tung kõiki nähtusi seletada teatud põhjustest wälja minnes, näha ka seal sidemeid nähtuste ja põhjuste wahel, kus see liig kunstlikult, tehtult tundub, on kaldunud paiguti teleoloogiasse. Kuid ükfitud kirjeldused on meisterlikult tehtud, näituseks sooloogia õpperaamatus metssea, muti ja mõne muu looma ülewaade. Iseäranis tuleb siis hoiduda teleoloogilise — olemuse teatud ettenähtud sihi poole arenemise — mõtte toonitamisest, waid jääda kindlasti selle juure, et organism on antud filmapilgu elutingimuste produkt arend ja niipea, kui need wiimased muutuwad, tulewad ka organismi kehas ümberkujunemised, mis elutingimuste muutustele wastawad. Nii siis hoidku meil wahearenenud õpetajad piinlikult teleoloogilistest oletustest oma seletustes eemale.

Siin näete, et õpilasel ei tule selles kirjelduses üksteisest isoleertitud looma tun-

demärke ja iseäraldust pähe tuupida, ilma et neid ümbrusega ja orgaanide tegemusega ei oleks seotud, vaid ta omandab loomast ettekujutuse, kui tõesti elavast olewusest, selle kehahitus kõige nõudlikumalt tingitud tema eluwiiisist kui ka miljööst, kus ta elab. Opilane hakkab sealt mõtteid leidma, kus ta waremmini peale juhuise midagi ei märganud.

Bioloogilise meetodi walguses aine käsitamisel saab ka kõige igapäewasem nähtus asjaliku ilme. Selle meetodi najal töötades tuleb õige põhjalikult ja kaua iga ühikorganismi waatlemisel peatada. Et nõnda põhjalikult kõiki loomi ja taimi wõimata läbi wõtta, peab õppematerjaali waliku juures õige ettewaatlik ja nõudlik olema.

Õppematerjaaliks tuleb walida looduse rohkest ainetest hulgast ainult seda, mis rikkalikku bioloogilist ainet pakub; tuleb walida tüübilisi edustajaid. Kõik muu tuleb julgelt wälja jätta ja iseäranis see, mis wähe pakub bioloogiliseks mõttewahemiseks. Hädapärast tarwitatud on bioloogilised krestomaatiad, mille abil õpilased iseiswalt tutwuneksid tähtsate bioloogiliste rühmustega, mida wõimalik ei ole klasist tundidel arutada.

Tüübiliste edustajate walimisel oma tundide jaoks ei pea õpetaja enmast siduma õpperaamatu kawaga ja näitustega, vaid wõtku wabalt oma kodusest ümbrusest kättesaadawaid tüübilisemaid floora ja fauna edustajaid.

Kuidas nüüd õppematerjaali korraldada, kas üles wõi allaminewas järjekorras, selles lähewad autorite mõtted lahku. Wiimasel ajal näib siiski enamuse sellepoole kalduwat, et alamal õppeastmel tuleb allaminewat järjekorda tarwitada, kuna aga teisel kontsentril, kus edenemisteooria põhjendamiseks rohkem materjaali tarwitada, wõiks töötada wastapidises järjekorras.

Sel pool wäljendatud mõtteid kottuwõttes wõiksime ligikaudu tähendada, misjugune peab olema bioloogilise meetodi waimus käsitatud loodusloo, eeskätt elusa looduse, kursuse õppekawa.

1) Taimeteaduse kursus jaguneb kaheks astmeks, esimeses on ühikute tüübiliste taimede kirjeldus, teises — morfoloogilis-füsioloogilise iseloomuga ülewaa-de terwest taimestikust.

2) Tüübiliste loomastiku edustajate waatlemine esimesel astmel ja põhjalikum

anatoomiline ning füsioloogiline ülewaa-de terwest loomastikust, kui teatud edene-mise käigu läbi teinud terwikust wane-mal astmel. Tüübilised waatlemisele mää-ratud loomad peawad õpilastele kättesaa-da olema, kas looduses, akwaariumides, terrariumides, ehk kõige halwemal juhul-misel täistopitult wõi piirituse präparaa-dina. Peale selle peawad nad katseisteks waatlemisteks ja uurimisteks ainet pak-kuma (lahtilõiked, tähelpanekud eluwii-si ja awalduste üle).

3) Üldised bioloogilised nähtused, nagu parasitism, sümbioos, taimede tolmle-mine jne. tuleb käsitades juba tüübiliste edustajate waatlemisega tähelpanemise alla wõtta. Bioloogilises kursuses tule-wad taimed waremni läbiwõtta kui loo-mad järgmistel põhjustel: Nad on lihtsa-ma ehitusega, rohkemal arwul kättesaadawad ja eluliselt on nad orgaanilise aine sünnitajad, ilma mileta loomad elada ei saaks.

Seal kus wähegi wõimalik peab tingi-mata bioloogilises kursuses ka praktiliste-le töödele ruumi andma. Nende tööde ülewaa-teks, mis esimeses järjekorras kät-teesaadawad oleks, lisan katkendilise kawa juure.

B o t a a n i k a s t: 1) Wite analüüs. 2) Sibulate, mugulate ja juurikate kaswa-mine. 3) Seemnete idanemine. 4) Seem-nete idanemismõime profendi aramäära-mine. 5) Walguse, soojust, wee ja õhu mõju idanewate seemnete peale. 6) Seem-nete paisumine niiskuse mõjul. 7) Kind-laks teha ühikute juureosade juurekaswu pikkus teatud aja jooksul ja misjuguse o-saga juur kaswab. 8) Ura näidata, et rohe-lised taimeosad walguse käes hapniku wa-bastawad. 9) Tärgilise tekkimine rohelis-tes lehtedes ja selle aramääramine joodi reaktsiooni abil. 10) Heliotropismi nähtu-sed. 11) Geotropismi nähtused. 12) Ura-mise konstateerimine taime lehtedest. 13) Taimemääramine.

S o o l o o g i a s t: 1) Süsthappe kon-stateerimine wäljahingatawas õhus. 2) Naha tundelikkuse uurimine tsirkli abil. 3) Putukate, wäija ja teiste selgrootute anatoomiline awamine. 4) Kala, konna, linnu ja kodujänese keha awamine. Ura-mise juures tuleb alati praktiliselt, tegeli-kult bioloogilisi iseäraldusi allakriipsutada.

Kui kusil mitu skoop käepärast, siis peab tema abi igal ajal tarwitama, kus selle läbi sõnalised ja teoreetilised seletu-

sed wõi pildistatud nähtused õpilase meeltele asjalikeks ettekujutusteks ja muljeteks saavad.

Praktiliste tööde all tuleb siin mõista ka ekskursioone wabas loodusesse, kus õpilastel õpetaja juhatusel wõimalik tähelepanekuid teha mitmesuguste eluliste wahelordade üle looduse objektide wahel.

Waatamata selle peale, et bioloogilisel meetodil on palju jaatawaid külgi, wõib ta siiski walesti tarwitamise juures päris kahjulikuks saada. Bioloogiline meetod nõuab wahelordade ja wastastikkuste mõjumiste kindlaks tegemist elutingimiste wahel ühelt poolt ja eluwiisi kui ka kehahituse wahel teiselt poolt. Sagedasti on aga wõimata seda käepärast olewate andmete waral kindlaks teha. Siin awanewad effimiste wõimalused — faktidele antakse põhjendamata seletusi. Sarnase üleliigse seletamistungi wiljana on sagedad mõtetud targutused tekkinud, näit.: metskassi wöödiline nahk teeb teda öö pimeduses märgatamatuks (?)

Teine bioloogilisest meetodist kitsarinalise arusaamise järeldus on anatoomofüsioloogiliste andmete warju jätmine — mõned autorid on oma õpperaamatuis wiimastele andeksandmata wähe ruumi jätanud. Loodusteaduse meetodi iseloomulikumaks jooneks on faktidest järeldusi teha. Sagedasti unustatakse õpperaamatuis see põhiline ja paljud tähtsad otsused wõetakse wastu hea usu peale. Sellest olenevad kindluseta järeldused ja teiseks awalõud siin fergemeelne ümberkäimine teadusliste otsustega.

Teeme siit tähtsa järelduse: bioloogiline meetod ei ole läbiwiidaw omas termes ulatuses esimestel õppeaastail, kus faktilisi teadmisi wähe ja ka edaspidi tuleb teda suure ettewaatusega tarwitada ja järeldusi toetada nende faktide najale, mida õpilased juba ise wastu wõtnud.

Bioloogilise meetodi ülewaadet lõpetades, tuleb selgitada mõne sõnaga tema wahelorda anorgaanilise ehk n.n. „eluta“ loodusega. Olgu küll, et näib mõistmata olewat kõnelda siin bioloogilisest waatlemiswiisist, siiski annab bioloogiline meetod ka eluta looduse materjaali walikus asjalike ka näpunäiteid!

Eluta loodus ei ole midagi liikumatut nagu arwatakse — temas on wahetpidamata tegewad lagunemise ja ülesehitamise protsessid. Peab tunnistama, et need muutumise protsessid ei ole wähem iseloomu-

lud eluta ilmas kui elusas looduses! Nagu organismide wallas ümbruse mõju igal sammul tundus, — samuti ka siin; iga üksik indiwiduum, nagu raudkivi oma jaatuses, on tingitud miljööst just niisama nagu iga taim wõi loomgi. Kui wõtame ehitatud waatekoha omaks, siis tuleb ka eluta looduse kurjusest süstemaatika wälja rookida, — mineraloogia ja kristallograafia kui iseseiswad teadusharud ei ole rahwakooli (alg- ja keskool) ulatuses soowitatavad õppeained! Seda suurejoonelisemalt peab tundma õppima üksikute eluta looduse asjade ja nähtuste kaudu neid protsesse, miiles maakera pinna elu awalõud.

Õpüks kaalume, kui suures ulatuses wõib ühingute ideed bioloogilises õpetuses tarwitada.

Ühingute (Lebensgemeinschaft) küsimus on terve rea koolimeeste poolt kirjanduses käsitatud. Küsimus seisab selles, kas oleme õigustatud teaduse kui ka pedagoogika seisukohalt õppematerjaali gruppeerima ühingute kaudu, selle asemel, et tarwitada teaduslikelt kindlustatud süsteemi.

Kui sarnane uus rühmitamine ei patusta teaduste ja pedagoogika nõuete wastu, siis tuleb põhjusmõtteliselt selle poolt olla.

Mitmed raskused sumniwad meid loobuma terwet õppekursust ühingute printsiibi peale ehitamast. Ühingute tundmaõppimine nõuab järjekindlat walwust ja tähelepanekuid koha peal, — kuid misjagu neie koolidest juudab seda läbi wõtta! Aga klassis kõnelema ühingu elanikkudest ja nende wahelordadest ei ole wõugi siiski kam ja mõttetawam kui mõni loomade klassi mõiste.

Wõimata on ka kõiki ühinguid õpilastele koha peal kätte saadawaks teha — nagu tartumaalastele merd. Aga wälja jätta sarnast tähtsat ühingu oleks lubamata. Iga üksik ühing nõuab oma asjalikuks tundmaõppimiseks palju aega, ja õppeaja jooksul jõuaks tutvuneda ainult mõne ühiku ühinguaga — see oleks aga suur õppekawa puudus.

Kõigi nende puuduste peale waatamata tuleb ühingute mõistet wäga hinnalikeks pidada! Kitsamas piiris tuleb seda kasutada ekskursioonidel kui ka läbimindud materjaali fordamise ülewaadetena. Ühingute printsiibi tarwitamine paneb õpetajale suured nõudmised ette — nad pea-

wad kõne alla tulewat ühingu põhjalikult tundma.

Bioloogilist medoodi sõna tõsisemas mõttes saab tarvitada tulewiku koolis, kus loodusteaduslikele distsipliinidele tähtis koht on antud, kus looduslugu kui tõsist ilmawaate määrajat tunnustatakse, koolis kus reaalseid inimesi kaswatatakse kes oskaksid waadata, tähele panna, näha ja sõna tõsisel mõttes tegewad olla, kes hauatagustele ideaalidele selja pööravad ja julgelt ja karmilt edasi loodusteadusest kaunistatud inimse poole sammuvad. Selles koolis on tegeew vaatlemistöö, õpilased on aktiivsed tegelased, mitte passiivsed nagu praegu; seal on ekskursioonid üks tähtsamatest töö ja vaatlemise momentidest, millele tunni-

kawas kindel paik on antud; selles koolis on ka kõik eeskujulised akvaariumid, terrariumid j. t. õppeabinõud; kino lint taimede ja loomade elu ja kaswu elawas tegewuses kujutades. On väga karta, et praegustes ebamäärastes tingimustes kirjeldatud meetodi najal õpetus samuti kuitwaks ja elutuks jääb nagu wareminigi.

Praegu luuakse meil seaduseandliselt kooli, kaalugu siis ka nemad, rahwaasemikud, asjaseisukord põhjalikult läbi ja andku juurele inimesi tõsiselt kaswatawale loodusteadusele kohane paik ja ulatus meil loodawas Eesti koolis. Meie, õpetajad, suudame siis õppides ja õpetades meie peale pandud lootust — reaalseid inimesi kaswatada — asjalikult täita.

Hans Männik.

N. Kann'i „Feodalism“.

Ujaloos leidub huwitawaid isikuid, jündmüsi, nähtusi ja ajajärke, mille üle palju on kirjutatud, kirjutatakse nüüd ja arwatawasti ka tulewikus. Igal haritud rahwal on ikka ühte wõi teist nende poolt ehk wastu, ka lihtsalt arutufeks, selgitufeks ja täiendufeks kaasa rääkida. Midagi uut, algupärase soowitakse pakkuda tuhandetele uudis- ja haridushimulistele lugejatele ja kuulajatele. Algupärase tööde kõrwal leiame wahel ka kompilatsioonid.

Sanased ülitähtsad, keerulised-rasked ja põhjapanevad küsimused ajaloo näitufeks kõik suuremad rewolutsioonilised liikumised, iseäranis aga Prantsuse suur rewolutsioon, reformatsioon, humanism, feodalism j. t.

Kui lihtsalt üles loeksime kõikide teoste ja nende tõlgete, kui ka suuremate ehk wäiksemate artiklite ning kompilatsioonide nimed, mis iga üksiku ülewalmistetud küsimuste kohta aasta adade jooksul ilmunud, siis saaksime uue, paksu, wõib olla, koguni mitmeandelise raamatu.

Raske, peaaegu wõimata on eriteadlastelegi terwet kirjandust ühe wõi teise järnase huwitawa küsimuse üle läbi lugeda; harilikult lepitakse paremate, põhjalikumate ja uuemate teostega.

Eesti kirjandus on rikastunud neil

päwil ilmunud uue tööga, mille täielik pealkiri järgmiselt kõlab: „Feodalism. Tartu ülikoolis keskkooliõpetajate suwekurjustel 1919. a. peetud loengud. N. Kann, Tallinna Eesti 1. reaalkooli direktor. Tallinnas 1919. a. Eestimaa Kooliõpetajate Wast. Übiandmise Seltsi raamatukaupmuse kirjastus. Sekw. Tall. Eesti Kirjastuse-ühituse trükitöja trükk“.

Raamatul puudub hind, mis kirjastajale hõlbustab hinna tõstmise (moodne nähtus!), ja sisukord, mis lugejale raamatu tarwitamist ja orienteerimist raskestab.

Raamat seisab koos järgmistest osadest: 1) Sisesejuhtiwad märkused (lkf. 3—8), 2) Rooma keisririik (lkf. 9—26), 3) Germaanlased (lkf. 2—105), 4) Feodalism (lkf. 106—310), 5) Üllitad (lkf. 311) ja 6) Autori teised tööd (lkf. 312).

Suuremad osad, nagu: Rooma keisririik, Germaanlased ja feodalism omakorda jagunewad alamrubrikutesse wõi peatükikesse, mille esiletoomine raamatu sisukorra puudumise tõttu küll väga tarwilik ja kasulik oleks, kuid „Kaswatuse“ napp ruum ei luba seda siin kohal teha.

Raamatu sfsu lähemalt uurides näeme, et meil ei ole tegemist algupärase teosega, uurimusega, mis ajaloo allikate põhjal iseseiswalt kokku seatud, waid kompilat-

fooniga (lad. compilatio — rööwimine, wargus; teiste tõist wõetud mõtete foru-tamine).

Küll nimetab N. Kann oma raamatu lõpus terve rea „allikaid“, mis ta feodalismi kokkuseadmisel „tarwitanud“ kuid need pole ajaloolase filmis allikad sõna tõsisel mõttes, waid ka kompilatsoonid ehk enam-wähem iseseiswad uurimistööd allikate järele; ainus raamat, mis sisaldab allikaid (Bunge „Eiol. Urkundenbuch 1.“), jääb kasutamata, tsiteerimata ja on nähtawasti eeskombel teiste hulka sattunud.

Kuna Eesti kirjaturg nii piiratud ja waene on teaduslikkude tööde poolest, siis terwitame tõlkeid ja kompilatsoone. Hea tõlge on minu arwates siiski parem, kui halb kompilatsoon.

N. Kanni kompilatsooni heaks nimetada ei luba mind mitmed põhjused, mis tingitud raamatu tuumast ja koorest, siiski ja stiilist.

Kõige peait raamatu kawa ja konstruktsioon on väga õnnetud. Pealkirja järele „sissejuhtiwad märkused“ ei tarwita küll rohkem ruumi, kui 6 lehekülge; tõelikult aga weniwad nad liig pikale, sest ka „Rooma keisririik“, „Germaanlased“ ja algus „feodalismist“, kokku 112 lehekülge, s. o. enam kui kolmandik terve raamatust, kuuluvad „sissejuhtiwate märkuste“ alla, nagu seda autor isegi tunnistas (w. lht. 4—5 ja 112). Püha piibel—kristliku rahwaerafondlase ülim kriteerium — ütleb selle kohta, et rumalus on ajaloo sissejuhatust pikendada, ajalugu ennast aga lühendada (w. 2 Makkab. raam. 2, 53). Ka minu arwates ei ole see suur tarkus.

Raamat wõidak palju selle läbi, kui „Rooma keisririigi“, õigem — Dioletianus-Konstantinuse süsteemi, ja „Germaanlased“ hoopis wälja jätaks. Siis kaoks lõpmata kordamised ja need tüütawad sajakordsed „nagu allpool kuuleme“, „nagu ülemal nägime“, iseäranis wiimased. Nii palju, kui feodalismi tekkimis- ja arenemiskäigu mõistmiseks roomlastest ja germaanlastest tarwis teada, leidub juba peatükis „feodalismis“ eneses. Kas aga oli roomlastel quaestor sacri cubiculi, kas oli germaanlastel weritaju ja mitmed teised kenad nimesid ja iseenesest huwitawad küsimused, ei aita karmawäärtki feodalismi kaalidoskoobilist pilti selgitada; ennemehk segawad weel.

Wälja tuleks heita ka raamatu lõpu osast mitmed peatükid ehk nende osad, mis käsitawad Eesti rahwa üleüldist ajalugu ja selle detailisid, mis ei puuduta feodalismi iseloomustawaid külgi ja nähtusi. Siis saaks „juwefursuslastele“ kui ka teistele raamat loetawaks, armsaks ja kasulikuks; nüüd aga tuleb fursuslastel, kui nad mainitud loengute järele on sunnitud end eksamatele ette walmistama, kaua higistada, hoolega tuupida (nimelt tuupida) ja sunnates süstematiseerida seda, mis raamatus nii segi on paisatud.

Ma ei taha pealiskaudne sõnade tegija olla. Toon mõned näitused kordamistest ja segamistest.

Caesariaegsest germaanlaste majanduslikest olukorrast kirjutades kaldub autor roopast wälja, otse analoogiat germaanlaste „jugufonna“ ja muistsete eestlaste „kihelfonna“ juures, mis muidugi mõista väga ilus ja arusaadaw, ning ootamata hakkab muistsete eestlaste ajalugu westma (O. Groschmidt'i järele): jutustab Eesti rahwa maa jaotusest maakondadesse, loeb üles maakondade nimesid (wiist väga tähtis „jugufonna“ mõiste selgituseks?), kõneleb pikemalt Eesti „wanematest“ j. n. e. (w. lk. 30). Eestlaste maa jaotuse juure pöörab N. K. weel kahel korral tagasi, nagu tahaks näidata, et tal peale O. Groschmidt'i ka teisi „allikaid“ teadusliku ja nu kustutamiseks käes oli, nagu: E. Urbusow (w. „feodalism“ lk. 215) ja H. Prants (sealsamas lk. 248). Kahel leheküljel (143—144) terwelt kolm korda finitab N. K. üht ja sedasama, et sõjawanigid ja ristiusust taganejad orjadeks tehti. Niisama kolmel korral (lk. 25, 128—129, 159) tehakse juttu linnade tekkimisest kindlustatud leeride ja losside ümber ja asemel. Senjööri ja wasalli wahekorraft on raamatus terve peatükk (lk. 117—120), aga teadmata põhjustel katkestatakse seal kohal jutt, wahpeal räägitakse maast ja taewast, „förawakwiderst“ ja Norra saagadest, pidalitöbistest ja piibilkäimistest, niis tullaakse uuesti endise teema juure tagasi: „senjööride ja wasallide wahekorraft“ (lk. 161—170). Niisama ilma tarwiduseta jaotatakse kahte osja „feodaalse mõisa sifimine korraldus“ (lk. 124—130 ja lk. 149—154). Weel weidram lugu on talupoegadega, kes kuidagi ühe peatüki alla ära ei mahu. Neist pajatab N. K. neljas peatükis, nüüd küll järgimööda ja isegi uute pealkirjade all, nimelt: 1) „Willaa-

mid ja nende kohustused" (lk. 130—136), 2) "Talupoegade (=willaanide, Urwust.) majad ja kohustused" lk. 136—145), 3) "Eesti talurahwas enne (rohkem juttu on küll Eesti talurahwast "pärašt", Urwust.) jakslaste tulekut meie maale" (lk. 143—146) ja 4) "Mõisnikkude kõrwalised sisetulekud" (lk. 146—148). Krahwfondate ja maakondade jaotusest on küll ka vähemalt neljas kohas jutt, aga siiski iseäralikkul selgust N. K. raamat ses küsimuses ei paku (wõrdle lk. 79, 98, 122 ja 172). Mitmel puhul ja mitmel wiisil (w. lk. 144, 210, 215—222) kaitses N. K. oma algupärašt wäidet, et Eestis oli ja on oma "aadeliseisus", aga siiski ei saa tema mõte kuigi usutawaks.

Ka "wihatud buršhuidest" (lk. 202), selgemini öeldud — lühna elanikkudest, jutustab N. K. nähtawa heameelega faksforda: 1) "Sinnades seisuford feodalismi ajajärgus" (lkf. 197—209) ja 2) "Sinna fodontikud" (lkf. 226—235). Nende kahe ühtekäiwa peatükki wahese on aga terwe rida teisi kiilutud, nagu: "Aadeliseisus Eääne-Euroopas" (lkf. 210—214), kus jutustatakse wabadest talupoegadest, n. n. "Kura kuningatešt", ja Eesti ohwitseridest, kes polkownikuks wõi findraliks tõusnud (kah Eääne-Euroopa aadelimehed!!!), ehk: "Waimulik seisus" (lkf. 225—226), mille lõpus N. K. sõna-sõnalt järgmist kuulutab: "Preestritest ja munkadest, kui ka waimulikkudest ordodest meie siinkohal kõnelema ei hakka, sest et see meid teemast fõrwale wiis (minu fõrendus. Urw.). Usjata kartus! Usjalikkus ei wii teemast kunaqi kõrwale, ja feodalismist kirjutades peab ka tingimata kõnelema neist, kellest N. K. soowib waitida. Seda wajadust tundis autor iseägi, kui ta ühest waimulikust ordust üsna pikalt kirjutas (w. lkf. 200—201), mis aga järemitse loenguni nähtawasti meelest ära oli läinud. ... Küll wiib teemast feodalismi üle eemale sarnane tühi rämp, nagu need „2—3 toapoiste piiskopikohta“ ennerewolutsioonilisel (1789 Prantsusmaal, millest autor püha tõstoufega ja ristliku wagadusega oma kuulajatele ette loeb (w. lkf. 225—226).

Nende näitustega kordamistest ja raamatu konstruktioonist mõiks wahest lõpetada. Kui keegi weel enam tõendust soowib, siis wõrrelgu järgmist lehekülgi: 88, ja 236, 254 ja 285, 279 ja 288, 271 ja 289, 282 ja 309 jne. jne.

Üinult ühe nähtuse juures, mis ka mainitud raamatus kordub, tahaks weel paari sõnaga peatada. See on poliitiline fihutustöö kristlik-rahwaerakonna partei heaks, mille edustajaks on autoril au olla. Kui sarnast agitatsiooni kusagil miitingul, omas healekandjas wõi lendlehtedes aetakse, siis on see aruqaadam ja lubatav. Üga kõnelema ülikooli — teadustempli — firma all, puhtteaduslikkudel loengutel ja kirjutata raamatus, mis teaduslik pretendeerib olla, walitfufewastases sihis ja mõnitawas toonis, mõnda sõna jutumärkide wahel weel iseäranis alla kriipsutades, on alamal iga armustust. Otfustagu "Kaswatus" lugejad ise N. K. teguwõtti ja tema töö wäärtuse üle! N. Kann kirjutab omas raamatus "feodalism", lehekülgl 206, järgmist: "Sinnades kadus ka feodaalse aja eraomandus ja muutus täielikuks eraomanduseks, nagu meie seda mõistame, ehk küll wiimajal ajal rewolutsioonil mõjul meie pahempoolsed erakonnad maad jälle ainult teatud tingimistega inimestele "põliseks" tarwitamiseks anda tahawad, teiste sõnadega seda korda uuesti sisse seada soowiwad, kus maa mitte inimese eraomandus ei ole, waid riigi oma. Kitsama parunimõisa-riigi asemele astuks nüüd laiema mõistega demokraatiline wõi kommunistiline riik. Inimene aga, kes mõisriigi walitfufe alt ennast wabastanud, peaks muutuma demokraatlise wõi kommunistlise riigi põliseks rentnikuks, kellel õigust ei ole oma maad müüa ega muul wiisil wõrandada, ja kes teda teistele edasi rentida ei wõi, waid seda teha wõib üksnes riigi loaga, niisama nagu ta feskajal seda armulise herra lahke loaga teha wõis". Sessamas waimus ja toonis kirjutab N. K. raamatu lõpus, lkf. 310: "Jgatahes ei pigista nad (feodalismi jäitfed) aga enam meie põlluharijat maa-meest ja sellepärast wõime meie nüüd faksleid tegema hakata uues, "paremas" korras, mida sotfialistid meie rahwale kuulutawad. Nad ei soowita mitte maad meie põlluharijale rahwale eraomandusena, sest siis muutuda maa angeldamise objektiks, nad soowitawad teda meie maata inimestele põlisele rendile anda. Suur osa meie talumeestest on oma were waewaga pärašt 1849. aastat talud eraomanduseks ostnud ja nad hariwad oma "alloodisid" wabade meestena. Sotfialistide soowitusel on tekkinas uus põlluharijate klass — põliste riigimaarentnikkude klass. Kas jõuawad

nad oma väiketalusid, mida nad riigilt tarvituseks saavad, paremine harida, kui meie talukohtade pärisomanikud, seda näitab tulewik. Kuid igatahes andku noorem põlv andeks, kui meie — wanemad — selle juures kahtleme, sest meie Eesti minewikku filmas pidades oleme arusaamiselle jõudnud, et waba talupoeg oma päristalus juurema eduga on töötanud, kui pika aja rentnik mõisniku ja isegi endistel kroonu mõtja maadel. . .

Kuid maa põlisele rendile andmine ei tohi meid hirmutada. Eesti talupoeg on mõisnikult renditalu pärijeks olnud, kui osutingimised waga rasked olid. Eesti põline riigimaa rentnik oskab enelele ka õigust muretseada, kudas riigimaa põlisest rentnikust oma talu pärisomanikuks saada. Ja ma usun, et see aeg ei ole kaugel tulewikus, sest eemalt näen kodu kaswamaie".

Nagu näete ja kuulete, meie waga näoga kristlik-rahwaerakondlane ja Njutowa Kogu liige dir. N. Kann mõnitab (katsete tegemine uues, „paremas“ Forras!), kahtlustab („meie selle juures kahtleme“!) Njutowa Kogu tööd, ahwardab parempoolse rewolutsiooniga („Eesti põline riigimaa rentnik oskab enelele ka õigust muretseada“!) ja rõõmustab, „et see aeg ei ole kaugel tulewikus. . .“

Kui libedale teele wõib wiia jarnaste kulunud kõnekäänude tarwitamine, nagu: „ülemal nägime“ ja „allpool kuuleme, näitab järgmine koht N. K. „Feodalismist“. Leheküljel 160 kirjutab N. K.: „Kuidas kirjil selles anarhias forda luua katsus oma „Jumala rahuga“ ja „Jumala waherahuga“, nägime juba ülemal lühidalt. Siinkohal wõiksinie sellegn endid ükfiijasjalikumalt tutvustada“. „Ükfiijasjalikus“ awaldab end jutustuses „Rooma rahust“ (pag romana), anektoodis Kaarel Suurest ja arwamises, nagu oleks eparhiaalse miilitja asutamine „findla aluse pannud „Jumala rahu“ asutusele“. Lõpeb „ükfiijasjalikus“ juba järgmisel leheküljel teadaandega: „Kuid see kirjiline organijatsioon (eparh. miilitis) ei kohutanud sõjakaid parunid ja sellepärast otsustas kirjil n. n. „Jumala waherahu“ maksma panna. Sellest kõnelesime juba ülemal pikemalt (minu sõrendused. N. O.). Autor ei mäleta isegi, kuidas ta „ülemal“ on jutustanud, kas „lühidalt“ wõi „pikemalt“.

Juba need fordamised ükfi mõjuwad segawalt raamatu tarwitaja peale, kuid „Feodalismis“ on weel teisi segawaid nähtusi. Autor nähtawasti ei ole kõiki neid „allikaid“, mis tal läe pärast olid, ära „seedinud“, ei ole enesele selget pilti loonud sellest suuremast ja wast ilusamast, igatahes tähsamast teikaja nähtusest, mille juured peituwad sügawal wanas ajas ja harud ulatawad, nagu ta õieti tähendab meie ajani. Tarwitades fordu üht, fordu teist „allikat“ satub N. K. tihti wastolusse iseenesega ja oma „allikatega“! Toon mõned näitused.

Peatiikis „Warandusline solidaarsus“ kõneleb N. K. pärimisõigusest germaanse juures ja isiteerib oma „allikate järele kahte ajaloo allikat: Tacitus'e „Germania“ ja kuninga Hilperiki (561—584 a. p. Kr.) käsukirja. Mõlemad allikad räägivad otsekohest pärimiswiisist, laste pärimisõigusest isa surma järele. N. K. toonitab Hilperiki „allikast“ midagi pärijatest kõrwali, mis ta ise ei fordmaksew, milie järele maa ja kätte igal juhtumisel pärast perekonna pea surma läks“ (lk. 46), ja ootamata kombel lõpetab ikkagi sõnadega: „Eesõigus oli seal (=maa pärimisel) surnuud perekonnapea otsekohestel järeltulijatel — lastel“. Kuhu jäid siis N. K. „naabrid“? Täienduseks ja seletuseks oma kahtlasele wäitele lisab N. K. juure (w. lk. 47): „See näitab, et sugukonnal ühine omandusõigus ehk warandusline solidaarsus, teiste sõnadega, et maa perekondlise kogukonna (perekonna. Wõrdle ka lk. 46. Arw.) ühine omandus on“ (minu sõrendused. Arw.). Autor näib unustanud olewat, et perekond“ ja „sugukond“ on kaks ise asja. Julgen temale meelde tuletada, et mõni lehekülg waremalt sesjamas raamatus „F e o d a l i i m“ terwe peatiik neile mõistetele on pühendanud pealkirja all: „Perekond ja sugukond“ (lk. 41). Weel sesjemas muutub N. K. seisukoht, kui edasi loeme (w. lk. 47): „Kui meie frankide „Saali õigust“ loeme, siis näeme, et sellest forrast (mis Hilperiki määrusen 571. a. maksew oli. Arwust.) enam juttu ei tehta. Kuid selle asemel kõneleb Saali õigus, et warandust pärida wõiwad ainult meesterahwad; naiserahwad omandawad selle õiguse hiljemalt (minu sõrendused. Arwust.). Nende sõnadega tahab N. K. ütelda, et Hilperiki käsukiri on wa-

n e m, kui „Saali õigus“. See ei wasta tõele. Niisama ebaõige on arwamine, nagu oleks N. K. järjekorras (Hilperiki edikt — Saali õigus — mingisugune hili- sem seadus) naistele pärimisõigus antud. Kui N. K. oma „allikaid“ wähegi korralikumalt oleks lugunud ja neid pi- suti usaldaks (ometi kusagil ta ei waidle nende wastu!), siis teaks ta, kes naistele pärimisõiguse andis. Dr. Felix D a h n omas raamatus „Urgeschichte der germa- nischen und romanischen Völker“, 4. oja, lehek. 84, kirjutab: „Erst Chilperich hat wenigstens Töchtern, Töchterföhnen, Schwestern den Vorzug eingeräumt vor den Nachbarn, welche übrigen ursprün- glich ja auch Gesippen gewesen waren“. Nii siis — „F e o d a l i s m i“ autorile ei ole küllalt selge germaanlaste pärimisõi- guse kronoloogiline arenemisjäik ja tema ei tee selget wahet l i i k u m a t a ja l i i k u w a waranduse wahel, mille pä- rimiswiisid germaanlastel ise seadused olid.

Seisustest kõneledes tunnistas N. K., et ta juba Tacitus'e ajal (1. a. s. p. Kr.) Saksamaal*) neli s e i s u s t oli: „orjad, poolwabad, wabad ja aadeliseisusest ihi- kud“ (lk. 62). Ja kirjutab kõhe edasi, uuest reast algades: „Orjad. Angelsakside nimetadi orje — theow'ideks brittisiid aga — wealas. Orjade k l a s s germaanlas- te juures tekkis“ j. n. e. (minu sõrendus. Urw.). Siin kohal autor tarwitab sõnu „seisus“ ja „klass“ kui sünoniime, õigem ütelda — kui identlikka (prants. identi- tique), s. o. samaseid, ühewäärtuslikkal hiljem teeb ta aga suurt wahet nende de- fineerimisel (w. lkf. 209) ja üllatab seal- juures meid (muidugi ka iseennast) oota- mata leidusega, et seisused tekkisid“ alles keskajal: iseäranis keskajal, k u s s e i - s u s e d t e k k i s i d (minu sõrendus. Urw.), oli igal seisusel oma eäralised ees- õigused wõi ka ebaõigused (!) olemas“ (lkf. 209). Nii siis — enne seisuste tekki- mist oli neli seisust Tacituseaegsel „Saksa- maal“

„Angelsakside nimetadi orje—theow'-ideks, brittisiid aga — wealas. Orjade klass“ jne. (lkf. 62). Kes need „brit- tid“ olid, kas orjad wõi wabad, jääb su- weturfuslastele selle loengu järele üsna

tumedaks. Oleks liig julge arwata, et wiimased kurjustele tulles juba teadsiid angelsakside ja brittide wahekorraft! Saufsehitus aga annab mõista, et „wea- las“ tähendab waba siikut, sest „orje ni- metati theow'ideks, aga“... Sidesõna „aga“ tarwitatakse keeleteadlaste juures wastupidise mõiste, ning wasturäiwa mõtte väljendamiseks; „orja“ mõiste was- tand meil Gestis on „waba“. Kahjuks'aga „wealas“ ei tähenda waba siikut, nagu se- da N. K. „allikas“ — Eduard Finkel- mann omas raamatus „Geschichte der An- gelsachsen bis zum Tode König Alfreds“ (lkf. 94) tõendab.

Imestama paneb N. K. wäide, et „or- jad olid kõigi seisuste alusmüüriks“ (lkf. 62). Mis meid wähem imestab, on autori abitud kaased jeda seaduslikku Gor- diumi sõlme lahti rebida, mis temale Sak- sa rahwusest kohati tendentslikud „allikad“ piikku pistnud. Nimelt selgeks teha: „germaanlaste ja roomlaste orjade wahet on juur“ (lkf. 62). Tema kirjutab (. lkf. 62—63): „Rooma keisririigis tarwitati orja, kui masinat, kes jeda tööd pidi tege- ma, mida talle anti; germaanlased aga ase- tasid ta oma hoonesse ja andsiid temale oma majapidamise. Selle maatiiki pealt maksab ori, kui koolon, kui teoori maksu. Nii on germaanlaste orja seisukord palju parem, kui Wana-Ilma orjade oma. Mis aga keskaja orjade õigustesse puutub, siis ei olnud nad seaduse poolt mitteparemini kaitstud wägwalla ja ülekohtu wastu, kui Roomas. Mõlemate peale waatab seadus, kui tööriistade wõi tööloomade peale. Saali õigus (wõhikutele olgu tähendatud, et see origi üks wanematest germaanlaste n. n. barbaaride õigustest. Urw.) räägib näit.: „kui keegi orja, naisorja, hobu'e wõi härja warastaab, siis“... jne. Tä- hendab, ori on hobuse ja härjaga ühel ast- mei“ (minu sõrendused. Urw.). Sellele kujukale, N. Kannti ise'oomustawale kä- sitluswiisile mõiks weel juure lisada need sõnad, mis autor, unustades eelmisi loen- guid (w. lkf. 126) „Wana-Ilma“ orjadesi kirjutab: „4. ja 5. aastajal oli Rooma impeeriumis tüübiline Rooma mõis wäl- ja kujukunenud, mida roomlased „villa ni- metasid“... Villa maa jagunes kahte osas- se: üks osa oli mõisniku enese harida, tei- ne aga oli orj a d e l e harimiseks an- tud“... Orjadele antud maid harisid or- jad, kellel o m a m a j a p i d a m i n e oli“ jne. (minu sõrendused. Urw.). Sa-

*) Teiste arwates „Saksamaal“ wõib jutt olla alles IX-mal a. s. p. St., Ludwig Saksalasega algades. A. S.

mahtsulisti jaburdamisi selle küsimuse üle wõib leida weel lehekülgedel 134—135.

Mis puutub seisjaste armusse (4), siis on N. K. sellest „nelja-märgist“ niisõnad waimustatud, et igas ajajärgus — wanas, kesk- ja kõige uuemas — neid püüdnud kujukult leiab. „Juba Tacitus tunnistas, et Saksamaal tema ajal (wana aeg) neli seisjust oli“ (lhf. 62). „Lääne-Euroopa kesk-aegses seltskonnas on, feodaalsest ajajärgust algades, neli seisjust olemas“ (lf. 209) ja weel kord: „Nii oli siis keskajal neli seisjust“ (lhf. 210)! „Esialgul nimetati Prantsusemaal ainult linnade elanikke kolmandamaks seisuseks, kuni 19. aastajal (kõige uuem aeg) neljas seisus — töölisel — iseseiswalt wälja astusid ja endid kolmandamast seisusest eraldasid“ lhf. 226). Eriteadlasele K. Kann'ile on see seisjaste lugu muudugi selge, aga wõhtu-tele loengute kuulajatele ja lugejatele jääb arusaamatuks, kas oli kuulus „tiers-etat“ — kolmas seisus — merewahust, Zeus'i peaajust wõi „nelja-märgi“ atrofeerimisel (kõdunemisel) sündinud. . .

Jseeneise wastu rääkimine on N.-K.-le nähtawasti arusaamaks ajawitteks ja ülimalt lõbuks saanud. Nii jutustab ta tunnistajate tähtsusest kesk-aegses kohtupidamises ja esmalt salgab nende tähtsust, pärast ülistab (w. lhf. 88—86): „Tunnistajad mängisid aga keskajal wäikest osa, sest nad ei ilmunud sagedasti kutse peale kohutusse ja sundida neid ei tahetud. Sellepärast ei pannud kohus nende peale ka suuremat rõhku. . . Kui aga süüalune inimest ei leia, kes temaga üheskoos kohtu ees wandeliku töötuse annaks (wõi segab tunnistaja wandesõnad ära — w. sealsamas), siis on asi halb. Sellega on rahwal üleüldine arwamine õigustatud, et süüalune kelm wõi waras on“. Küll eitatakse tunnistajate tähtsust, aga lõppude lõpuks tuleb wälja, et kohtu otsus olenes ikkagi sellest, kas teatawal isikul (kaebealusel) oli tunnistajaid wõi ei olnud, kas nad tött wandusid wõi ajasid wandesõnad segi (wastuse wõi südametunnistuse piina pärast, nagu tol ajal arwati). Teises kohas, kus uuesti kohtutest ja kohtupidamisest (Kaarel Suure ajal, nii siis keskaja eistmesel poolel) jutt on, ütleb ka N. K. (w. „Feodalism“ lhf. 101): „Wanne ja Jumalakohtu otsus kaowad ikka rõhkem ja nende asemele astuwad t u n n i s t a j a d ja kirjalkid t u n n i s t u s e d (minu sõrendus. Arw.).

Segaseks jääb ka maajaotuse küsimus Kaarel Suure ajal (wõrdle „Kaarel Suure asutused“ ja „Misjodini lhf. 98 ja 103). Esmalt kirjutab N. K., et „maakonnad ehk gaud jagunewad krahw-fondadesse“ (lhf. 98), aga sealsamas kirjab juure, et „krahwifond oli harilikult wana-germaanlaste gaudi asemel tekkinud. . . krahwifonna eesotjas seisab krahw“ ja 4—5 lehekülge edasi: „Nii on küll maakondadeks jaotatud, iga maakonna eesotjas seisab krahw“ (lhf. 103). Selgusetus N. K. „feodalismis“ tuleb sellest, et autor oma „allikast“ juues juure rutuga unustab mõned tähtsad sõnad tõlkimata. S. Dahn määrab ju selgelt koha ära, kus ühe-wõi teistjagune majandus oli, nii et igakuks wähegi Saksa keelt oskaja tema sõnadeist selge pildi saab. Ta kirjutab (w. „Urgeschichte“ 2c., 4, lhf. 12): „Die Gaue zerfielen in Grafschaften; aus dem rechten Rheinufer bildete die Grundlage der Grafschaft meist ein altgermanischer Gau“. Ei too selgust, waid muudab asja weel segasemaks teist-kordne sõnawõtmine N. K. poolt „Seigneuride astmenduses“, kus uuesti germaanlaste maajaotusest, maakondadest, krahwidest ja hertsogitest räägitakse (lhf. 122—123).

Segaselt kirjutatud on ka peatükk „Viljaanid ja nende kohustused“ (lhf. 130—136), kus raske on aru saada, mis wahe oli orja ja teooria, servi, mainmorti ja viljaani wahel (wõrdle ka „Talupoegade maksud ja kohustused“, lhf. 136—143).

Mitte ainult talupoegade kohta feodalismi ajal ei puudu N. Kann'il selge ettekujutus, waid ka riiklitest kõneleb ta segaselt (w. lhf. 138—139 ja wõrdle lhf. 225). „Prantsusmaal — kirjutab N. K. — oli teoorjus sellepärast fergem (kui Wenemaal, Austrias ja Eestimaa), et seal igal talupojal oma seigneurile weel (tähendab — peale teoorjuse!) obroki — ehk maamaksu maksta tuli. Prantsuse seadus oli seda maamaksu seadust sellega põhjendanud, et ükski maa ei tohi ilma seigneurita olla („nulle terre sans seigneur“). Selle tagajärjel tuli talupojal oma seigneurile maamaksu maksta, kuid talupoja seigneur, kes mõne „komti“ wafall oli, pidi oma seigneurile ka maksma jne. Maksualust maad nimetati „censiva“ks, ladinakeele sõnast „census“ — maamaks“ (minu wähemärklused Arw.). Nii siis — N. K. järele wafallid maksid maamaksu (cens) ja nende maa, kui maksu-

alune, kandis censive nime. Uks kui teine väide ei wasta tõele. Ainult talupoegade maad hüüiti censive'ks, nagu seda ka N. K. enese „allikas“ Iwan Grevs (w. tema „Существо феодализма и его происхождения“ Энциклоп. слов. Брокгауза и Ефрона, т. XXXVa, lk. 511) selge sõnaga tunnistab, ja teiseks — „waimulikud olid maksude maksimisest wabastatud, niisama kui aadelisoo liikmed“, nagu seda N. K. ise kinnitab (w. „feodalism“, lkf. 225).

Et juba seisustega kord lõpetada siis lihan weel juure, misugune seisukoht on „feodalismi“ autoril ses suhtes muistsete eestlaste kohta. Nagu Lääne-Euroopas feodalismi ajal N. K. tingimata neli seisust leidis, nii pidi ka „Wana-Cesti ühiskonnas“ neli seisust olema. „Peale aadeliseisuse — kirjutab tema peatükis „Cesti talurahwas enne sakslaste tulekut meie maale“ (lk. 144—145) — oli meil weel waimulik seisus olemas! Waimulikkudeks meesteks olid n. n. targad, kes nitmesje liiki jagunesid. . . Kõik need targad olid meie Wana-Cesti arstid ja preestrid. . . Peale nende koorekihtide oli kõige suurem klass (seisus? — Urw.) wabade talupoegade klass. . . Ka orjaseisus oli olemas“ N. K. sõrendused. Urw.). Cesti „aadelist“ ma mööda minnes juba pundu-tafin. Cesti waimulikkudest, keda N. K. näib iseäranis alla kriipsutatawat (w. tema sõrendused!), talupoegadest ja orjadest siin kohal pikemalt kirjutaba et luba ajatirja kitsas ruum. Tuletan autorile ainult mee- le, et tema lugupeetud „allikas“ hoopis teist keelt kõnelewad: w. O. Gross- schmidt Cesti rahwa ajalugu“, lk. 8 („Endised eestlased oliwad kõik ühedigusi- lised. Seisuste waheseinastid ei tuntud.“ Nii, nii!), H. Prants „E. r. ajal“ I, lkf. 176, M. Eisen „Estimaa ajal“, lk. 22, Dr. E. Seraphim „Baltische Geschichte im Grundriß“, lk. 10—11.

Segawa mulje jätab järele ka see, et au- tor, olles kahesuguste „allikate“ mõju all ei suuda enesele ühist kindlat seisukohta wõtta. Nii paistab N. K. kirjeldusel Cesti talupoegade seisukord idealiseeritud Rootsi ajal kord kerge, kord raske, siis raske ja jälle kerge olewat (w. lk. 258—265). „Wanast heast (!) Rootsi ajast“ kirjutab N. K. ise*): „17. aastajaja teisel

poolel muutusid talupoegade olud meie maal h a l w e m ä k s, sest u u e d m a k s u d, mida Kaarel 11 walitsuse ajal talu- poegadele peale pandi, olid endistest p a l j u r a s k e m a d“ (minu sõrendu ed. Urwust.). Ja need naiwsed argumendid! Cesti talupoegade jõu kusest Rootsi ajal tunnistada seadused, mis keelawad talupoegadele „liiga suurt prassimisest ja lii- ga suurte kulude kandmist oma pulmapi- dude toimepanemisel“ (w. lk. 261). „Pfü- holoogia õpperaamatu“ tõlkija (w. lk. 312) peaks vähemalt teadma, et pulmakombed kuuluwad enam hingeteaduse, kui majan- dusteaduse walda. Kui mõni mõisa moo- nakas wõi pärisori r o k k e m kodukeede- tud õlut wõi wiina jõi, e n a m „pras- sis“, kui parun oma pulmapidul, siis ei tähendanud ju see weel, nagu oleks moo- nakas wõi pärisori parunist jõukam olnud!

Ehk wõtame teise sarnase argumendi. „Rootsiwalitsus — kirjutab N. K. (lk. 261) — awas Cesti talupoegade lastele tee mitte üksnes alama, waid ka kõrgema hariduse poole. Gustaw Adolf andis kä- sukirja wälja, mille järele C e s t i lapsi tuli Tallinna „Gustaw Adolffi“ gümnaa- siumi ja tema poolt awatud Tartu ülikoo- li wõtta“. Sel argumendil „Cesti“ lastest Gustaw Adolffi gümnaasiumis ja Tartu ülikoolis, on sama wähe mõtet, kui Tacit- us'e „aesti'de“ (aestui) stiteerimisel tõen- duseks, nagu oleks eestlased (=aesti!) enne Kristuse sündimist Läänemere kallastel elanud. . .

Nähtawasti segab N. K., kui kir- jutab (lk. 41): „Emal pidi kaitsja olema, kes aga mitte mees ei o- l n u d, sest mehi wõis naisterahwal mitu olla“ ja järgmisel leheküljel parandab en- nast: „Iga ja wend on niisamuti tema (=nais) kaitsjad, kui ta m e e s“ (minu sõr. Urw.).

Segab N. K. isegi peatükkide pealkir- ju. Näituseks peatükis „Seigneuride mõim seisuslikes monarhias“ jutustab talu- poegade wabastamisest Lääne-Euroopas (lk. 282—284), peatükis „Waimulik sei- sus“ (223—226) — kirkute ehitamisest, nende põlemistest, tornide kõrgusest, We- nemaal tsaariaegsest kooliseadusest j. n. e. Peatükis „Aadeli seisus Lääne-Euroopas“ ei wasta ka pealkiri sisule, kus räägitakse Lääne-Euroopa asemel Cestist, aadeliseisuse asemel — talupoegadeft, Lääne-Euroopa mõisnikkude asemel autori wannast Peet- rist. Koguni segamini on lätnud peatükid

* Minu seisukoht ses küsimuses waata „Käs- watus“ 1920, 1. mihl. „Teabuslikkus ja sihilikkus.“

Lääne-Euroopa talupoegade wabastamiseft. N. K. kirjutab (lk. 288): „Inimeste õiguste wälja kuulutamine, uuema aja riigi mõisted ja füstokraatiline õpetus wõitfidki Lääne-Euroopa talupoegadele wabaduse kätte. Kuidas see sündis, seletawad meile järgnewad (minu fõr. Urw.) peatükid: „Järgnewate“ peatükide pealkirjad kõlawad: 1) „Eesti talurahwa wabastamine“ (288—295); 2) „Eesti talupoja seisusord päraft wabastamist“ (296—302) ja 3) „Sotfiatse feodalismi ja seisuslise korra jättised absoluutse monarhias“ (302—310). Nii on need „järgnewad peatükid“! Küll aga oli jutt „Lääne-Euroopa talupoegade wabastamisest“ jes samas peatükis, kust mainitud sõnad wõetud („Talupoegade wabastamise algus keskaja lõpul“, lk. 278—288), ja weel waremali (w. „Seigneuride wõim seisuslises monarhias“, lk. 252—254). Nähtawasti on autorile talupoegade wabastamine nii Lääne-Euroopas, kui ka Eestimaal ühtewiisi selgusetu. Küll mitmel korral teeb ta sellest juttu, aga igakord isemoodi ja ise ajal. Lääne-Euroopa talupojad wabastatakse N. K. järele juba keskaja lõpul (w. lk. 278—288), teistkorda wabastatakse neid 18. a. s. (w. lk. 253—254, ja kolmat korda 19. a. s. (w. lk. 309); Eesti talupojad Tallinnamaal wabastatakse N. K. sõnade järele niisama kolmel puhul: 23. mail 1816. a. (w. lk. 295), 1817. a. (lk. 288) ja 29. märtsil 1819. a. (w. lk. 79).

Segane on ka N. K. terminoloogia. Näituseks ta kirjutab (w. lk. 279): „Kui meie oma esivanemate wabastamise peale teoorjuseft (minu fõr. N. O.) nüüd pilku heidame, mis teatawasti (!) Tallinnamaal 29. märtsil 1819. aastal Wene keisri Aleksander Esimese poolt seadusandlise aktiga sündis“ jne. „Teoorjuse“ asemel peaks siin seisma sõna „pärisorjus“ (wõrdle ka „Feodalism“, lk. 133 ja 300). Niisama tuleks „pärisulaste“ asemel öelda „pärisorjad“ (w. lk. 287). Identlikult ja sellepärast wõdriti tarwitab N. K. sõnu „fõderatsioon“ (lk. 107, 239, 240, 41 j. t.), „ühing“ ja „liit“ (lk. 79). Mis wahke nende sõnade mõisteteft on, seda meie autor wõib leida ifegi omast „allikast“ — Brokhause sõnaraamatust. Wäga õnnestanuks ei wõit lugeda ka sõna „paawstfond“, „paawstfonna mõju“ tarwitamist (w. lk. 183). Halwasti ülgitud termin on ka „foormatus“ (lk. 253),

„foormatus“ (lk. 260) ja „foorem“ (lk. 299) talupoegade orjuse ja maksude tähendamiseks. Sõna „fõserääni“ (fõserain) mõistet ei näi N. K. tundwat, kui ta ütleb: „Inglis kuningas ei olnud seega mitte feodaalne fõserain, wad unuke Britannia maade oma nif ja walitseja“ (lk. 196; wõrdle lk. 94, 114 j. t.). Mõistete segadus walitseb ka lauses: „Beneficiumi sõnime-tati „precario“ (w. lk. 94; wõrdle f. Dahn „Urgeschichte“ 4, lk. 15). Kunstlik ja osalt sellepärast segane terminoloogia tuleb ette ka leheküljel 73: „järfjarguline maadewõtmine“, korraldamata wägivald“. Wõdriti tarwitab N. K. ka „riigipäewa“ mõistet lauses: „Kewadene koosolek, praeguse mõiste järele „riigipäew“, on ka ifelaadi kontrollasutus“ (lk. 104). Wõdristaw on kuulda ka nimetust „ainuwalitsusestitusline monarhia“ (lk. 6) jne.

Segi on läinud peale ülewal nimetatud pealkirjade, terminide ja ajaarwamise weel järgmised aastaarwud, mis raamatu tarwitajatel tuleks ära parandada. „1056. (peab olema 1356. Urw.) aastal määras Kaarel Neljas oma Kuldbullaga“ jne. (lk. 188); „Prantsuse eeskujul muudeti ka 1096 (peab olema 1099.) ajutatud Jeruusalemma kuningriik feodaalseks monarhiaks“ (lk. 191); „Wiljandi Wana-Eesti linna asemel ehitati ordulois „Feliin“ 121 (w. lk. 199; peab olema 1224. N. K. „allika“ M. Eifeni järele, w. „Eesti ajal“ lk. 179); „Eiwimaal sündis see järgmisel 1787 (peab olema 1797. aastal“ (lk. 277); „kuid juba 1919. (p. o. 1918. Urw.) aastal . . . purustas meie rahwas jne.“ (lk. 289); „Dünamünde flooster wiidi 305aastal (p. o. Eifeni järele 1317. Urwus). Padiisesse“ (lk. 129); raamatu ilmumise aasta kaanelehel peaks olema 1920, mitte 1919.

Peale nende segamise arutustes, mõtetes, mõistetes ja arwudes leidub „feodalismis“ weel rohkesti wäiteid, mis füsiliselt tumedad ja kahtlased on. Näituseks: „Wana-Saksa fuguus ei olnud mitte üksnes weresugulus, ta oli peale selle weel ühine, millel ühtised warandused huwid olid“ (lk. 45; minu sõrendus. Urw.) Kui N. K. „allika“ — f. Dahn'i — poole pöördub, siis selgub, et siin jutt on fuguonast (mitte „suguluseft“), faksakeeli die Sippe, millele f. Dahn seletuseks kohe juure lisab: die Sippe, das Geschlecht (w. „Urgeschichte“ 2c. 1,

lhf. 103); selle sugukonna hulka kuuluvad peale „werefugulaste“ veel naabrid („die Nachbarn sind zugleich die Gesippen“, sealjamas lhf. 104). N. K. aga leiab oma teosfil olewast „Wäikesest Saksja-Cesti sõnaraamatust“ (w. „feodalism“ lhf. 312), et die S i p p e tähendab „fugulus“ (подсво), ja tarwitab seda sõna f. Dahn'i tõlkimisel, millest kõik see selgusetus tulebki. Wõi on „fugulus“ sedasama, mis „fugufond“? Siis — palun wabandust!

Ilma „allikateta“ ei saa ka ükski wõhik N. Kanni „kapjades“ aru. Ta kirjutab kaupmehest, kes 5 „kapja“ maad ostnud, kõrlidest (ingl. ceorl), kellel kabja suurune maatükk jne. (w. „f e o d a l i s m“, lhf. 71—72). Mõndagi rasket sõna piilib N. K. asjalikult ja põhjalikult omas raamatus „feodalism“ seletada*), aga „kapjades“ ei armasta tema pikemalt rääkida, olgugi et siin jutt ei ole nii põlatud eesli kapjades, waid neist kapjades, millest autor unistab oma raamatu lõpu weergudel. „Kabi“ tähendab siin kohal „talus“, 40 desjatiini suurust maatükki, nagu seda N. K. „allikas“ f. Dahn (w. „Urgeschichte“ 2c. 7, lhf. 83; w. ka E. Winkelmann „Gesch. d. Angels.“, lhf. 93—94 jt.) oma kuulajatele ja lugejatele ilusasti ära seletab: „Die Gesamtheit der zu einem Hof gehörigen Felder hieß die Hufe, mansus (aber auch der Hof selbst und die dazu gehörigen Rechte). Kui mõnes „Wäikeses Saksja-Cesti sõnaraamatus“ ainult „der Hof — kabi“ aset leiab, siis ei tähenda see veel, et ka die Hufe (ingl. hide) kabi on. . .

Tumedaks jääb wahel „põltsse omanduse“ ja „beneficiumi“ wahel, olgugi et N. K. käel korral nende mõistetete selgituseks sõna wõtab (w. lf. 90 ja 94). Tumedaks ja mõitetuks jääwad ka sarnased umbkaunisad, liig üleüldised, tihti aktsidentalsed (lad. accidentia) tunnusega definitioonid, nagu: „Kord, mille järele riik suureks tulgaiks wäikesteks riigikesteks pillunes, ja mille wastu Kaarel ja ka teised barbaarlaste kuningad olid wõidelnud, oli seada-

*) Mäitujeks: „Teoorjus“ on pärisorjuse pehmedatub moom. Dri ebas 1888 tegema. mida temale tütte juhataatase ja selle eest saob ia oma peremehelt korteri, riided ja illewalpidamise. niisama nagu hobune ja härg oma peremehelt illewalpidamise (wahel itta „korteri“ ka! N. O.) jaawad, sest et nad teda aitaawad põllutõõb teha. koormaid wadada j. n. Teoori on aga iseseiswam „intimeseloom“ (tulstage. N. K. itta oma loenquteft meele, mis Teete räägite lehelüljel 134—135 ll) Temale annab parun titt maad (juft nagu „oriadelegi“ wõit le. 125), lajeb teda j. n. e. (lf. 133.)

lism“ (lf. 106), ehk: „Wana-Ilma ajalugu on linna kogukonna ajalugu, millest aegade jooksul Rooma keisririik wälja arenes. Keskajalugu on aga mõija ajalugu, mis ihe walitseja ümber korraldatud on“ (lf. 107), ehk: „See alaliste sõdade ajalugu ongi (!) feodalismi ajalugu“ (lf. 110), ehk: „et parun ise oma rufikaga igal ajal wõis omale õigust otsida ja talupoega fundida paruni tahtmise alla ennast pännutama, sellepärast nimetatakse ka feodaalset ajajärku rufikadõiguse ajaks, Faustrecht“ (w. lf. 136 j. t.).

Tume on umbkaudne ajamäärus lauses: „Pärast suurt w a h e w a l i t f u n f t (interregnumi) oli Saksamaa keiser walitaw. 12 aastajajast oli walimiseõigus seitsmel würstil“ (lf. 188). Kui siin jutt on sellestamast „juurest wahewalitusese“, millest N. K. „allikas“ J. Grews (w. Brockhausi ja Efroni Entsüklopeedia, lf. 535) kõneleb („когда въ срединѣ XIII-го вѣка пала династія Гоченштауфеновъ, въ эпоху такъ называемаго великаго междуцарствія“), siis ei saa aru, kuidas würstidel walimiseõigus juba 12. a. s. oli, kui nad N. K. ütelse järele selle õiguse osalisteks wõisid saada alles „p ä r a f t suurt wahewalitusust“, mis 13. a. s. oli. Kui aga N. K. mõtleb siin „suure wahewalitusese“ all mõnda muud interregnumi, siis ta arwatawasti ei jäta oma kuulajaid „juurestufuslast“ ja tuhandeid „feodalismi“ lugejaid kauaks ekfiarwamiste kammitasjse, waid teatab lähemas „Kaswatusese“ numbris wõi mõnes ajalehes, misfugufest interregnumist tema raamatus kõneldakse. Ei tee ta seda, siis wõime arwata, et ajalooteadlane N. K. ei tunne ajalugu ja kompilaator N. K. ei oska ifegi wenekeelseid „allikaid“ lugeda. . . J. Grews (w. feals., lf. 536) ütleb ja selge sõnaga: „съ прекращениемъ династіи Каролинговъ (iee oli 911. a. p. Kr.) въ Германіи восторжествовалъ принципъ избирательности королевской власти.“ Kui tema aga sellest w a r a f e m a f t f a f t i f t -teatawatel põhjustel jutustab p ä r a f t hiljem sündinud lugusid, siis ei tähenda see kaugeitki wael mitte, et ta oleks a n i a f r o n i s m i sattunud, nagu N. K., ei ka seda, et teda p a r a n d a d a tarwitaks. . .

Kuuruwüristide arwust kõneledes lõpetab N. K. sellega, et endistele s e i t s - m e l e walijawüristile peale 30. aastase

sõja veel faks juure tulid: Baieri kuningas ja Hannoveri markkrahv. Wõhik wõib arvata, et nii jäigi edaspidi. Eriteadlane N. K. oleks pidanud aga oma raamatu kirjumale ja raskemale (meelespidamiseks) leheküljele, kus nii palju nimetid ja wõõrateelsetid oskusõnu, ringimata veel mõned aastaarwud juure lisama, siis oleks autor ise uuesti a n a k r o n i m i s t p ä ä s e n u d *) ja kuulajad ning lugedad oleks teadnud, et puht aega (1654—1692) oleks a h e f s a kuurwürsti, siis alles (17. a. s. lõpul) — ü h e f s a ja wii maks kui Baieri ja Pfalzi riigid ühte sulastid (1777 a.), jällegi a h e f s a.

Küsitawaks jääb, kui palju tõtt sisaldab eneses „juutide probleem“ N. K. walgustusel, aga üks wõhikud pea uskuma, kui hingeteadlane tõendab: „heaks liipsilehmaks on riigis rahwas, keda igal pool on rõhutatud ja kes selle tagajärjel kangeks angeldataks, liitafajuwõtjaks ja altkäemafkude maksjaks on wäljaarenenud.“

Mõnes tundes küsimuses näib N. K. öieti südi, otustaw ja kategooriline olewat. Nii kirjutab ta (lk. 217): „Kihelkonna wanemaid ei walitud, nende wõim oli p ä r a n d a t a w.“ Meie teada N. K. „allikad“ räägiwad sellest palju tagasihoidlikumalt wõi hoopis wastupidiselt: w. E i s e n „Eest. ajal.“ lk. 19; G r o f s c h m i d t „E. r. ajal.“ lk. 7; P r a n t s „E. r. ajal.“ lk. 175; S i n d e q u i s t „Ül. ajal.“ 1. a., lk. 482; S e r a p h i m „Balt. Gesch.“ lk. 10. Teises kohas kinnitab N. K. uuesti: „Et wanemad oma wõimu edasi andsid, on nende andmete järele, mis selle kohta olemas on, tõenäoline“ (lk. 30). „Andmed“ on nimelt järgmised: 1) Lembitu furma järele sai tema wõimupärijaks wend „Ulepewe“, sest „nähtawasti ei olnud Lembitul täiskaswanud poega“ (lk. 217) ja 2) wõime oletada, et „riikline siseseade eestlastel, lätlaste ja liiwlastega ühtemoodi oli“, aga lätlaste Thalibaldi pojad Rameto ja Driwinalde „omandawad kogu peale isa furma wõimu“, ergo — Eesti „wanema“ pojad pärisid wõimu oma isalt. Kellele need „andmed“ on „tõenäolised“, sellele sündigu tema usu järele. Mina aga toon veel ühe näituse N. K. nõrgast loogikast ja puudulikust argumenteerimisest. „Keskajal —

kirjutab ta (lk. 29) — ei sündinud, nagu meie ülemal juba nägime, talupoegade wabastamine orju est mitte fuurte poliitiliste sündumuste resultaadina, nagu meie esivanemate wabastamine, mis teatawasti (?) Suure Prantsuse rewolutsiooni tagajärjel sündis, waid algatus läks peaaesjalikult mõisnikkude, kui orjade omanikkude poolt wälja. Ja igaford ei sündinud see mõisnikkude poolt mitte sellepärast, et kristlikud tunded teise inimese kannatuste wastu nende hinges olid maad wõtnud, waid sagedasti sündis wabakslaskmine puhas-majanduslistel põhjustel.“ Post hoc, ergo — propter hoc! See on kuulsa maamehe loogika, kes kõrwatagust sügades arutab, miks ta koozem kraawi läks, ja otusele jõuab: sellepärast, et jänes üle tee jooksis. Ka mõnel ajalooteadlasel on omad „jänesed“. . . Ja see targaäoline kunstlik wahetegemine talupoegade wabastamises Eääne-Euroopas ja meil! Just nagu meie esivanemate wabastamises ei läinud „algatus mõisnikkude, kui orjade omanikkude poolt wälja“? Just nagu siin „kristlikud tunded teise inimese kannatuste wastu“ oleks misftt osa mänginud? Just nagu meil wabakslaskmine ei sündinud „puhas-majanduslistel põhjustel“?

N. K., kui Wenemaa ajaloo autor (w. „feodalism“ lk. 312), peaks igatahes uuemaid ja teaduslikka woolustid ja arwamisi filmas pidama, neid käsitama. Selle asemel näeme tema raamatus „feodalism“ koguni äraiganenud waateid, Näituseks tõendab N. K., et „Wenemaal talupojad maa külge 16. astafaja lõpul“ said kinnititud. Ma ei ole lugenud seda raamatusest (Смирновъ, иллюстрированная история русскаго народа), mille järele dir. N. K. veel hiljuti omi õpilast „walgustas“ ja — wõib olla — „walgustab“, aga kui N. K. teadmised ülepea elementaar õpperaamatutest kaugeemale ei ulata, siis wõin temale juhatada M. Острогорский, „Элементарный курсъ русской истории“, kust „feodalismi“ autor leiab ajakohasema wastuse, kui Smirnowi wõi Ilowaiski õpperaamatus, pärispõlwe tekkimise ja talupoegade maa külge kinnitamise üle Wenemaal. Ka need paralleelid, mis tõmmatakse Rooma keisririigi ja Wene keisririigi wahel (w. lk. 9—10) jääwad „feodalismi“ teist p ä r a n d a t u d trükk ootama.

*) Baieri kuningas sai kuurwürstiks 1623. a. nii siis 30-me aastase sõja algul, aga mitte pärast sõda. A. S.

Kuupalju wõi wähe tõelikkust ja wäär-
tust peitub sarnastes lausetes, nagu:
„Mõisnik wõis nüüd (1819. a.) maad
wälja rentida, wõis teda müüa, kellele ta
ise tahtis“ (aga enne? Urw.); ehk: „Et
meil juba 14. aastajaja alguses rohkem
(?) maatahtjaid oli, kui maad mõisnik-
kudel ära anda oli, siis jne.“ (lhf. 280)
jmt., otjustagu lugejad ise.

Muule näib tume olewat ka see koht N.
K. „feodalismis“, kus kõneldakse „Maa-
rahwa seaduste“ katsetest mõisniku ja ta-
lupoja wahforkada „reglementeerida“ (w.
lhf. 291).

Tumedused olenewad tihti halwast tõl-
kest, nagu siin kohalgi. Seraphimil
(w. „Balt. Gesch.“ lhf. 362) on see koht
palju selgemini ära öeldud. Tõlke arwele
tuleb ka sarnane lause kirjutada: „Kuid
1796. a. suri Katariina Teine ja alles
Paul Esimene pani, nagu üle-
mal nägime, end ise korra maksma“
(lhf. 290; minu sõr. Urw.). Vieti kõ-
laks see lause järgmiselt: „1796. a. suri
Katariina Teine ja juba Paul Esime-
ne pani endise korra maksma“.

Sellega olene juba juttu teinud N. K.
stiilist. Olgu siis weel mõned näitused
tema, kui keeleteadlase, erialalt. N. K.
kirjutab: „Keisrist täitsa iseseiswad riigi-
asutused ei olnud“ (lhf. 10); „Erialgul
on käsitöölistel oma majanduslikud grup-
ped, millest pärahtpoole tsehhid ehk
zunftid (minu sõrend. arw.) wälja
kujunesid (lhf. 65); „Rakwere linna ni-
metatakse urkundides (sic!) esimest
korda“ (lhf. 231); „Küll katjus Armi-
nius, üks tähtsamatest Saksa
meestest, kõigi heruskisid oma lipu
alla koguda, ühiseks wõitlusets ühise
waenlase wastu, kuid see ei läinud tal
korda (kahjul kahjul) ja tema (mõtelgel)
— see germaanlaste suurem kangelane (ja
weel kord wõiks öelda: „see hiilgawam
teutoonlaste Ludendorffide Ludendorff!“)
— tapetaks sugulaste poolt isegi (miks „ise-
gi“?) ära, kes „oma wanat (Eesti keeles
räägitakse „wana“) priiust Armitiinu
wõimupüüete eest kaista tahawad“ (lhf.
79; minu wahemärkused! armustaja);
„Igal ilmalikul suurmaaomanikul, kellel
immuniteedi õigus oli, muutus põlises
walitsejaks“ (lhf. 91); „üks kolmandik
kõigest frankide riigi territooriumist“
(lhf. 93); „rahwa koorekhi
esitajad esitatud“ (lhf. 237);
„ja mitte üksnes kangel keisri asuko-

haft, ei pannud krahwid ja hertsogid
oma omawolile piiri, waid f a m i t t e
neis maakondades, mis üsna keisri lähe-
dal olid“ (lhf. 104); „emal pidi kaitsja
olema, kes aga mitte mees ei olnud, sejt
mehi wõis naisterahwal mitu olnud
olla“ (lhf. 41); „ja tema laste kaitsjaks
oli emaja wõi t ä d i (e m a w e n d)“...

Need keeleproowid näitawad juba,
misjugune on N. K. stiil. Siin juure weel
mõned näitused grammatika ja ortograa-
fia alalt.

Raske, wistist saksa keelest tõlgitud lau-
se eitawas kõnemiis muutaks palju siit-
samaks jaatawas toonis, näit.: „Wana-
Saksa sugukondline printsiip oma kahe
wormiga lammunes warssi, kuid selle pea-
le waatamata ei saa tõendada, et ger-
maanlaste sugukondlikud ühingud ka sel
kujul mitte mõju ei awaldanud Germaani
ja Romaani suguharude kestaegse ajaloo
peale“ (lhf. 42). Wõtame eitaw-jaataw
lause: „Kui õiglase taheti olla ja küllide
eest hoida, siis tuli maa küla wõi kogu-
konna elanikkude wahel ära jaotada ja ni-
melt niimiisi, et mitte üks inimene wä-
hema, aga wäärtuslikuma maatiiki omale
tarwitamiseks sai, teine jne.“ (lhf. 51).
Wastupidised mõisted ühendatud sifefõna-
ga „ja“ (lhf. 95): „riigialamate w a b a -
d u s t j a e g o i s m u s t p i i r a w a d (Kaa-
rel Suure reformid). Ühesugused mõisted
lahutatud: „Talupoeg oli küll maa
külge koidetud, kuid (nüüd lugeja ootab
midagi wastupidist, aga asjata. Urw.)
teda ei tohitud maa küljest, mida ta
haris, la h u t a d a“ (lhf. 292). Mitmus-
ainsus: „Caesar teeb kindla waherahaeg-
fete w a n e m a t e wahel, kellel kohtu-
niku wõim on ja kes üksikutes maakonda-
des ja suguharu osade asumisekohtades ko-
hut mõista b jne.“ (lhf. 32), ehk: „oli
igal seisusel oma isäralised e e s õ i g u -
s e d wõit ka ebaõigused o l e m a s“ (le-
hefüllg 209).

Üks „feodalismi“ autori nõrgematest
külgedest on ortograafia. Olgu küll, et
meil on oma „Eesti keele õigekirjutuse-
fõnaraamat“ (Eesti Kirjanduse Seltsi wäl-
jaanne, T. 1918), olgu küll, et ajalehtedes
üleskutsed ilmused — nimetatud sõnaraa-
matu reeglite järele kirjutada, olgu küll,
et kõik direktorid oma õpilastelt teatawat
dissipliini nõuawad, aga ikkagi puudub
mõnel meie haritlastest — paraku, weel
k e e l t e a d l a s t e l l — dissipliin
keele asjus: tarwitada ühtlast ja õiget kir-

jawiisi. Tallinna Eesti 1. reaalkooli dir. c a n d. p h i l. N. Kann kirjutas näituseks: Peterburi ja Peeterburi (Ihk. 4 ja 277), Athena (Ihk. 5), öeltud (5, 53, 87), linne ja linnasid (6, 143), išeäranes (6), teisedgi (7, 155), õigusleid ja õigusid (8, 72, 91, 92, 142, 157), märkusid (8, 8, 112), Diokletiaanuse ja Valentianuse (11, 12), kindralideks (15), pitkade (15, 86), jägedaste (15), kudast (16, 92 j. t.), ümberpöörtud (19, 43, 45), kapitalidelt (21), koolonite (peaks olema: koloonte. Arw.), koolonisti (22, 25), teo orjad (23), Konstantin ja Antoninus (11 ja 24), kultuura poolest ja kultuuri mõju (24), diktatooriline (Ihk. 33), printsiipi (39 113), perekonna pea ja perekonnapea (46), kangurid (õjast. Ihk. 49), eluloosid (50), korstant (54), wiljapuu aede (57), mõetmine (58), nurmete (61), neli seisust olid (62), ümber käia ja ümberkäib (64, 65), Wana-Ilm, Wana-ilm ja wana-ilm (5, 66, 67, 95 j. t.), juudiaste (68), maade wõtmise ja maadewõtmise (72, 73), jägedamine (76), kergeste ja kergesti (79), wanat (79), üleüldisid (85), 5 viiskopi (õjast., Ihk. 84). kohtudes (88), tuget (91), posliini (91), wäikeseks (91), häkkist (95), nõrki (96), kõneltakse (96), mahapõletab (97), arahukataks (97), frankiriigi (99), uudele (100), disziplinaeritud (103), indiwiidum (105), õperamatudest (105), mitmetesid (110), wäikesid (116), mõegawendade ordo (120), maakülge (125), igasugusid saadusid (126), hobusid (329), mehelemintjal (132), orjastid (135), leibi (139), metse (142), Greegor, Gregor ja Gregorius (144 j. t.), silme (145), kõrwe (145), haigusid (145), westidel (147), riütleid (148), määrusid (150, 153, 157), Burgund ja Burgundia (98, 153), Innoents (155), kolm külimitu ruffit, otre (155) jne., jne.

Eiig pikale weniks igaw korrigeerimistöö, kui terwest raamatust wigu hakata wälja kirjutama. Ütib neistki näitusest (trikwigu ma arwesse ei wõtnud), mis „feodalismi“ esimestelt 150 leheküljelt wõetud. Tarwilikka juhtnõõre nende wigade parandamiseks sumikursuslased ja teised „feodalismi“ lugejad leiawad, nagu öeldud, „õigekirjutuse“ sõnaraamatust.

Wigase ja kuitwa keele ilustamiseks ja elustamiseks tarwitab N. K. äärmist abi: nõu: heidab labast nalja jne. Näituseks: „Temale anti naene, mille juures wana kombe järele „joomingut“ ühes „sõdmis-

guga“ toime pandi“ (Ihk. 30). Uued sõnad „jooming“ ja „sõdming“ jutumärkides kõlawad siin autori suus poolhumoristiliselt, woolirooniliselt. Teised uued sõnad, nagu: istang (Ihk. 74, 81), ühing (45 j. t.), maitnud sõdur (76) j. t. leiawad armulikumast wastuwõtmist. Saagad (w. Võhlinga ja Olaf Tryggowesyni saaga, Ihk. 43—44, 145—146) on ju išeenesest waga ilusad ja head jutujätkuks, ka teadusliku töö tarwis, aga nende siisu jutustamine „feodalismi“ weergudel on tarbetu; parem fündigu see joone all wõi raamatula lõpus, aga mitte tekstis. Werisest kätteta just jutustades kirjutas N. K. (Ihk. 45): „on aga juugukonnast keegi liige tapetud, siis on jällegi t e r w e s u g u k o n d t a p e i u liikme eest kahjutasu saamises huwitatud. See on k ö i g i w a s t u t u s (!) ühe eest“, ja illustreerib seda ootamata wäidet weel üllatawama „ajakohase“ näitusega: „Nimetatud komme on praegugi weel riiklises elus maksew. Saksamaa sõjaerakond, Wilhelm Teisega eesotsas, algas sõda ja nüüd, kus sakslased sõjas idulikult liialt said, peab t e r w e s a k s a m a a liitlastele määratumat kahjutasu maksma, ehk küll sõja algamises mitte kõit Saksamaa elanikud süüdi ei ole“ (minu sõr. Arw.). „Ajakohane“ nali leidub ka peatükis „Sinna kodanikud“ (w. lk. 227): „Bremeni toomeherra Albert tuli 1200. a. Wäina jõe suus, kus hiljutimeie Eesti sõjalaewastik admiiral Pitka juhatusel Riita linna pommitas, maale“. Koolipoisilikku nalja heidab Dir. N. K., kui ütleb (Ihk. 65): „Maamaksu ei wõeta mitte liig palju ja tööpäewi ei nõuta ka üle kolme, sest w a s t a s e l k o r r a l t e e b o r i „j ä ä r e d“. Terawmeelne näib autorile olewat forduw nali „kana kikkumise“ (w. lk. 80, 109 j. t.), kuid seegi nali pole algupärane, waid laenatud N. K. „alilikast“ — H. Prants'ult (w. „Eesti r. ajal.“ 1., Ihk. 178). Algupärast awaldab end ainult ühe tähe muutmises: H. Prants tahab „kana kikkuda“. N. Kann — „kana kikkuda“. Sõna „selttimees“ oli weel hiljuti üsna „tõmbaw“, kuid täielise anakronismina kõlab ta N. K. naljatuses (w. lk. 111): „Išeenesi mõista on kohtunikud pahased, kui nende „selttimees“ — parun neid õiglasteks kohtunikudeks ei arwa“. Kujuksa pildi N. K. „elawa“ stiilist annab anekdoot Mõhu meremehest ja tema kringist: „Kui nüüd parun oma talupoega just

mitte keetma, ega küpsetama ei hakanud, aga „f u p a t a d a“ wõis ta teda küll ja ta n a h k a p a r k i d a“. Iga seigneur wõib oma orjaga ümber käia, nagu M u h u m e r e m e e s o m a f r i n g - l i g a, kes M u h u H e l l a m a a k ö r t s i j i t K a l l i p o o l e m i n n e s o m a e e s s u u r t „S i h u l a“ k r i n g - l i t w i j a t e s, l a u s u s: „M a a w ö i n s i n d s i i l l a, a g a m a w ö i n j i n u g a k a k e t a s t l i i u u a!“ (Ihk. 151). Sama jahwtika ja wärwirika pildi annab meile jutt „musta luuga ja punase werega Wene kupetijst“, „walge luu ning sinise werega mõisnikust“ ja „Ejufiima lahingust“ (w. Ihk. 225). Elustamiseks peawad kaasa aitamata Wene wanafonad: „Kui paanid kaskewad, lenda- wad julastel mütsid“ (Ihk. 159). Mitte ai- nult wanafonad, waid termed dialoogid tuuakse ette (Ihk. 177)! Ei puudu isegi salmid (w. Ihk. 252). Stiili ilustused ko- hati tumestawad mõtet, nagu: „see abinõu (=wägiwallale wäewõimu wastu seada) nõudis palju inimesehõwrid, sest et seig- neur I i n n a e l a n i k k u d e i l u s a - t e s i l m a d e p ä r a s t l i n n a, k u i h e a d f i s s e t u l e k u a l l i k a t, k ä e s t ä r a a n d a e i t a h - n u d“ (Ihk. 207; kõik eelmised sõrendused on minu tehtud. Urwustaja).

Naljade kõrwal, mida N. K. omas raamatus heidab, sünnitawad tõstid löbu „Feo- dalismi“ lugejatele weel „lapsused“.

Üks suurematest lapsustest N. K. juures on trükiwigade kopeerimine oma ustawate (!) „allikate“ järele. Sehekiulg 143, kirjutab N. K.: „Kui paawsti legaati M o d e e n a W i l h e l m B a l t i m a a l e t u l i s a k s - l a s t e j a d a a n l a s t e o m a w a h e l i s t i t i l i s i d ö i e n d a m a, r ä ä g i t a k s e ü h e s p a a w s t G r e e - g o r 4. k i r j a s 1234. a a s t a l, e t m ö ö g a w e n n a d 450 h i l j u t i r i s t i t u d p ä r i s - e l a n i k k u o r j a d e k s t e i n u d“. Raske oleks ütelda, kust N. K. niipalju nimesid ja aas- taarwusid peast teab, kui mitte õnnetu trü- kiwiga äraandlikult meie silmi ei awaks. M. J. E i s e n i „E s t i m a a j a l o o s“ (Ihk. 106) seisab: „M o d e n a W i l h e l m i t e e f o n n a a j a l k a e b a t a k s e ü h e s p a a w s t G r e g o r 4. k i r - j a s 1234, e t m ö ö g a w e n n a d 450 h i l j u t i r i s - t i t u d p ä r i s e l a n i k k u o r j e k s t e i n u d“. Jutt on E i s e n i l p a a w s t G r e g o o r i u s 9 - m a s t, a g a t r i i k i w i g a o n j ä ä n u d p a r a n d a m a t a; N. K. kirjutab truult temast maha, usub ilma pikema kriitikata seda ebatõtt ja jul- gelt tsiteerib ennast: „paljud eestlased muu- tuwad ka pärisorjades, nagu ü l e - m a l t o o d u d p a a w s t G r e g o r

4. k i r i n ä i t a b“ (Ihk. 144; minu sõr. Urw.). Sealsamas peatükis („Eesti ta- lurahwas enne sakslaste tulekut meie maa- le“) on jutt adramakust, mis E i s e n i järele (w. „Est. ajal.“ Ihk. 107) 2½ mkf. aga N. K. järele („Feod.“, Ihk. 143) 2¹/₈ marka suur oli. Ei ole imeks panna, kui „hilisel öö tunnil“ juure rutuga ja hirmu- ga plageerijale tumedalt trükitud „3“ nagu „8“ silme ette wiirastus. Imestada tuleb aga seda mehijust julgust meie kompilaato- ri juures, kui ta oma „allikat“—W. Rei- mann'i — parandamata ruttab. W. R e i - m a n n kirjutab (w. Dr. K. O. Linde- quist „Üleüld. ajal.“ 2. osa, lehek. 615): „Talupoja rentpanga“ tegewuse asemel pi- di talude pärisostmisel „Eiwiimaa mõis- nickude kredittkasja astuma“. Selle ase- mel ütleb N. K. („Feod. Ihk. 300): „Ta- lupoja rentpanga“ asemel pidi talude pä- risostmise „Eiwiimaa mõisnickude kreditt- kasja“ ajutatama“. Nii siis — eelmises lauses on neli parandust tehtud: 1) lause lõpule punkt pandud, mis E i n d e - q u i s t i raamatus puudub, 2) jutumär- gid õige koha peale paigutatud, 3) sõna „krediid“ koha „iga“ kirjutatud ja 4) sõna „astutama“ asemel — „ajutatama“. Kolm esimest parandust on wäga asialikud, õiged ja tarwilikud, kuid see wiimane . . . nel- jas parandus tekitab minus, kui wõhikus, wäikese arusaamatuse: ei teo, mis s u - g u s e kredittkasja „ajutamise“ N. K. räägib? Eoodan, et „F e o d a l i s m i“ autor lähemas tulewikus seletab, nagu „interregnumi“, „suguluse“ ja mõnes tei- ses asjas, oma kumilajatele ja lugejatele: kas mõtleb ta siin sellejama kredittkasja („Kredittseltsi“) „ajutamist“, mis juba 50 a a s t a t a t a g a s i a j u t a t u d o l i (wõrdle ka „Feod.“ Ihk. 293)) wõi mõnda muud? Ei tee ta seda, siis wõime arvata, et au- tor ei mõista isegi e e s t i k e e l s e i d „allikaid“ lugeda ja unustab ka selle ära, mis ta ise waremalt mõne teise „allika“ järele öieti maha on kirjutanud.

Kõike kofku wõttes peab tunnistama, et N. K a n n'i raamat „F e o d a l i s m“ ei sisuliselt, et ka keeleliselt ei rahulda ha- ritud lugeja nõudeid, nagu seda wõib ar- wata „keskkooliõpetajate“ suwekursistidest, ei kõlba ka keskkooli wanemate klasside õpilastele ja iseõppijatele eneseharimiseks, õpperaamatust saadud teadmiste laiendamiseks ja süwendamiseks. Nii esimestele, k. k. ka teistele wõiks parem soovitada N. Wulfius'e raamatut „Конспект по фео-

дализму." Kui aga mõnda peale Lääne-Euroopa feodalismi peaks huvitama veel feodaalse korra tekkinine, arenemine ja iseloom meie kodumaal, siis asjata oleks jeda N. Kam'i wiisi otsida Großschmidt'i Prants'u ja Eisen'i raamatutekestest, waid tuleks osa ehk kõik järgmistest raamatutest läbi lugeda: Uxel von Gernet „Forschungen zur Geschichte des baltischen Adels“ 1—2, sellejama autori „Die Anfänge der livländischen Ritterschaften“, „Verfassungsgeschichte des Bistums Dorpat bis zur Ausbildung der Landstände“ ja „Der Ursprung des altlivl. Landtages“; Bernh. Hollander „Die livländi-

schen Städtetage bis 1500“; Stavenhagens „Freibauern und Landfreie in Livland während der Ordensherrschaft“; Dr. Fr. Bunge „Geschichtliche Entwicklung der Standesverhältnisse in Liv-, Est- und Kurland bis 1561“; M. Schmidt „Rechtsgeschichte Liv-, Est- und Kurlands“ j. m. t. Täieliku bibliograafilise materiaali asjast huvitatud isikud leiawad M. Petrov'i „Ioengutešt“ (M. H. Петровъ, Лекции по всемирн истор.) ja N. K. „alikašt“ — Brockhausi entsüklopeediast („Энциклопедический словарь“ Ф. А. Брокгауза и И. А. Ефрона)

U. O.

Eesti kunst peab Eesti kodu tungima — kooli kaudu.

Süggewad lained, mis aastasadade järele jälle ford üle esilgäste maa käinud — wõim-
samalt kui kunagi enne — on endaga kaasa
wiinud tökkes, mis takistujeks olnud aasta-
sehadade jooksul.

Meie ajamud looma omapärast Eesti
kooli, arendama omapärast elu ülesehitist.

Müüdistest peale peame hakkama Eesti koo-
li kaunistama ka Eesti kunstiga. Peame kunstile just koolis selle tee rajama,
mille kaudu ka Eesti kodu jaoks tungida.

Tõsi, meil on selles asjas alles kõik toha.
Meie koole „ehitawad“ alles Wene ja Saksa
ehitohajad piibid ja apeakinõud. Meie „te-
gewad“ kunstnikud Eesti kunstist ja Eesti
koolist palju ei hooli. Minust lugupidama-
tusse ülesnäitamist ja wastutöötamist leiad
pohatibiti nii mõnedeski nende tuhinas, „eu-
rooplased“ olla. Põlgtus walitjes Eesti oma-
pärasuse wastu kunstis, ning selle eitamine,
mis piilib edendada niisugust Eesti kunsti,
millel oleks omataoline ilme ja stiil, ja mil-
lega me, siis wõhest enim kultuur-ilmu tä-
helpanu siudaktime wõita, kui Euroopat jä-
rele aimates.

Uga wõhest ei saa siin siiski nii wäga
Eesti kunstnikka müüdistada, kuigi näitu-
feks, wiimasel Eesti kunsti ülesehitlikul näi-
tusel kõike murud leida oli — peale Eesti
kunsti, nagu jeda haridusministeeriumi
kunstiofotonna juhatussi pidi awalikult tun-
nistama. Kuud ta toetab jeda kunsti siiski,
— ta ei kaota siiski lootust. Et toha ka me-
dpefajad, lootust kaotada.

Enst wäga seisab enimt mujal, ülesehitis-
tes kirjandus-kunstilistes wooludes, riikma-
des ja nende ühikutes ehitajates, sellega meie
kunstnikud kaasa on läinud. Nende endi
poolt on kongressil tunnistatud, et praegu-
sel ajal meie kunsti tulewiku mõttes just
kunstiline töötamine koolis,
kunstiline kaswatus kõige tähtsam kunsti-
tegevus on. Uga just nende ringfondade
poolt on niisuguse erastawafalgawa kooli-
töö peale halwaksapanewalt waadatud juba,
kui meie Eesti kooli nimetust awalikult weel
suhugi ei tohitud wõtta, waid mil ometi juba
koolis töötati Eesti kunsti kasuks.

Uga olgu. Niisugused asjad ei tohi tõsi-
jeid töötajaid kohtada.

Ma puhtkunsti alal töötatakse ikkagi meie
koolitegelaste ringfondades, kuigi nad sen-
ristel näitustel esinejate euroopaseerumise
tuhinas Eesti asja bisjonantfina esile tuua
ja poifefeliste wõistlusliste tagakiusa-
miste alla jaata ei tahtnud. Eriti
kunsti koolidesse wiimise alal on aga just
Tallinnas algusest peale kõige rohkem ära
tehtud, nii et weel tol ajal, kui Gestimaa
murud ei olnud, kui poolteist Wene kuberman-
gu wõdi pool õpperingfonda, Tallinna õppe-
ringfonnale eeskujuks jat. Nii ajutati oimal
ajal Riias Tallinna eeskujul õpperingfonna-
näitus ime.

Müüdist on kunst Gestis peaaegu igalpool
endale koolis juba tee rajamud ja jattab selle
rajamist. Müüdist jääb meie peaauesandeks

just ülemaltähendatud Eesti kunsti Eesti kooli wiimine.

Selles sühis on Tallinna Eesti Õpetajate Seltsi poolt haridusministeeriumile antud joonistamise õppekava kokku seatud, mis alguse lei peaaegjalikult kahe Tallinna tegema joonistuseõpetaja poolt valmistatud eelkavast, kellest ühena esines nende ridade kirjutaja kindla nõudmisega — Eesti rahvuslase laadiga tutvustamine võetagu õppekavasse. See nõudmine leiti õigustatud olemas, ja praegu tarvitusel olewas õppekavas on see haridusministeeriumi poolt ka järele võetud, kuigi pigut vähemal määral.

Et kunst meil kooli teed leiaks, selleks on kõige otstarbekohasem tarvitada käsitletava ainega jeda ainult kunsti, mis meie rahwal wanast hällist ajast olemas, see on — kaunistaw kunst, mis rahwa hinge kaudu peab rahwa juure teed leidma. Kui see töö praeguse põlwe juures enam soovitawaid tagajärgi ei jõua anda, siis vähemalt tulewastele rahwa põlvkondadele peame meie jeda pakkuma, mis meie temalt jätunud, — mis on lugu tema kunst, üha tema lihast: Eesti rahvuslase motiive, rahvuslase kaunistuskunsti kirjude najal loodud ehiseid. See tee käibki kooli kaudu.

Mates Eesti koolis kõige olamast õppeaastast ja lõpetades kõige wanemaga, peab Eesti laadi kaunistuskunsti tundma ja armastama õpetamine punase lõngana läbi terve koolikursuse käima, olgu see alg- või keskool. Teiste kultuurrahwaste stiilide või laadide õpetamine, mida tuleb pidada ka üheses wäga tarwilikuks joonistamisekursuse ajaks Eesti koolikawas, mille läbiwõtmise aga võiks jündida alles kooli keskimestes ja wanemates klassides, peab oma algsõnast Eesti laadiga, aletes esimesest õppeaastast. Joonistamise õpetamine peab koolis tulewikus palju laiemale ja nimelt rahvuslasele alusele seatama.

Siin leiab ees Eesti kunstirikkudel ja Eesti haridusministeeriumil suur ulesanne, et Eesti rahwa laadi aineid kättejaadawaks teha. Neist võidakse ammutada Eesti maja ehiteasju, kaunistada Eesti kodu, — selle juures ühtlasi teed valmistades Eesti majadesse Eesti meeste puhta kunsti teostele. Ühna rahvuslase kunstide edenemiseta ei pääge need muudu sinna, sest wõõrsilt jisselalgaw wõistlus tõrjuks nad eemale ja tooks ajemele wõõruse, labasuse.

Ühtlasi on wäga Eesti laadi kaunistuskunsti üleüldisele arenemiskäigule anda uut hoogu.

Eesti rahwal pole oma stiili, vähemalt arhitektuurilist. Meie maa wanemais ehitusis — tirkuis ja losfides — pole peale Eesti orjahiigi ja wäere midagi Eestiist. Kohalik rahwa geenius ei ole saanud nende loomusest mitte oja wõtta. Nad on terwelt Läänest loenatud.

Suud oma kodu kaunistamiseks oli ka orjalgi mahti. Ja siit leiame siiski küllalt tänuwäärilist materjaali, et tulewikus tõstis stiili lüna.

Õtugu õeldud, on siin alles hiiglatöö ees. Et asjale kõige juuremat ja kõige rutulise- mat abi jaata, mis üleüldise wõimalik, on nende ridade kirjutaja poolt kirja pandud ligi 100 wähega ja juurema illustatsiooniga arwustatud käsitraamat — peaaegjalikult koolidele — „Eesti graafika“, kus ülemaltähendatud materjal rohkel määral leida, ühes juhatusetega, kuidas neid tegelikus elus tarwitada. Wähegi normaalfetes oludes oleks raamat juba ammuugi ilmunud olnud, nüüd ootab ta Eesti maa kooliõpetajate Wastastiku Ühiandmise Seltsi ladus ilmumiseks jündjamaid olusid. Suul kirjehesid, millest paljud õige juured, teeksid töö trükkis ilmutamise praegustes oludes tõesti raskest.

Õga see on ainult algus. Peab järgnema laiuline, igakülgne kunsti koolidesse wiimine. Peale raamatute peawad ilmuma teinakaunistuste kogud koolide ja koduste laste jaoks.

Nüüd sellega olente küsimusteni jõudnud, millele tulewikus wõiks wähest pühendada eri-kirjutusi.

Õdigist õppeainetest on just joonistamises ijeärannis meie algkooliõpetajad abitus seisukorras, sest see aine on peaaegu uus, tema alal omandatud teadmised puudulikud, õppeabi- nõud ja käsitraamatud puuduwad peaaegu jostuks, lüna aine ise juuri eduramme on teinud, wäga ei üiksti teine õppeaine wiimajel ajal.

Just „Kaswatus“ on praegu ainus koht, kus õpetajatel tulewikus ühes kui teises kunstisise ja joonistamisõpetamisesse puutuwas küsimuses on wähegi wõimalik appi tulla.

Loodeatwasti mõjub meie kool ka omalt poolt selleks tuntawalt kaasa, et kunstinõue ja sellest arusaamine laiemates jeltskonnas- kihides edeneks, ijeärannis noorjoo juures.

A. Siimi.

Meie koolimajad.

Nästat 15 tagasi olin kodumaal walla-
kooli õpetaja ja tundsin oma ümbruskonda
hästi. Siinrem hakk õpetajaid olid noored
poisimehed. See hull elas omapäraselt elu.
Siinmine koolivahetuse oli 6—7 kuni, ei kur-
susi ega mingit muud funduslikku tööd, täie-
line vabadus ajada meelepärasele tööle.
Kuid enamus pani toime rekordilisi moga-
nisi, õhtust kuni teise päeva lõunani, vä-
hemus ajas „rattal“ mööda maad ringi. Wa-
hel oli surmavalt ligaw, aga inimene harjub
kõigega, ka aja surmavõimusega. Tööd ei
leidunud. Aga koolimajad seisis, kui linn-
kered, oma lühimud seintega keset paljast ja
õudset ümbrust, kui mitte juhtumisi tuulest
kontud puuõõnemise kuskil idanema ei lö-
nud. Nõgeseid ja õhakat kaswajid rannurja
maa peal üle pea, ja majaanil, ise kultuuri-
kandja, liikus mahajäetult nende wahel, —
liikus, kuni wihmad maa porijeks tegid ja
nuudilasteparaw lehtedeta pujufawarred ma-
ha tallas. Siis algas elu majas eneses, rä-
pases ja tolmuses, pimedas ja külmas, mada-
las ja niistes. Algas pikalt hoogu wõttes,
wanimate ettevalmistustega, nii et harilik-
kult Mardipäew käes oli, kui enamusel he-
tid ja raamatud murestetud, kiriherralt ko-
raalide nimestik jaatud jne.

Galli tühjuse ja tüdimusega oli läbi im-
bumud karjane, samataolised tema lambute-
jed. Sai elu hoogu ja kestis jälle, kuni
päike lume sulatas, porilombid kuhwas ja
uued nõgeseid uuesti rannutatud maadnuest
wõlja meelitas. Siis läks kari käreaga laiali,
aga karjane jäi wana kannatusjega nut jutwet
ära istuma. Aga maja seisis endiselt hal-
lilt, ükskõikselt keset tühjust. Kooliklasi jäi
koristamata, mudane pörand pesemata, sise-
mised aknad eest ära wõtmata. Elaniku poolt
otsa pühiti wahete wahel kulumud luuaga —
tarwiduse järele . . .

Nüüd näen õpetajaid koosolekul käimat,
kus arutatakse kooli üllesandeid: et tuleb kool
õpilasele arnufaks, koduseks teha, et algkool
peab põhja panema esteetilises kaswatuses.
Kuidetatakse, et pole võimalik sisse seada kunst-
timaitselisi õppeaineid — joonistust, wooli-
mist, muusikat —, et paber, wärwid ja raa-
matud kallid; aga koolimajad seisatavad endi-
selt linnerebena keset tühjust. Nüüdgitakse
surrtest takistustest, aga et tarwitata wäit-
seid võimalusi.

Wis keelab muuta rannurja koolimaja
ümbruse lohkawast pujufawäljast õhikewalls
aiaks, kas wõi üksi ilupuude ja põõsastega,

mida igalpool jaada küllalt? Ei mingisu-
guist rahalist kulu waja, ja istutajaid kewad-
del ja sügisel küllalt abiaks ning eneselt juwel
aega tühjandeks noore istanduse eest hoolt
kanda. Ei harjuks küllamees pika juwe joof-
sul tühja koolimaja, kui logetaja asupaiga
peale waatama, aga lapsed käitfid puuhapäe-
wadel oma istutatud, purid waatamas, ja
nendes tärfaks ja tõweneks kõige kaswata-
wan instinkt — lõbutunne loowast tööst.
Nüüd käiwad lapsed kewadel hilja ja sügisel
wara koolis: soojal ajal jooksewad nad wahet-
tundidel aias ümber, tolmuses klassiruumis
tampimise asemel.

Õdasi wõiks teha krunsitud jalgteod, kor-
raldada pingid, istutada lilled — kõigeeks sel-
leks pole waja ei kunstnikka, ei paberit, ei
wärwe, ja ometi mõjuks see wõimnamini, kui
kõik teoreetilised seletused kunstist — juba
sellepärast, et siin on loodus ise, mis kõigile
arusaadaw, mitte nagu muusika ehk maali-
kunst, kus waja päritamaid eeldusi erguka-
was.

Sonnuti wõiks wõtta käsilise puhtuse majas
eneses. Lapsed kannawad jalgadega pori-
tuppa ojal sellepärast, et maja ümbrus pori-
ne, ja et puhtusehoidmise peale rõhku ei pan-
dugi. Kui aga ümbrus tuim, ofjad puhasta-
miseks ukse ees ja selle juures puhtuse peal
alaline tähelepanu peetakse — on asi hoopis
teine. On ka täiesti wõimalik korrdi kuus
waha puhtuse, poolpäewa, millal õpilased
wanemates riides ilmuvad ja kooliteenri-
tega ming õpetajatega ühiselt mööblid ja ruu-
mid ära puhastatavad. Wanemad tulewad
sarnasele algatusele heameelega wastu ja
meie ligineme sanumu tulewikullesandele —
töökoolele. Siin juures wõrdnaks töötaw
rahwas oma waatelt õpetaja, kui tööpõhga-
wa parasiidi peale.

Kui toonitada, et rahwas ei hooli oma
kooli hupidest, siis on see üheksilgne jüübidis-
tus: rahwas tuleb heameelega wastu, kui
näeb õpetaja enese poolt head algatust ja
sootwi üleiludise kasuks töötada. Just õpeta-
jas enes peitub siin wedru, mis palju raa-
taid kätma wõib panna. Aga suuremal osal
on takistuseks loodus, awenematus, kunst-
like ja üleiludise — eriti loodusteadlise —
hariduse puudus, misjuguiseid eeldusi on wa-
ja, et loodust mõista, armastada, temas elu-
mõtet leida.

Meie õpetajad ise on suuremalt jaolt rä-
pases talutares wõrsumud, oma kooliaastad
samastes koolitaredes sarnastes koolimaja-

Ses mõdda saanud, ilma waimliselt arenemata ja tõsisest kultuurist läbi imbumata. Nende hulgas on inimesi, kes palju loewad ja sügawalt tunnewad, aga praktilises elus taamatud ja oma ümbruse vastu ükskõiksed. On ka „teadusejüngerid“, kes geometriat ja algebrat tundiwad, kõiksugustest ekfamitest ümistaawad, nendest palju lootes ja sellega oma elu tiuhjust täita püüdes. On lõpuks perekonnaga inimesi, kelle aeg lähneb majapidamisetööde peale, keda peale otsekohese elu-ülespidamise mingi muu asi ei jõua huiwitada. Aga wähe neid, kes tarwilise hariduslike eetewalmistuse ja kohaste aineliste elutingimiste tõttu suudaksid kokkukõlasje wiia proosalised elunduded ideedega, suudaksid tunda tarwidust tõsiseks kultuuriliseks inimese eluks.

Meie küllades püüid orjapõlwe aegne lohasus, näotus ja muistus, osalt selle tõttu, et näitlik eeskujud puudub. Kus mingil põhjusel küllas esimene puhas maja näguja ümbrusega tekkib — seal leidub kohe järeltegijaid. Waja ainult algatajad, waja tõuget, muhi teeb mehaaniliselt järele, pärast tekkib puhuse, nägususe ja mõnususe tarwidus — ja asi lähneb. Siin atwanebki õpetajale laialine tööpõld uusi mõistteid ja nõudeid õpilases arendada, neid küsimusi praktiliselt käitades. Raps harjub nägema mõistlikku elumaja, korraliku ümbrusega, temas ise elama ja omandad teatud waated ja harjumused.

Meil hinnatakse praegu ülesliig kõrgelt teoreetilisi teadmisi, mõistuseharidust ja tunderitlikust tehniliste oskuste ja praktiliste talduwuste kohjaks. Kool eraldatakse kogu ni elust, aeg peungitakse raamatute tuupimise peale. Elunduded jääwad väljaspoole kooli. Sellega on jeketatav, et meil tihti peale haritud inimesed majapidamises niijama wähe nõudlikud, niijama piiratud tarwidustega on, kui nende koolitarkuseta naabrid. Ohtu Euroopa ehk Soome talupoeg, olgugi wäheje kooliharidusega, on kujunenud kultuuriliste nõnetega inimejeks ja jeab oma majapidamise wastawalt sisse. Ta on oma kodukohaga jeotud kultuur-teadusliste sidemetega, kuid meie talupoega tema rāpase tarega jeob täieline abituis muudel aladel. On küllalt peremehi, kes isaijadelt päritud kohad käest ära andsid ja linna ehk mujale asusid, „kergemat elu“ otsides. Sa kui eestlase maa-armastust ülistatakse, siis tuleb jeda kaunis skeptiliselt wõtta. Tõsist armastust maa wastu tuleks alles kaswatada, selle töoga moorjoo juures algades.

Selle ülesande juure asugu meie rahwakooli õpetajad, kelle käes rikkalik materjaal ja wõimalused edusaks tööks. Muutugu õudsed koolimajad-küünid meeldiwateks haridusmajadeks fejete puud, pöösaid ja lilleid, siis omandab ka Eesti talu lähema paari kümnne aasta jooksul meeldiwa ilme. S. W.

Kodulugu.

Kodulugu ilmsab meie rahwakooli kõõkawasje uue õppeainena. Senni õpetamine kodumaa tundmist. Seal oleme niilid jommu edasi astunud ja koduloo juure jõudnud. Uus õppeaine töötab tuma kaswatusetöösje palju wärskust ja elatust, lubab tuma koolimajasje hoopis uue õhkonna, esineb jeel juures aga õpetajale wõrdlemisje suurte nõudmistega.

Kodumaatundmise kohta ei wõinud me ütelda, et jee kooli õppekawa uue ainega rikastanud oleks. See oli sihiliselt osa maateadusest ja tõi ainult uue õppetunni juure, mille aine tuntud oli. Olgu küll, et kodumaa-tundmist wiimafel ajal uuendatud õppetõõsi järele õpetati ja maadeteadusega koos ka ajalooft ja loodusteadusest algteadmisi anti, isejeiswaks õppeaineks ei kujunenud kodumaa-tundmine siiski, sest uus oli jeal juures ainult õppetõõis, tuma aine ise maadeteaduse

eelastmeks jäi ja sealt sama aine õpetamisele üle mindi.

Koduloo tähtsus on juurem ja ulatus laiem. Kodulugu ei esine meile mingi teise teaduse eelastmena, waid eriteaduse ja järjekelikult ka uue isejeiswa õppeainena.

Ei ole olemas eriteadust, mis täitja isejeisew oleks. Kõõs nad on wastawalt ühenduses; ihe harud ulatawad teise. Wõimata on ühte neist õppida, kui teised tundmata. Dieti on ainult üks üleilidne teadus olemas. See on nagu juur puu, millel mitu algharu, algharudel hulk harusid, ja harudel palju offi ja offajesi. Juur küwi on üleilidne teadus, algharud on algteadused, harud on teadusharud ja offad offajestega — eriteadused. See teaduspuu on ühes inimejooga kaswamud. Inimese arenemise algastmel esines teadus wäike wõjuna, mis üheslugu kaswas ja millest päraspoole algteadu-

sed, teadusharud ja eriteadused wälja haru-
resid. Teaduse edendamise teguriteks olid
wäärtused, mida inimene alal hoida ja täien-
dada tahtis. Üks neist wäärtustest oli kodu.
Kainaaegiste, wähehaawal täienewate katsete
waral oli meie muinasaegne esivanem wi-
maks nii kaugele edenenud, et ta omale puu-
roogastest (harikad) ja loomarahkest ehk puu-
koorest (katus) omi oskaks ehitada, millele ta
koda nimetuseks pani. See koda oli tema
esialgne kodu. See aitas ta hulkujat seisufor-
rast wälja, tekitas koduustunde ja kodu-
mõiste. Oma kodu tahtis inimene alal
hoida, suurendada, kaunistada ja kaitsta.
See sundis teda õppima ja uurima, j. o. tea-
dust looma.

Soni oli inimene metjatihnikus, mäekoos-
pas, wõi puuotjas wõrnajal olnud. Nüüd tah-
tis ta õhtuks ikka koju jõuda. Et mitte laa-
nes, wõi lagendikul esida, oli waja kodu
ümbrist teraselt tähele panna ja tundma õp-
pida. See oli mandeteaduse algaste.

Kodu lähedusest oli tarwis elu üllespida-
mist leida. See sundis ümbruskonna taime-
ja loomariiki tundma õppima. Nõnda pandi
alus loodusteadusele.

Kodu oli wilets peatwari. See ei annud
wihma, tuule aga külma wastu tarwilist kait-
set. Jäta ja ikka tuli tarwis j eda ümberohi-
tada, paremaks teha. See sundis mõõtma,
wõrdlema, arwlema. Nii tekkisid matemaat-
ika, ehitusteadus jne.

Kodust ettewaatam. kornbel wälja läinud
ja wihma, kõue, ehk turfu kätte sattunud ini-
mene pani õhku ja pilwi hoollega tähele, et en-
nast teinekord oskaks hoida. Wikerkaar ja
wirmalised aitasid jellekohajaid tähelepanekuid
süwendada. Sebatwiisi sigisid meteoroloogia
kosmograafia jne.

Wõlks weelgi teadusharusid ülles lugeda,
mis jelfornbel ihihest sekkohast — kodust —
on wälja wõrsunud. Kodu mõiste tekkimise
ajal olid need teadusharud alles idus. Nende
kaswud polnud weel tärganud, jellepärast ei
siginenud nad weel eriteadustena. Siin oli
üksainus teadus, mis kodu torraldas ja aren-
das. See ei olnud teadus nüüdses mõistes,
aga ometi muuistse inimehe kodu mõistega
iiheniduses olewate teadmiste koostus, mida
kolleaaegselt eriteaduseks, nimelt koduteadu-
seks, wõime nimetada. Koduteadus on siis
see alateadus, millest kõik eespool nimetatud
astunud on siis õigustatud ainult kaswa-
mud.

Käesolewa arutuse algul antud wäide, et
kodumaatundmise jüurest jannu edasi oleme
astunud, on siis õigustatud ainult kaswat-
usteaduse juhtes. Teaduse arenemiskäigu

juhtes oleme jannu tagasi astunud, sest ko-
duteadus (kodulugu) on wanem kui kodu-
maatundmine. Siin oleme siin jannu jü-
gawamale astunud; oleme õppeaine wäär-
tuse äratundmiseks suuremale selgusele jõud-
nud, ja jee on edusjannu.

Teaduse arenemiskäigu astmeid mõõda
allapoole minemist on meile hädasti tarwis.
Meie algõpetus oli nuutunud liig eriliselt,
liig raamatuliselt — seega tüütawaks ja
mürisawaks. Meie peame lapjed tagasi wi-
ma jesie seisuforda, kus inimene siis wiibis,
kui waba loodus ta kooliks oli, kus jätaw
päike ja mürisaw äike, mühaw tuul ja hõis-
kaw linnulaul temale õpetust jagasid. Seal
õppis inimene ilma mingisuguse wälise
junduse ja ilma waewata. Minult siis, kui
keda endist seisuforda järele aimame, on lapa-
lele igasugune õpetus kengelt arusaadaw, ai-
malt siis on õppetuis loomulik.

Õpitatud nõue põhjenes loodusteadusli-
jel alusel ja on seega igati õigustatud. Dar-
wini, Säckeli, Bölsche ja teiste teadlaste au-
toriteetliste heletuste järele teame, et iga ük-
siku isiku arenemiskäigul need astmed wähen-
datud kujul korduvad, mis inimjugu enda
arenemisteel üleiluliselt ärakäimud on. See
kordumine algab juba elujärgus enne sündi-
mist. Kui metsinimeste hingeele tähele pa-
neme, siis märkame kohe, et see wäga jarnane
on meie laste hingeele. Nändajad ja loo-
dusuurijad nimetawad oma kirjes loodus-
rahwaid sagedaste juurtels lasteks. Kui seal
juures weel meele tulewame, et kultuurini-
mese laps targemana ilma ei jünni, kui mets-
lase laps, siis näeme, et loodus iga isikut junn-
nib teatud arenemisaastmeid ära käima. Kooli-
lilulew laps kordab wähendatud kujul keda
ajajärku, milles inimjugu siis wiibis, kui kõik
eriteadused temale ainsa koduteadusena esine-
sid. Tähame me nüüd esipool antud nõuet täi-
tes last waewata ja junduse ta edufalt õppida
lasta, peame teadust temale esitamä nüisuguse-
sena, nagu inimjugu seda tundis enda are-
mise algastmel, j. o. koduteadusena. Tähen-
dab: õppetööd ei tule algada eriteadusega
klassitoas waid õlgteadustega kodus ja loo-
duses. Kool peab lapsele wabaks koduts
muutumä, kus ta wamal kornbel loodusraa-
matust tarkust peab korjama, nagu ta kauge
kuid waba, esivanem keda tagi. Seal juures
peab õpetaja õpilasele juhatajaks ja nõuand-
jaks, mitte ainult walitsejaks ja kästjaks
olema.

Õlgteadust aga, milles teadusline jüstem
ja terminoloogia puuduwad ei saa jell esialg-
jel umbjel kujul tarwitusele wõtta. Meie pea-
me algteadusest nüüdselä eriteaduse kujunda-

ma, jeda vastavalt nimest. ja katvastades. Laste kätte annamine siis hanna eriteaduse järele algteadusena, ega nihiid mitte enam inimsoo arenemiskäigu, vaid meie laste arenemiskäigu suhtes. Algteadus jääb siis selleks, mis ta on ja niisuguseks, nagu ta on, ainult inimsoo lapseast toome ta meie nihiidse rahvapõlve lapsega kätte. Hanna teadust süstematiseerides ja õpetaja hoolet käsitades saadame seda korda, et laps need teadmised enese ümbrusest mõne kuuga omandab, mille õppimiseks inimsool aastatuhandeid kulub.

See on loomuliku õppeviisi kindel ja selge teooria, mis algõpetuses üleiluliselt maksma panna tuleks.

Kodulugu korraldame hanna teooria järele.

Õppetööd koduteadusest väljakasvamud eriteadusega algades, õpetamine puud tundma — kindlasti alates. Nihiid oleme arusaamisele tulnud, et tarvis tüvest algada. Kodumaa-tundmist õpetades olime ses armamises juba tiigi teed eoaigi jõudnud, ometi pidamine seal veel maad selleks väärtuseks, millest teatud eriteadused väljakasvamud. Nihiid teame, et m a a see väärtus ei ole, vaid k o d u. Meie võtame sellepärast koduteaduse niisugusena, nagu see oli ta muuisthes eritajajärgus, toome ta käesolevasse aega üle, paneme temale siin kodulugu nimeks, ohtime ta siju järele tema kordastiku üles, nimetame ühhiidud osad ja mõistete vastavalt ja võtame siis selle vana-tarkuse uue eriteaduse ja iheiseisva õppeaine-na kooli töö- ja tunnikavasse üles.

Antud seletuse järele võime nihiid koduloo mõiste lõpulikulult kindlaks määrata.

Kodulugu on eri-algteadus, mis lapse vaimlist arendamist ja hingelist harimist kodusel viisil jätkates kodu selle mõiste igas ulatuses tundma õpetab ja seal juures laudjelt algmõisteteid kõrgist algkoolis õpetatavasti eriteadustest annab.

Koduloo eriteaduseks arendamine on jeda

enam tarvilik, et meie nihiid ei tea, mida selle ainena dieeti õpetama peame ja kui kau-gele selles jõuda tuleb. Võimata on üleilulise õppeainet ettekujutada, mis otjekoheselt min-ge teaduse peal ei põhjene, millel selget süs-teemi sihtideks ja piirideks ei ole. Kodulugu õpetati tänini juures jagaduses käsitandu lobades. Nihiid piilitaiga ruttu loanest lage-dale jõuda ja uue paljutõotava aine õpetamine väärikusele tõrgusele tõsta.

Seeu kodulugu on kõige selle tõrval, mis siin asjast üleiluliselt kõnelnud, meie oma-pärase eriteaduse, mis võõrsilt tõsetud koge-muste tõrval ka omapärase abinõudega meie tulevikukodu ehitamisel ja iheiseisva kulturi loomisel kaasa aidata tahab. See omapärasus määrab koduloo, kui erioõppeai-nele ta koha rahvatooli töökavas lõpulikulult kindlaks.

Siia juure tähendan veel, et ka teised meie meed õppeained—tervishoid ja kodanikutea-dus—algteadused on, millest käesolevas aru-tuses esitatud ülekande teooria abil moodsed eriteadused on kujutatud. Tervishoiu juu-res oli tervis see väärtus, mis inimesed õp-pima ja uurima tundis ja mille järeldusel ta anatoomiale, füsioloogiale, antropoloogiale, dieetikalale jne. teerajajaks sai. Samajugust tagasiinimekut, nagu koduloos, näeme ka ter-vishoius. Kultuurinimese sulgpateide ja siidivaipade vahelt juhatab tervishoid meid tagasi paljajala käimisele ja „päiksevarnis saplemisele“, i. o. alginimese seisukorda. Ko-danikuteaduses on kodanik ehk iit see väärtus, kes enese maksmapanemiseks ja alalhoid-miseks kõik need teadused ja seadused on saa-vutanud, mis meil avaliku korra alal jenni tarvitusel on. Sedagi teadust ei saa teifiti õpetada, kui peab sealt algama, kus inimesel korra ja seadusmõisted alles tekkima hak-kasid.

H. Turp.

Häldamise korraldamine koolis.

Lihhi kindleme õpilastelt niisugust Eesti keele häldamist, mis keelele võdras ehk ai-nult nurdes esineb. Järjekindlannaiks paran-damiseks puudub alus. Õpetaja ihe on ka jannuti võdraste keelte ja murrakute mõju-alune ja ei märkagi sagelasti omi wigu. Eesti koolis ei wõi jannasti Eesti keele korra-õgedust enam jallida.

Selgedes õpetajatel teatud Eesti keele tundmist ja oletades, et igaihel asjast huvi-

tatud iitkul on olnud võimalik enam-wähem õiget häldamist kindla, pole piitnudki siin lähemalt iga häldiku häldamise wiisi ja koha kirjeldada, vaid on esitatud ainult need mead, millest hoidumises ei olda küllalt hoo-las.

1. Lihhiestest wokaalidest ärgu lubatagu häldada:

i: d e: na ehk ö: na : kirj (kerp), sinna (jenna, jõnna).

e: d i: na — ije (ifi), feha (fiha).
(ärappooletu), ei (üi).
o: d ö: na — pole (pöle), oraw (öraw).
ö: d ö: na — kõne (kõne), töi (töi), wöi (wöi).

u: d o: na — ujuma (ujuma).
a: d ä: na — jagu (jagu), jaru (järu).
ei ka pikalt: homine (hoinne), mälestama (mälestama).

2. Soibagu pikki wokaale distongidena hääldamast:
e: d ä: na — enant (änant), erappooletu (erap-), ua, oa : maa (muu, moa), jaan (joan).

ee — ie: tee (tie), mees (mies, miis).
oo — oo: juoma (juoma), tooma (tuoma).
ää — ea, eä: päästma (peastma, peästma), häääl (heal, heäl).

öö — üö: töö (tiöö), üö (üö).
öö — öe: müök (müök), pöösas (pöösas).
üü — üi: jüü (jüü), müüd (müüd), müür (müür).

Pikkade wokaalide raske aste hääldagu lahtiemast. Teatris moodi läinud liihite hääldamine tuleb weaks lugeda: ma ei jaa (ma ei ja); tee (te).

3. Distongides tuleb mõlemate wokaalide wäärtust silmas pidada ja mitte lubada hääldiku wahetust; mitte jüs.

ai — ae: naine (naene), kaine (kaene).
öi — ei: lõikama (leikama), lõik (leik).
ei — öi: teine (töine).
äi — ei: wäike (weike).
au — aa: laulan (laalan).

Pandagu tähele sõnade aid-äia ja aeg-aja hääldamist, sest mitmed kõnelewad wigajelt äia ajemel ka aja (näit. ajawili pro aia-wiili).

4. Unustatakse, et Gesti h, d, g on kõlawatunad nõrga astme klassiisid ja hääldatakse nad kõlawatena, nagu Wene h, d, g: tuba pada, waga.

5. Wale on piilida sõnaalgul p, t, f kõlawatena hääldada; nad on enam h, d, g moodi, wast täiesti nende wäärilised. Kõrw sõnaalgul wahet igatahes ei suuda teha, jenni kui mõlemad Gesti keele kohajelt hääldatakse.

6. Laiduwäärt wõõrapärasus on t, p, f aspireerida (t, p, f): ma ei taha teha (ma ei tshaha tshaha), ta tuleb kindlasti (tsh tshuleb tshindlasti), palju parem (pshlju pharem).

7. Gesti j pole kõlaw g (3), fusifew f (ш), ega nii kõlaw ja teraw j (j), nagu mõned jeda sõnaalgul piilawad esile tuua. Nii on lubamatamad ja inetamad wead: wija (wi-za), taja (ta-za), kagemets (kagemets); ma ei oska (ma ei o-za), jaapad (zaapad); ei jaanud sinna (ei j-zaanud sfinna), jeeeder kaswab jeal (j-seeeder k-za-swab sjeal).

8. Gesti keelest on h hääldamine sõnaalgul kadunud ja kirjakeelele lähedased murded ei tunne teda enam. Silmas pidades jeda wõewa ja segadust, mis h õppimine tooks, ei tule tema hääldamist piilida elustada.

Tähendusi: Mõned näitlejad ja kirjainid on piilidnud h elustamisega algust teha kuid tagajärjed on küllalt õpetlikud: juba kuuludub hilis hilin (pro ilus ilin), hörn hõhk jne.

9. Sõna keskel piilawad mitmed Saksa keelega harjunud isikud h: d kõlawasti ja isegi omapäralise peenendusega hääldada, mida ainult laita ja kõrvaldada tuleb: ta ei wõi jeda teha (tsh ei wõi jeda tshhaha), ma wihkan (ma wihhkan jeda — „Zudithi“ etendusjel).

10. Refliktsjonantanti hwo: d ei tule f: na hääldada: rahwas (rafas), wahwa (wafaf), tahwel (tafel).

11. Wigane on I ja I' kas liig lamedalt ehk liig terawalt esile tuua; tuleks paigutada wõist Wene I ja II wahel selles järjes. Wale on kõnelda: Talts (taljts), Solts (soljts), Olts (oljts), wõlts (wõljts).

12. Peenendusele alluwad ainult d, t, l, n, r, s, kui nende kõrwal teises silbis i seihab ehk ennemalt seifis. Weaks tuleb awata kirjakeeles murdelist nähtust, kus praaguse i kõrwal enam ei ilmu peenendus: kass' küll, kuid kassi; ton t — tondi; loll — lollu. Gääldada tuleb: kassi, tondi lollu.

Tall. Sp. S. Gesti keele sekkiooni keelekommisjon.

Seletuskiri ajaloo õppekava juure.

(Haridusministeeriumi õppekavad algkoolidele).

Tallinna Õpetajate Seltsi ajaloo sekkioon oma istangutel 25. weebr., 10. ja 24. märtsil f. a. arutas ja arwustas ministeeriumi poolt koolidele juhtnõuiks jaadetud ajaloo-õppe-

kawa. Reides õppekawa liig ssemaatilise, kohati ka puuridliku olemat ja arwesse wõttes, et meil Gestis käesolewal filmapiilgul weel puuriduwad nii õpilastel, kui ka õpetajatel.

eeskujulituid õppe- ja käsiraamatuid (ajaloos), otustas jettšioon esineda „Kasvatuse“ kaudu järgneva seletuskirjaga.

Kui suure ulatusega ja misjulgune peab Eesti esimese astme koolis ajaloo õppekava olema, ripub täielikult ära 1) neist põhimõtetest, mis iseloomustavad nimetatud kooli ja 2) ajalooft kui õppeaineft.

1. Esimese astme kool peab andma oma rahvale ja riigile teadlikka kodanikka, jett suurem oja õpilastest lõpetab oma haridustöö algkooli kurjusega.

Kui algkool üldharidusline rahwakool peab olema, siis peab ka tema ajaloo-õppekava jeda jilaldama, mis inimkonna arenemise ja edenemise arusaamisteks tarwis on ja mis minewiku tundmaõppimise teel olewiku elule ette walmistab. Sellepärast on õppekava peardõht nende muudalušte peal, mis inimkonna arenemises uust ajajärke jünmitas, ja nende nähtuste peal, mis neid ajajärke iseloomustab, ijeäraniis meie kodumaa minewikus. Õpilaste tähelepamu tuleb kontjentreerida ainult nende rahwaste elu peale, kes üleilmilise ajaloo protsessis esimest oja mängijid, ja ka nende rahwaste ajalooft tuleb puundutada ainult jarnajeid nähtusi, millel on üleilmilise tähtsus. Kodumaa ajalugu peab siin üleilmilisega ühendatud olema ja jellaga paralleelset läbi wõetama. Üksikute nähtumiste poliitiliste jündumuste läbi ei tohi õpilaste mälu mitte koornata, waid laste tähelepamu peab jaama juhitud ühiseluliste juhete edenemise peale. Siin peab aga meeles pidama, et 4.—6. õppeaastal algkooli õpilased jelles wanaduses ja arenemisaastmel on, kus neile mitte abstraktset ajaloo edukäigu jüstseeni pakkuda ei jünni, waid näitlikult ja kirjufalt ette fantawate konkreetsete nähtuste ja tähtsate iisikute tegevuse najel rahwaste ja riikide edukäik neile peab jelguma. Minult siis, kui nad endile juba ühe ajajärgu dieti ette kujutawad, wõib lasta induktiiwjel teel ijejseiswalt tarwilikka abstraktset järeldust teha.

2. Ajalool, kui õppeaine, ei ole jeda ulatust ja eesmärgi, mis on ajalool kui teadufel. Wiimase ulatus ja eesmärk jelgub tuntud ajalookirjaniku ja ajaloometodika tundja M. Hartwigi sõnadest: „Ajalugu kui teadus õpetab, kuidas inimeljed kõige wanemast ajast algabes elafid ja kuidas nad mitmesuguste muudatuste läbi nende elus jõudfid meieaegse olekuni“ (w. „Schkolnaja reforma kriisu“ 1908). Sarnast täielikku inimeste progresi eht edukäigu uurimist tema laias ulatuses ajalugu kui õppeaine esimese astme koolis enete peale wõtta ei wõid) ajapuuduse, 2) õpi-

laste madala tasapinna ja 3) esimese astme õpilaste nooruse tõttu. Nii siis — esimese astme koolis olgu ajalugu kui õppeaine.

See asjaolu, et meie esimese astme kool peab lõpuliiku hariduse andma (ka ajalooft), junnib meid loobuma traditsioonilistest arwamistest algkooli ja jettkoolide alamate klasside ajalookaiva kohta, mis enne prope=deutiline ja epifoodiline oli, mis ei piilidnudki inimeste arenemise järjekordest protsessi ette kirjutada. Wõistwa õpetajad (jettkooliõpetajate kirjustel 1907. a.) tulid otjusele, et ajalugu kui õppeaine peab 1) andma õpilastele arusaamise ajaloolistest protsessist ja 2) aitama niilidisaja jündumustes orienteerida. Prof. Schmidt täiendab jeda mõtet järgmistest arwamistega ajaloo eesmärkide kohta: 1) Ajalugu kui õppeaine aitab meid minewiku tundmise läbi olewikust aru saada; jellepärast, kui tahame, et kooliõpetaja omaaegsetest jündumustest dieti ja jelgesti aru jaks, peame temale need teadmisjed endijest elust andma, mis aitawad temale olewikku jelgitada, jett olewiku walmistab minewik (ajalooline protsess). 2) Meie kaswatame kodanikka — jellepärast peame neile oma riigi loomist ja aresemist, omamaaliste jeltjuse eht jottiaalsete grupebe wahjorda walguutama. 3) Meie kaswatame kultuurilist, haritud inimest — jellepärast näitame temale oma rahwa waimu ja ideaalide tekkimist, kõike jeda, mis on tema rahwa oma ja mis on wõdraste käest laenatud wõi oma rahwa poolt tema elurõuete kohajelt ümber töötatud. 4) Meie kaswatame ilmakodanikku — jellepärast peame temale jelgeks tegema, misjulguse kohta wõtub tema ihes oma rahwaga ja riigiga maailma rahwaste ja riikide keskel ja jelleks peab tema midagi teadma teiste rahwaste ja riikide elust.

Meie kool wõiks ülewaltõud prof. Schmidti arwamised ka emaks tunnistada ja ajalookaiva jellekohajelt jisse jeda, siis jaks oma rahwa ajalugu (Eesti ajalugu) jett-punktiiks, teiste rahwaste ajalugu nii palju, kui see jelgitab oma rahwa poliitilist, majandus-jottiaalset ja kultuurilist elu.

Kuidas jeda fätte jada? Mille peale rõhkem rõhku panna: kas poliitilise, majandus-jottiaalje wõi kultuurilise ajaloo peale? Meil pannaiks tihti liig suurte rõhku poliitilise korra arenemise, tõdede ja poliitikategelaste peale. Tumbitakse Salmanassaride, Ajsurbanipalide, Tiglatpalasaride, Nebukadnetsarite, Sefostriete j. t. eht Aleoni, Mfibia=desse, Ljambrose jne. nimesed pähe ja õpilased

teavad mõne werejanulise Idamaa despoodi nime paremini, kui jeda, mis andis inimkonnale rikkalik Mejepotaamia kultuur, millest Greeka ja terve Euroopa kultuur välja arenes. „Kui meie — täiskasvanud — ei tunne endid kohustatud olevat — ütleb seejama prof. Schmidt — kõlvide väepealikute, diplomaatide nimesid, Magdeburgide ja teiste linnade mõtuisi meeles pidama, kui meie — professorid, kirjanikud, poliitilised tegelased j. t. — annugi ja jäljeta olene unustanud kõik selle koolitarkuse, siis tekib küsimus, miks sunnime omi lapsi nimesid ja aas-taarve pähe tuupima, mis nende elu koolis mõrudaiks teeb, ärä kühviteb ja mida elus enant tarmis ei ole?“

Lapse arusaamise piirides tuleb kõiki kolme külge käsitada, nii poliitilist (valitsusjuhtimis, teadused, kohus, välispoliitika, territooriumi laiendamise ja kaotamise jne.), kui majandus- ja sotsiaalsed (teisujed ja klassid, töö, töövriistad, ühiskondlised asutused, jortfaalid liikumised jne.) ja kultuurilist korda (idna kirjamaas mõttes waimuelu: usk, teadus, kunst jne.).

Ministeeriumi poolt kinnitatud õppekava juure üle minnes, leiab ajalooõpetus, et see ainult jkemaatilistelt näitab, mis wiisi terve õppeaine ühikute õppekastate peale ära jaotatud, ja käsitatud peab saama. Kuid

siin on mõned punktid olemas, mis arusaamatusti jinnitawad, iseäranis 4. õppeaasta kawas, ja just ajaloo õpetamise algus koolis nõuab õpetaja poolt metoodilist oskust ja jinnitab palju raskusi.

Ministeeriumi õppekawas näit. ei ole selge, mis tuleks mõista „Sissejuhatuses“ „inimkonna mõidufäigu“ all: kas ainult mõiste „progress“ ehk „õbukäik“ jeketamine või kolm järjekordset ajajärku (kivi, hrongi ja raua ajad) ? Kui mõtta esimene, siis tuleb metoodiliselt mõimatu järjek ülemineku teise küsimuse peale õppekavast: „Rahwaste pere“; kui teine, siis jääb arusaamatuks järgnevas punktis „Muistne aeg“ küsimus: „Muut maailm muistisel ajal“ (või on see wiimane ühes eeliseiwaga „kodumaa ennemuistne aeg“ efskurtsioon geoloogiasse?). Punkti „Eesti rahwa elu ja ajalugu“ sissejuhatusesse mahutamise näib täitja triikiwiga olemat. Kijama ei ole mitte selge, mis ja kui palju 4. õppeaastal India ja Hiina ajalooft õppida ja mis siin „Rooma kultuur“ tähendab (kas kirjandus ja mõteteaadus?).

Arusaamatuste kõrwaldamiseks ja õpetaja töö kergendamiseks mainit. õppekawa läbiidimisel otustas ajaloo jektsioon järgmisi jeketusi ja täiendusi toha.

(Särgneb).

Käsitöö koolis.

Läänud aastal mõeti haridusministeeriumi otuse järele käsitöö, kui junduslik õppeaine koolikawasje. Mõnes koolis on katjitud jeda teostada, kuid tagajärjed on puudulikud, nagu näitawad andmed, mida õpetajate jektsi käsitöö-jektsioon kogunud. Käsitöö-õpetus kannab juhustilist laadi. On ka arusaadaw, jekt puuduwad tarkilikul arwul 1) õpetajad-eriteadlased, 2) materjaal, 3) õppeabinõud, 4) ruumid.

Et jarnastel tingimistel käsitööd koolides junnitaks läbi wiima, on arusaamata. Ei paku see katje oskuslikelt midagi, weel wähem pedagoogiliselt.

Õfiteks tuleks ära otustada, kas on mõimalik poeg- ja tütarlastele ühte ja sama tööd õpetada. Kui töö ühesugune, siis misjulgusel määral, mis wamaduseni. Kuit ühesugune, siis mis tüd ühele ja teisele õpetada. Kõike jeda mitmekülgset järele kaaludes, tuleb silmas pidada kaswatuslilisi näudeid, peab teadma laste hingeelu, kas on jee poeglapstel ja maajugune kui tütarlapstel; kas on neil ühi-

jed huwid lapsena, õpilajena ja wiimaks ka täiskaswanuna. Lõpuks ei tohi kooli-käsitööd tarkishoidlilisi nõudeid eitada.

Meie koolikäsitöö on jüsteemita. Kui aga tahame kooli õppekawasje kaswatuslilisi käsitööd wiia, siis peame mitmekülgise töö wali-ma. Peame arwesse wõtma neid tingimisi, mis celpool nimetatud, peame arwesse wõtma rahwa iselaadi, peame teadma, mis meie rahwa hingeelule wastab. Peame teadma misjulgustel tingimistel meil tuleb töötada ligemal aastail, kus puuduwad kohased ruumid, mastawad õppeabinõud, materjaal ja õpetajad. Kui meie kõike jeda teame, siis, arwan ma, tuleks wähe teifiti alata, tuleb parandada tehtud wigu.

Meie kooli-käsitöökastate tuleks wõtta need töõharud, mis rahwale omaparased ja millel meie rahwa iselaadi ja hingeeluga on midagi ühist. Seda nõuab kaswatus, jeda nõuab rahwa kultuura, jeda nõuab igauks, jeksel kallis kodumaa ja jelle arenemine. Meie teame kui halwasti mõjub lapspe peale

mõõras keeles õpetusjagamine, meie nõuame emakeelset kooli, mida aga teeme meie käsitöö alal? Meie laenamine kujukilt meile mõõra papitöö ja ütlemine: see on kõige kohasem ja fergem koolikäsitöö. Argu arvatakse, et ma papitöö õpetamise vastu põhjusemõttelikut olen, ei, ma teian, et papitööd võib kooli-kavasze võtta, aga teatava piirini. Meil näib papitöö esimejel kohal olevat. Papitöö juures antakse õpilasele materiaali, mõõdud, vormid valmina kätte. Õpilane ei saa panna oma hinge tödsze, mida ta teeb. Vähe arendab õpilases papitöö maitset kui ka esteetilist tunnet, küll aga tehnikat. Tseasi on erikoolidega, kus töökojad varustatud jellekohaste tööriistadega. Erikoolidele peaks jääma papitöö.

Rahva omapäraseid töid on sadade wiiji muuseumides, neid peame meie kasutama, et meil ajajooksul areneks omapärane koolikäsitöö. Kui lähemalt waadata neid töid, mida meie esivanemad nõnda hoolega teinud, siis näeme, et neil oli maitset, oli piisavust ja sitkust oli tahtmist tööd teha, kui arvesse võtta tingimisi, milles nad töötasid. Meil on töpmata hulk tikitöid, mõõsüd, waipe, meil on terve rida puutöid, kaunistatud targetega ja puulõigetega, meil on ka ehtasju — sõled, preesid, kaelakeed jne. Nende tööde tegijad ja kandjad on juuremalt jaolt muidu warise- nud. Oleks wõimane aeg neid töid kasutada, neil wanadest, kes weel elawad, midagi õp- pida. Ei tarwitse minu arwates järele teha

janu asju, mida meie esivanemad on teinud, kui meie neid ei tarwita. Me võime kirja- niistest motiive võtta ja neid kasutada.

Peale nende mõõsime jomitööid teha. On ju meie maa rikas jaitist, mida jällegi kasu- tada võib. Sõpüks — ferge ja kohane kooli- käsitöö oleks pumumine. Materjaali wiimase jaoks leiduks laialt: puujuured, foored, paju- ja pärnarõõtjad, laastud, sõled, nõör jne. Masta kogemused on näidanud, et meie peame jannu-jannult astuma, ja mitte hüppeid tegema.

Kui meie midagi teeme, siis peame, ar- wan mina, põhjalikult tegema. Ei saa ütelda, et meie praegune tegelik koolikäsitöö oleks palju muud kui pealiskaudne ajawiide. Sga õpetaja-pedagoog teab ilma, et mul siin tar- witsiks nimetada, kui juur wähe on õpeta- mise ja õpetamise wahel, jeda enam, kui puu- tud praktilise ja jüistein. Weel rassem on käsitöö õpetamisega, mis on uus õppeaine, mille üle puudub ka emakeelne kirjandus. Seda enam peab jelle loomisel ettevaatlik ja läbikaaluw oлдama. Meil, käsitööõpetajail, on tarwis koonduda, omi mõtteid wahetada ja kogemuste kui ka oskuse abil tõsijemale tööle anduda, kui see jemmü võimalik on ol- nud. Kui tulewased põlvned Eesti omapära- seid kaunistusi ainult muuseumides näha wõiwad, siis oleme ka meie, jelles osalt jüüdi ja meie järeteulijad ei annaks meile jeda mitte andeks.

M. Warma.

Puudused algkooli käsitöö õppekawas.

Däimud aastal „Kaswatus“ nr. 6, arwa- datud algkooli käsitöö-õppekawa erapooletult waadates tuundub, et kawa kokkujeadja kooli- käsitööga küllalt tuttat ei ole, muudu ei oleks jael ettetulewad puudused jeketatamad.

Õppekawa peapõhused on: 1) käsitöö- kawasze toodud teised ained, 2) käsitöö eba- kohane paigutamine õppeaastasze, 3) liig pealiskaudne käsitööainete käsitus, mis tehta- wat tööd juugugi ära ei määra, waid igale õpetajale võimaluse annab, jeda eriwiihil mõista, 4) üheülgne käsitöö-haruda walik.

Esimeise õppeaasta kawas teinime: „Aljade ja jündmuste waatlemine laste elust ja nende lähemast ümbuskonnast vastu wõetud ja läbi töötatud materiaali wäljendamise ku- jundamise abil: modelleerimine, joonistami- ne.“ Rõdik see kuulub joonistuse õppekawasze samati ka teise õppeaasta kawas: „mõõt- mine, joontetõmbamine, planimeetriliste

wormide joonistamine, jaotamine ja wälja lõikamine walgest ja wärwilijest paberist, nende tarwitamine kleepimise abil pindade kaunistamiseks.“

Rõgu esimeise ja teise õppeaasta käsitööd, maha arwatud näputöö, kui ka kolmanda õp- peaasta esimene punkt kuuluwad lasteaegade käsitöö-õppekawasze, jellepärast tuleks nad kooli-käsitöökõlawast wälja jätta. Teise õppe- aasta näputöö, „suka“, koht oleks wiendas aht kuendas klassis, jest sulk on üks raske- matest, millega teiseaasta õpilased toime ei tule. Neljanda aasta õppekawasze on jart. mahutatud, kuna wiendas klassis alles peju- lõigete joonistus on; faktilijest kätõ igasu- gune pejulõigete joonistamine pejuõmble- mise eel. Kui kolmanda õppeaasta käsitöö- kawas geometrilisi kahasid, kui õppeabinõu- sid mõeldakse, siis ei ole see omal kohal, jest õpilased ei tunne weel projektkoonjõonestust

jamati ei õpetata samal aastal stereomeetriat. Kuienda ja seitsmenda õppeaasta kavaft tuleks igajugune riiedeõmblemine wälja jätta. Mainitud tööd on puhtpraktilise tähtsusega ja pedagoogilistele nõuetele mitte wastawad.

Seegeldamine on nii lihtne töö, et seda teije õppeaasta kawasje tuleks paigutada. Metallitöödest on mõned osad illdharidusliste koolidele ülesliigjed, nende koht oleks erikoolides.

Et käesolewa õppeaasta käsitöö juhustuslist laadi kannab, jellest langeb üks osa käsitööõpetawa arwele. Et esimese kahe õppeaasta tööd ainult lasteaedadele kõlbawad, nagu eelpool tähendatud, siis ei peata siin kohal nende juures pikemalt. Kolmanda, neljanda ja wiienda õppeaasta kawatade alguseft leiame:

„Raskemad tööd seljamal alusel“ (3. õppeaasta), „Raskema pinna ja kohatööd“ (4. õppeaasta), „Suuremad ja raskemad asjad rohkearvuliste osadega, kõik tehnikad ja töövõimjad iseiseiswat teadmisjega wõetud, kõik kranägeniised olude järele, oma walitud asjade valmistamijeks ära kasutatud“ (5. õppeaasta), „Kergemad noa-puutööd“ (4. õppeaasta), „Noa-puutööd“ (5. õppeaasta), „Raskemad ja keerulisemad harjutused traadi ja pleki wäänamijes ja paenutamijes kruwide ja mutrite lõikamijes“. „Suuremad ja peenemad tööd kõikide materjaalidoga iseiseiswalt ja wõimalikult oma wäljawaliku järele.“ (7. õppeaasta).

Õpiteeritud punktideft näeme, et need õpetajatele wähe juhtnõbre annawad, jest mainitud punktide mõisted on piiramatud. Miiud, kus meil kohase ettevalmistusega käsitööõpetajad puurduwad, kõnelemata mingijuguseft ühtlustatud süsteemist, on mainitud käsitöökawa liig wäheilikew.

Käsitöökawas on esitatud neli tööharu: paber-papptöö, puutöö, metalltöö ja näputöö. Ei saa nimetamata jätta, et neil on oma pedagoogiline tähtsus, kuid koolikäsitöö peab mitmesesime olema, kui see mainitud õppekawas ette nähtud, et täielikult pedagoogilistele nõuetele wastata.

Esimesele kohale tuleks asetada punumine, ja just esimese ja teise õppeaasta tööde hulka. Punumine paberist, laastest, õlgest, nõõrist, puujuurtest, puukoortest, pajumõõrestest jne., ei ole mitte wähemä pedagoogilise tähtsusega, kui papp-ehf metalltöö, jamati ka terwishoidlikelt.

Teine, mitte wähemä tähtsusega, on jätitöö. Sawitöö all ei mõtle ma mitte woolimist, nagu seda praegu koolides õpetatakse, waid iseiseiswat tööharu, mille mõiks paigutada käsitööde hulka.

Sawitöö mõiks esimeses klassis algada ja wiimases lõppeda. Esimeste aastate jätitööd oleksid lihtjad, ilma juuremate abinõudeta ja jätiseadeta (põletisahi).

Sawitöö on loow töö, millesje õpilane oma hinge mõib panna. Sawitöö arendab enam, kui mõni teine tööharu, ilutunnet ja kunstimaitset. Sawitöö wastab täielikult pedagoogilistele kui ka terwishoidlistele nõuetele.

Kolmas tööharu, mida koolikawasje soowitada, on sõlmimine. Sõlmimine oli keskajal wäga lugupidatud tööharu koolikoolides, jest selle töö juures on õpilastel mõlemad käed ühesuguseft liikwel, millel oma tähtsus ei puudu. Peale selle on sõlmimistöö materjaal lihtne ja kättesaadaw.

Neljandaks ei wõi nimetamata jätta ma-japidamist ja aiatööd, millel suur tähtsus igapäewases elus.

Üleilidifelt mõiks toonitada, et mainitud tööharud igajugusel tingimustel meie kodumaal kättesaadawad, mis oletada lasjab, et need tööharud koolikäsitööna läbitõidatwad. Oleks weel nimetada Gesti laadilised tööd, kuid see ei ole tänase kirjatuiki ulesanne.

Lõpuks on ju eeskawas ette tulewad puudused wabandatatwad, jest käsitöö on täiesti uus aine, kus puuduwad praktilised kogemused. Selle firjutuse ulesanne on igakõrgist õppekawa arutamist päewakorrare kutsuda, et wõimalik oleks tulewaseks õppeaastaks koolis juhtnõõrina näha juba palju täielikumad ja selgejoonelisemad käsitöökawa. M. Warma.

Puhkuspalga seaduse eelnõu.

Ministeeriumitewaheline komisjon lõpetas mõne päewa eest riigi- ja omawalitsuste teenijate puhkuspalga seaduse eelnõu läbiwaatamise. Loodetawasti pannakse eelnõu lähemal ajal Ministwale Kogule ette. Wainud aastal oli haridusministeerium eraldi õpetajate puhkuspalga seaduse eelnõu kofku seadnud. Komisjon, millest haridusministeeri-

umri esitajana oja wõtsin, leidis otstarbekohasema olewat kõigile riigi- ja omawalitsusteenijatele ühist puhkuspalga seadust maksuma panna. Et sellepärast mainitud eelnõu ka õpetajaid hõwitab, arwadan temast tähtsamad kohad wõimalikult lühendatud kujul.

Sõigus teenistuseft lahkumise järele puhkuspalka wõi ajutist toetust saada on mõle-

nist jooft isikutel: a) riigiteenijail, b) omavalitsusteeniail, d) täieliku digustega erafoolide õpetajail ja e) punktides a—d nimetatud isikute perekondadel.

Õpetajail on digus puhkuspalka ja ajutist toetust saada, kui nende poolt ühes või mitmes õpeasutuses antavate nädalatundide arv on vähemalt 50% õpetaja nädalatundide normaalarvust.

Puhkuspalgad ja ajutised toetused antakse välja „puhkuspalka kapitalist“, mis on töö- ja hooletandeminiisteeriumi valitsjeda ja moodustatakse: a) riigikassa poolt selle jeaduse maksimaalseniil assigneeritavast 5 miljoni margast, b) omavalitsuste ajutuste ja digustega erafoolide poolt nimetatud kapitali arvele sisefantavast kuunakjudest 5% juurus nende asutuste teenijate kuupalgast ja d) tarviduse järgi määratavast töö- ja hooletandeminiisteeriumi eelarves ettenähtud igoastastest täiendussummadest. Õpetaja ülenormi antud tundide tahust ei arvata kuunakju. Mitmes koolis tundide andmise korral jaotatakse kuunaks nende koolide vahel vastavalt antud tundide arvule.

Puhkuspalgaks määratakse jelles jeadujes ettenähtud protjent ametipuhkusele mineja aastapalgast, kuid mitte üle 24.000 marga aastas. Kui riigi- ning omavalitsusteeni- jate palgad üleüldiselt protjendilijelt juure- nemad või vähenemad, siis muutuvad vastavalt ka määratud puhkuspalgad kui ka puhkuspalka maksimumi.

Ametist wabastatud isikud saavad puhkuspalka, kui nad vähemalt 20 aastat on teeninud. 20 aasta teenistuse järele on puhkuspalka juurus 40% aastapalgast. Sga kauem teenitud aasta kuni 30-teenistusastani incl. tõstab puhkuspalka juurust 3% võrra aastapalgast. Isikud kes ametist on wabastatud raste haiguste pärast, mis neid sunnivad teiste inimeste alalist hooletandmist (ravitsemist) tarvitama, saavad puhkuspalka 5 aasta teenistuse järele aastapalka 35% juurus. Sga kauem teenitud aasta järele — kuid mitte kauemini kui 30. teenistusaastani — on puhkuspalk aastapalka 2% võrra juurem. Isikud, kes ametist on wabastatud haiguse pärast, mis neile küll teela- wad ametit püüda, kuid ei tee tarwilikust alalist hooletandmist (ravitsemist) teiste inimeste poolt, saavad puhkuspalka 10 aasta teenistuse järele aastapalka 35% juurus. Sga kauem teenitud aasta järele — kuid mitte kauemini kui 30-teenistusaastani — on puhkuspalk aastapalka 2% võrra juurem. Isikud, kes ametist wabastatakse teenistuse kohuste täitmisel saadud wigastuste pärast,

kui nad on sunnitud teiste inimeste alalist hooletandmist (ravitsemist) tarvitama, saavad puhkuspalka teenistuse tähtaja peale wabutamata nende täie asiapalka juurus, kui nad aga ei ole sunnitud teiste inimeste alalist ravitsemist tarvitama, saavad puhkuspalka 5 aasta teenistuse järele aastapalka 30% juurus. Sga kauem teenitud aasta järele kuni 20-teenistusaastani on jarnaste isikute puhkuspalk aastapalka 2% võrra juurem, jellest edasi kuni 30. teenistusaastani — aastapalka 1% võrra juurem.

Puhkuspalka juurus arvatakse wiimase ameti palga järele, kui jelles ametis vähemalt 2 aastat teenitud, wastaj. korral eelwiimase ameti palga järele, wäljaarwatud isikud kes ametist on wabastatud teenistuse kohuste täitmisel saadud wigastuste pärast, kelle puhkuspalka juurus igal juhumiisel arvatakse wiimase ameti palga järele.

Puhkuspalka wäljateenimise aja arwami- sel wdetakse Eesti riigi kodanikkudel arwesse aeg, mis nad kuni 26. oktoobrini 1917 a. mööda haatnud Wene riigi teenistuses, mis neid digustas puhkuspalka saama riigi kassast või riigi walitsemise all olemast erikapita- lidest. Õpetajail loetakse puhkuspalka wäljateenimise aja arwamiisel a) aasta 6 kuuks, kui nädalatundide arv olnud alla 75%, kuid vähemalt 50% normaalarwust, b) aasta 9 kuuks, kui nädalatundide arv olnud alla 100%, kuid vähemalt 75 protjenti normaal- arwust, d) aasta terveks, kui nädalatundide arv ei ole olnud alla normaalarwu.

Reegi ei wõi saada ühel ja samal ajal puhkuspalka riigikassa summadest ja ühtlasi palga teenistuse eest, mis digustab saama puhkuspalka neistamadest summadest, wälja arwa- tud: a) sõjawäelased, kes puhkuspalka saavad 6. weebruari 1920 a. jeaduse põhjal ja b) lesta- maised, kes mehe teenistuse eest puhkuspalka saavad.

Isikud, kes vähemalt 4 aastat ametis ol- nud, kui nad ametist wabastatakse, haiguse pärast, mis neile ei wõimalda teenistust jat- kata, aga ei sunni neid teiste inimeste alalist hooletandmist tarvitama, saavad ajutist toetust nende poole aasta palga juurus. Haiguse pärast teenistusest wabastatud ja teiste inimeste alalist hooletandmist tarvitajad isikud saavad, kui vähemalt 2 aastat ametis olnud, ajutist toetust nende kolmweerand- aastapalka juurus. Isikud, kes ametist wabastatud teenistuse kohuste täitmisel saadud wigastuste pärast, saavad peale puhkuspalka weel ajutist toetust: a) kes on sunnitud teiste inimeste alalist hooletandmist tarvitama — poole aastapalka juurus, b) kes jeda ei ole

juunitud tegema — meesand aastapalga juuruses.

Digus puhkuspalka ja ajutist toetust saada on järgmistel pereformaliigetel: a) lesel naisel, mehe teenistuse eest, b) lastel, isa ja ema teenistuse eest, d) lesel mehel, naise teenistuse eest, kui ta on töövõimetu, ilma isiklike varanduseta ja naise poolt on üllespidamist saanud. Lastel on digus puhkuspalka ja ajutist toetust saada: a) kuni 18 aasta vanaduseni, aga kui nad õppeasutustes õpivad, siis kuni nende hariduse lõpetamiseni, kuid mitte kauem kui 25-aasta vanaduseni, b) piiramata ajani, kui nad on töövõimetus ja ilma isiklike varanduseta. Tütred kaotavad mehelemineku korral puhkuspalka saamise diguse, hantuti ka lesk mees või naine, kui nad meest abielluse astuvad.

Puhkuspalka saaja pereformaliikmed saavad pärast tema surma puhkuspalka järgmisel määral: a) lesk naine poole mehe puhkupalgast, b) iga laps, kui neid ei ole üle kolme, ükskõik millal isa puhkupalgast, või iga laps ühehujuruse osa poolest isa puhkupalgast, kui lapsi on üle kolme, d) kui isa surma korral ema ei ole enam elus, siis saab iga laps, kui neid ei ole üle nelja, meesand osa isa täiest puhkupalgast, või ühehujuruse osa jellest, kui lapsi on üle nelja. Puhkuspalka väljateenimise ema ja naise surma korral määratakse tema lastele ja mehele puhkuspalka umbes samal määral, kui lastele ja naisele isa ja mehe surma korral.

Teenistuse ajal surma saanud isiku pereformaliikmeile määratakse puhkuspalka osad arvatakse selle puhkuspalka järele, mis surmasaanud isik oleks pidanud saama sel korral, kui ta sel päeval, mil ta suri, ametist vabastatud oleks saanud haiguse pärast, mis ei surri teiste inimeste alalt hooldekandmist (ravitsemist) tarvitama.

Kui teenistuse ajal surma saanud isiku pereformaliikmeil ei ole digust puhkuspalka saada, siis määratakse neile ajutist toetust: a) leske naisele või mehele, kellel lapsed (või üks laps) on, niisama ka lapsele või mitmele lapsele ja emata lapsele surma saanud isiku kolmveerand aastapalga juuruses, b) lasteta lese naisele (või mehele), niisama ka ühele isata ja emata lapsele, surma saanud isiku poole aastapalga juuruses. Alla ühe aasta teenistuses olnud isiku pereformaliikmele määratakse ajutine toetus on poole vähem.

Nii selle eelneva kättsamade jooned. Oleks soovitatav, et õpetajad tema kohta sõna võtaksid. Sihtlikult juhin järgmise asjaolu peale tähelepanu. Eelneva järele võetakse

puhkuspalka väljateenimiseaja arvamisel Eesti riigi kodanikkudel arvesse enne 26. oktoobrit 1917. a. Wene riigi teenistuses mõnda jaedetud aeg ainult siis, kui see teenistus oli niijugune, mis digustas puhkuspalka saama riigikassast, või riigi valitsemise all olevaist erikapitaalidest. Selle järele ei saaks aga kooliõpetajail puhkuspalka väljateenimiseaja arvele võtta aega, mil nad teeninud erafoolides, kus teenistus ei digustanud puhkuspalka saama. Tegemist on komisjonis ettepaneku, et ka see aeg arvesse võetakse, aga ettepanekut ei võetud vastu. Kasutamata toodi ette, et Eesti riik Wene riigi teenistuses mõnda jaedetud aega arvesse peab võtma rahulepingu põhjal, sest osa Wene nõukogude valitsemisel saanud kulda peab minema nende endiste Wene, niisidsete Eesti riigi kodanikkude puhkuspalka peale, kellel see juba täiesti või osalt välja teenitud oli. Riigugust kohustust ei ole aga riigil, näituseks, erafoolide õpetajate kohta, kes emmest juba Wene riigi puhkuspalka kassast osa ei ole võtnud. Teise vastuvõttena toodi ette, et siis ka hull teisa omavalitsemise ametnikka oma endise teenistuseaja arvesse võtmist nõudma peaks, näit. wallafirjutajad, welskerid, ämmaemandaad jne. Tulewikus oleksid ju küll kõik harnased isikud puhkuspalka osajäsed, kuna kõik riigi- ja omavalitsemise teenijad puhkuspalka saavad, aga enne teenituse aega, kus nad riigi puhkuspalka kassa osajäsed ei olnud, ei saaks neil arvesse võtta, vaid tuleks neil puhkuspalka seaduses ette nähtud aeg välja teenida. Oma ettepanekut põhjendajad järgmiselt: 1) Eesti erafoolidel oli Wene valitsemise ajal tähtis ülesanne täita — Eesti iseseiswuse mõtte kaswatuise seisukohalt — mispärast ülekohutune oleks, kui need õpetajad haldemaa sejuurorras oleksid; 2) Kui Wene valitsemise neile rahwafooli õpetajatele, kes enne 1. jaanuari 1911. a. rahwafooli õpetajate puhkuspalka kassa liikmeiks astusid (ka wabatahtlikelt liikmeiksastujatele), kõik nende emre teenitud aastad riigi kullul puhkuspalka väljateenimiseaja kohta arvesse võttis, mis ei või siis sedit teha Eesti valitsemise ühe wäikeste osa õpetajate kasuks, kellel enne wõimalus puudus puhkuspalka kassa liikmeiks astuda. 3) Rahulepingu põhjal saadud summa on ikkagi dieti wäike osa jellest kullust, mis endiste weneaegsete teenistusaastate arwesevõtmise puhkuspalka maksimisel riigile toob, juurema osa kullusid peab riik ikkagi ise kandma. Weni wastuwõetustest hoolimata liikata ettepanek tagasi. Loodame, et õpetajate kõigi asja peale teisel seisukohalt waatab.

G. Martinson.

Õigusteta õpetajad.

Nis liit õpetajaid on meil praegu õigusteta õpetajate nime all. Iseäranis selgelt tuleb see wahetegemine õigustega ja õigusteta õpetajate wahel ilmsiks suwefurjustel, mis on tehtud funduslisteks ainult õigusteta õpetajaile. Õigustetuiks loetakse need õpetajad, kes ei ole omandanud weneaegist õpetaja kutset ehk „swaanijet“.

Urusaadaw on, et see „swaanije“ õpetajat uue Eesti kooli jaoks kõlblikuks ei tee, ja et ta sedagi ei taga, et selle omaniku teadmised enamjagu juhtumistel laialdasemad oleksid, kui õpetajail, kes ilma selleta. Tihti võib seda küll leida, kuid tihti võib leida ka, et n. n. „õigusteta“ õpetaja elus rohkem edasi püüdnud ja laialdasemad teadmised omandanud, kui kutsetelne.

Et õpetajal Wene walitsuse ajal õpetaja eksam andmata jäi, ei wõi praegu tähtis olla. Teatavasti oli sel ajal kutseeksamil peafemine ja eksamitegemine poliitilise ustawusega seotud ja selle puudus tegi kutseomandamise wõimataks. Iseäranis kodumaa linnades otsiti õpetaja kutse kandidaadilt Wene isamaa armastuse ja riigitsuuduse tundemärka. Wene ajaloo ja Wenemaa tundmises ja Wene keele oskuses, mis nüüd algkooli õpetaja kohta peatähtsuse kaotanud. Kehwa ja ilma kõrwalise toetuseta edasiõppija õpetaja ei suutnud neid eksamikatseid tihti korrata, sest et nad kuludega ühenduses olid. Üneliselt tugewamad katsused õrne Sise-Wenemaa linnades, kus need katsed palju kergemini olewat õnnestunud. Ja loomulikult ei olnud seal wenestamise püüie ja riigistuawuse otsimine nii tugew, kui rajamaades.

Ametisolewatele õpetajatele pole Eesti walitsuse ajal korraldatud suwefurjusted weel õpetaja õiguste omandamist wõimaldanud ja wõimaldawanud seda alles pari aasta pärast wõi weel hiljem, kui arwesse wõtta õpetaja ajutisi kursustelt puudumisi paratamata põhjustel, milleks wõiwad olla näituseks perekondlised ja majapidamise puutuwad põhjused. Nagu teada, on maal küllades wäga paljudel juhtumistel õpetajate töötingimused praegusel

ajal erakorraliselt raske, sellepärast pole põhjust küsida, miks nad eksami teel õpetaja õigusi pole omandanud.

Palgaseaduse wastuwõtmisel seletati Njutawas Kogus mõne kõneleja poolt, kes wiit palgajärku kaitsefid, et neid nõrku õpetajate, kes n. n. kutseta õpetajate hulgas, tahetakse kihutada edasiharimisele järele läbi, et nad alamasse palgajärku arwataks.

Nõnda on tehtudki. Neid alama järku õpetajaid, kel puudub wenestamise reshimiaegne „swaanije“, sunnitakse, nende praktikat, töökust, oskust ja andeid hindamata, kõige alamal palgal wirelema ja tuletatakse tihti meele, et neil pole õpetajaõigusi. Suwisel kooliwahesajal kihutatakse ühfinda neid kulukatele kursustele, kuna kõrwal märkja nõrgem, oskusetu ja tahtmiseta õpetajad wõib koju nii wäga tarwilisele suwepuhkusele jääda, sest ta on „kutsega“. Aga sellega wõidakse jappi wälada tööka ja õigusearmastaja koolitöölise hinge ja ka osa paremaid õpetajate koolitööst eemale ajada.

Õige wäikeseks sammuks selle õigustuse kaotamise poole oleks: kõigi nende õpetajate õiguslikteks õpetajateks tunnistamine, kes wähemalt 5 aastat koolipölliul töötanud ja selle kohta kõlbmatu teise aette tuua. Nõjuw sõna olgu ütelda õpetajate kutseühingutel iga ülewiidama õpetaja kohta.

Suwisel edasiharimiskursused wõiksid olla funduslikud stis, kui nendest osawõtmine on ainelise toetuse läbi fundusealustele wõimalikuks tehtud. Wastasel korral oleks moraalne kohustus kahtlemata kohajem, kui funduslik.

Et kursused on tarwilikud kõigile õpetajatele, kel kõrgem haridus puudub, selle juures pole ütelda. Kõige pealt on nad aga tarwilikud nendele, kelle pedagogiline ettewalmistus puudulik, ja need oleksid mitte üksi n. n. „kutseta“ õpetajad, waid ka paljud teisedki.

E. D. P e r t m a n n.

Asugem kodumaad kirjeldama.

Sgalihel on tarwilik tunda oma kodumaad — tunda oma sünnikohta kui ka kogu jeda maad, kus teda ümbritsew oma sugurahwas elab ning töötab ja end riiklikult forraldab. Sgaliht meist ilgei k o h u s t a w a d j e d a t e g e m a m i t m e k e s i j e d ü h e n d u s n i i d i d , m i s m e i d t ö ö w a d l ä h e m a l t k o d u m a a , k u i m u u d e m a a d e k i l g e . T a r w i t j e b a i n u l t k a s w ö i j e d a g i m e e l d e t u l e t a d a , k u i k o b a w o n m a a - j a k o o d u s t o a d a r j e õ p e t a m i n e , a g a k a w a a t e õ p e t u s e k ä s i t l e m i n e k o o l i s , k u i õ p e t a j a k o d u m a a d e i t u n n e . K a w ö i b t a r w i l i k ü h e n d a w w a h e k o n d m u u d e r i i k i d e g a m ä r k j a r e a l j e m j a a d a , k u i m e i l w ö i m a l i k o n j u b a w a h e t o r d a a s t u m i j e l e n e s t e s t k u i r a h w a s t j a o m a m a a w a r a n d u s t e s t n i n g t o o t e w ö i m a l u s t e s t i i f i k a s j a l i k u m a t k u j u t u s t p a k k u d a .

Meie ei tunne aga kahjuks weel kuigi palju oma kodumaad, tema loodast ega rahwa elu-olu, mitte oma lähemasti ümbruses.

Selle puuduse kõrvaldamine on meile abajiliikmatas ülesandeks. Meil tuleb wiiwitamata kodumaad tundma õppima ja uurima hakata. Sa mitte ainult kohati wõi mingi üksiku küsimuse poolt, waid kogu riigi maa-ala ulatuses ja kõigis enam-wähem üleilbistes küsimustes. Selle kawatse teostamine ei saa aga muul teel otstarbekohaselt läbiwiidaw olla, kui ainult ühijelt korraldatud kawa järele.

Seesuguse kawa tarwidust ära tundes on Eesti Kirjanduse Seltsi kodumaa tundmaõppimise toimkond wiimaste kuude jooksul iifikasjalitüd küsimislesed wälja töötanud, mille järele kodumaasje ja ta elu-olusje puu- t u w a t e a n d m e t e k o g u m i n e p e a k s j i i n d i m a . (Läh. kawa atwadatakse lähemal ajal.)

Selle kawa järele on kirjeldatavaks maa- iifjusjeks ew.-luteriusu kihelkond; peale selle kirjeldatakse eraldi weel linnad ja ale- w i d , m i l l e t a r w i s i s e s u g u s e d j u h a t u s e d w a l m i s t a t a k s e .

Iga kihelkonna kohta käiwad andmed tu- l e w a d k i h e l k o n n a e n e s e p i i r i d e s k o f f u k a n d a . S e l l e t ö ö k o r d a s a a t j a k s t u l e b i g a l p o o l k o h a p e a l k i h e l k o n n a t u n d m a a õ p p i m i s e t o i m k o n d e l l u k u t s u d a . S e e k o o n d a k s e n e t e ü m b e r k ö i t j ö u b , k e l h u w i j a w ö i m a l u s t o n j e l l e k s , e t k i h e l k o n n a k i r j e l d a m i s e l e h t i i i f i k a s j a l i s t e w a s t u s t e g a e f j i m a t a t ä i t a . S e d a t o i m k o n d a t u l e b k i h e l k o n n a k i r j e l d a m i s e a u t o r i k s a r w a t a , k e l l e p i i s t w a l h o o l e l t ö ö l ö p u l e w i i a k s e .

Kihelkonna toimkondade tööd kogub wiimaks Eesti Kirjanduse Seltsi Kodumaa

Tundmaõppimise Toimkond, kui kodumaa kirjeldamist juhtiw keskkoh, oma fätte, redi- geerib nad ja annab maakondade kaurpa for- raldatult k o g u t e o s e n a t r ü k k i . K i h e l k o n n a k i r j e l d u s t e j u r e m ä n g i t a s j e k a i g a k i h e l k o n n a t o i m k o n n a l i i k m e d ü l e s .

Kuid üksnes jellega, et koguteose jaoks oma kihelkonda kirjeldatakse, ei tohiks kihel- konna toimkonna ülesanne weel kaugektti lõ- petatud olla. Si, see töö olgu tema üles- annete seas ainult esimenejeks sammuks, mil- l e l e p e a k s j ä r n e m a t e r t e r e a m u u d e , k o d u k o h a t u n d m i s e l e w i i w a t e k ü s i m u s t e a r e n d a m i n e t o i m k o n n a e n e s e a l g a t u s e l . S t e i s t k i h e l k o n d a d e k o r r a l d u s i i f j u s t e s t p e a k s i b w ä l j a k a s w a m a i g a k i h e l k o n n a j a o k s n i m e l t a l a l i j e d k o d u k o h a j e l t s i i b , k e l l e h o o l e k s o l g u o m a k i h e l k o n n a w a s t u m i t m e l t e e l (koo- l i d e , k ö n e d e , n ä i t u s t e , k i r j a n d u s e j n e . k a u d u) t e e n u s t e k o h a s t h u w i k a s w a t a d a , m u u s e a s k a k i h e l k o n n a m u u s e u m i e l u l e k u t s u d a , k o r r a l d a d a j a w a l i t s e d a .

Kagu eespoolseiswatest riidadest oletatav, wöib töö aga alles siis kindlal alusel arenema hakata, kui kõigis meie kihelkondades kodu- maa tundmaõppimise toimkonnad kui kawat- s u s e k o h a p e a l s e d t e o s t a j a d e l u l e t ö u s e w a d .

Seepärast pöörame siin kõigi nende poole, keda kihelkondade kirjeldamine huvitab, ette- p a n e k u s j u b a k ö i g e l ä h e m a l a j a l t o i m k o n d a d e k s k o f f u a s t u d a , e t e e s p o o l t ä h e n d a t u d l ä h e m a ü l e s a n d e t e o s t a m i s t o m a p e a l e w ö t t a . W a h a m e l o o t a , e t k ö i g e p e a l t õ p e t a j a t e l i i t u d e t e g e l a j a d , k e l l e l e k ö n e a l u s e e t t e w ö t t e e d u i s e ä r a n i s l ä h e d a l p e a k s j e i s m a , a g a k a m u u d ä r k s a m a d a s j a h u w i l i s e d . (k i r i k u õ p e t a j a d , w a l k a k i r j u t a j a d , ü l i õ p t l a s e d j n e .) o m a k i h e l k o n n a k i r j e l d a m i s e o m a s i i d a m e a s j a k s t e e w a d . M a t u g e m k o f f u , k u t s u g e m e n e s t e l e t o e k s k ö i t j e l l e k s k o h a s e d j ö u d !

Palume juba kõige lähemal ajal meile (adr.: Tartu, Eesti Kirjanduse Seltsi Kodu- maa Tundmaõppimise Toimkond) lahkesti teatada, misjulguses kofkuseades kihelkonna toimkond ühes wõi teises kodukohas walmis on tööle astuma ja kelle aadressil Eesti Kir- j a n d u s e S e l t s i K o d u m a a T u n d m a a õ p p i m i s e T o i m k o n n a l j e l l e t o i m k o n n a g a l ä b i k ä i m i s j e t u l e b a s t u d a .

Eesti Kirjanduse Seltsi Kodumaa Tund- maõppimise Toimkonna juhatus:

J. G. Granö.
J. Piiper.
J. Stumma.
Soh. W. Westi.

Kirjandusest.

M. Nurmik. Cesti kooli esimene lugemik.
E. Kooliõp. M. ab. seltsi rmtkpl. kirjastus.

Cesti koolikirjanduse väljale on lennanud ootamata uus keraade lind, — Cesti kooli uus lugemik.

Uus lugemik! Iga õpetaja, haridusühöber ja lastearmastaja üllatub, sest lugemikud on meil üliharuldased. Sa üllatus kestab edasi, lehitjedes seda raamatut esimesest leheküljest viimjeni. Males Mli Nisfise lapfelik-puhka-üidamitse „Gma“ — jututejega (Gma on nii häa meile lastele . . .) kuni lõpuakordini, milleks Suban Liivi „Meri“ walitud on raamat waba targutustolmuist, mille all waeoles meie ülitunne ja fantaasia, õppides ja õpetades kõigist wanadest „kooli lugemise raamatuteist.“

„Kirjutada lastele on suur kunst“, öeldakse. Ma arwan jebajana mõib õiglaselt lastekirjanduse walimisest ütelda. Sa wiimane nõuab hingelist arusaamist lasteilma selgest näiwusest, kuni teadliku, intelligentse ja peenmaitselise waatlemiswiisini. Rõõmus-tawalt leiame, et M. Rõõmniku raamatus on pärl pärl kõrwal, kõik nii allisjelge ja lapsemeelne, täieline „päikemaa.“ Mis waldaks näituseks wäikest mudilast enam, kui järgmine jutute: „— Oli kord kajs, ja kasil käpp, ja käpas kinnas, ja kindal põial ja põidlas auk! Sa kui siis kajs jooffis käpili hange, puges pakane põidla august kassi käpa kullale. Sa kajs nuttis halweda häälega: „Niu, näu, kiisu käpil on külm.“

Kuid iga palake, kui lihtne ja lapselik ta ka on, on loogilises jideses kogu raamatuga, mis esineb hoolikasti läbitõõtatud ühtsena. Aemasuust ja hoolt näitab ka lokaalne materjal, mida autor kasutanud. Cesti algupärase noorte ja wanade kirjelnikkude kõrwal esineb siin palju wõõraid, nagu Topelius, Nisfinen, Mamin-Sibirjak ja muud, keda M. Nurmik eestistanud, jagedasti nende algupärasele liiga tehes, kuid itkagi maitsega ja lapfelohajelt. Rõõmnikustawal rohkesti on Cesti rahwaluulet, mis helendama lõngana raamatut ehiv. Kui palju häid laule, wanu-õnu ja mõistatusi on küll jennisbe lugemikkude kofkuseadritel kabe silma wahelbe jäänud.

Nii on raamat oma peesihis „õpetada last wähehaawal kirjanduskultu mõtlenwa ja ilusa jutu wõi luuletuse üle rõõmu tundma“ — wõrdlemisfi kangele jõudnud.

Raamatu teijeks ülesandeks loeb M. Nurmik „äratada lastes armastust kodusele wastu.“ Wiimast filmas pidades, on ta keele

kallal palju waeewa nähtud. M. Nurmik tunneb arwatawasti Cesti keelt hästi (see pole meil nii igapäine asi), tal on suur ning mitmekesine sõnade tagawara, kindel kõne- ning kirjandis. Lastele wõimaldab raamat ülenimeku kodus õpitud rahwateelest uuendatud kirjakeele.

Kui palju raamatu sijuliseft küljest esimisel peoliskaudsel lehitsemisel.

Wäliselt on raamat meeldiw, trüff selge ja puhas. Kirjaid pilta soowiksimu, muidugi, rohkem. Raamatu pehmed kaaned aga, õige suure kausta juures, ei ole küll karmitamisel ijeõramis praktilised. Sa hind (25 marka) teeb ta juurele õjale meie algkooli õpilasteft praegustes tingimustes kättejapanaluts. —

Siiski oleks raamat jeda wäärt, et juba tielwal aastal temaga kirjet tega wõimaldaks küll paljudes koolides. Sa olgugi, et karmitamisel esitawad puuduwi õjale mõiks tilla; olgugi, et mõni itfik õji mõnele meist otjekobe ei meeldi (mulle — maistlase keelmise lugu), itkagi jääb jelle raamatu ilmunine meie koolikirjanduses jhirdnaujeks. Cestikätt just meie Cesti keele ja koduloo õpetajad, wõtame wastu antetiwemalt Nurmikult tänuga tema raskemais õludes walmimud töõ, lootes järjaste jagude peatset ilmunist. M. D.—o.

G. Böhl. Inglise keele õpperaamat. Algturjus. Haaleõpetus, lugemise, kõnelemise ja kirjatõõde harjutused, grammatika ja sõnastik hääldamise juhatuslega. Koolidele ja iseõppijatele. R. U. „Rahwaukikool“, Tallinnas. Hind 35 marka.

Wõõrase keelte õstamine on meie wäga kasulit, sest jeda nõuawad meie kultuurarjed ja majandusliised huwid. Sellets otsõrõeks on meil häid õpperaamatuid karmis. Üks nendest oleks ükewalnimetatud õpperaamat, mille kofkuseade üleüldiselt hästi on õnnestunud. Aemas on puütud, nagu autor eesõdnas tähendab, esitätt Inglise keele algõpetata tähele panna, j. o. õpetada keelt õieti lugema, rääkima ning hõnda oma mõteid kõnes ja kirjas awaldama. Hääleõpetus, kui tähtsam põhijoon keeleõpetuses, on wäga hästi jeletatud. Et sõnade õige wäljarääkimine Inglise keeles karmis raske ja jagedasti kõikum on, siis on raamatus igale sõnale Sõnber-natsionaal Foneetikafeltsi järele ka hääldamine juure lihtud.

Raamatu esimeses õjas on fergemad lugemis- ja kõnelemisõharjutused, peasjaltsult meis ümbritsewast asjadest ja igapäewastest

tarvidustest; teises osas tuuakse fergemaid jutte ja laule. Kolmandas osas on iseäranis sellepeale tähelepanu pöördud, et õppija kirjatööd kavatindla plaani järele harjuts tegema ja jelleks on lugemisetükkidest põhjooned ette toodud.

Grammatika on lihtendatud fujul. Selle õppimine on määratud lugemis-, kõnelemis- ja kirjutusharjutustega käsitäes. Temale on pühendatud 50 lhf., seal juures 10 lhf. reeglitaostastele aegsõnadele.

Sõnastif, mis harjutuste ja lugemisetükfide kohajelt kokku seatud ja milles sõnadel ka hääldamine juure lhtatud, on 71 lhf., j. o. umbes kolmas osa raamatust. Ta on raamatu lõppu ajetatud, mis sellepoolest parem ja ka julikum, et õppija lugemise teksti tervena oma ees näeks ja sõnastifku võimalikult vähe tarvitats.

Et fonetiika peale iseäralist rõhku pandud, siis on raamat ka neile ka julik, kes keelt enam-vähem õppinud, aga sõnade õiges hääldamises mitte küllalt kindlad ei ole ja oma hääldamist parandada tahavad.

Ka häälikute ja grammatika võrdlus Eesti keelega on siin ka juga tarvitatud.

Raamatu tarvitamist hõlvustab veel Englise Eesti sõnastif, mis üraaamtuna, tähestiku järele kokku seatud, õpperaamatu kirjana ilmunud.

Raamatus ei leidu nii suuri vigu, nagu mitmes muus õpperaamatus, ainult mõned ühtfud. maha arvatud, mille peale siin tähelepanu selle otstarbega tahaksin juhtida, et nad edaspidistes väljaannetes kõrvaldatud oleks.

Mii on 29-da tüki „The changed situation“ mõte sellepärast hegane, et tüki lõpus õpetus, mis pois Dean Swiftile pidi andma, välja jäänud, ja et alguses puundub ütetus, et Dean Swift ihmus oli. 65-das tükis „The colonists“ on välja jätud, lhf. 93. peal „But what will you do for a null, my friend“ järele B. vastus nr. B-le; 95. lhf. peal A. vastuse järgi „I am a doctor, Sir“ ja selle sama lhf. all otjas „and when the Indians were at war with“ järele on mõnda välja jätud, mis mõtte segaseks jätab.

Mis sõnastituse puutub, siis oleks tingimata tarvitif kõiki tükkides ette tulevaid iseäralisi kõnekäane üles kähendada, et arusaamist iseõppijale hõlvustada, muidu võivad nad täeliku sõnaraamatu puudusel mõttest valesti aru saada, näit. „we shall make it a point . . .“ (meie teeme jeda omale kohuseks). Ka oleks minu arvates parem, kui sõnad iga tüki jaoks tähestiku järgi jaoks ajetatud, mis nende leidmist fergem-

daks. Ka oleks väga ka julik, kui grammatika selles algfurfuses küelikum oleks ja et tema jeaduste peale rõhem näitust toodats.

Siis tahaksin tähelepanu veel iibe puuduse peale juhtida, mis enamasti suurema osa Englise keele õpperaamatutes ette tuleb ja mis just algfurfusesse kuulub. See on aegsõna „continuous tenje“ laialijem käsitusviisi õpetus näituste varal. See algõna worm on sellepärast tähtis, et temal teistes keeltes vastavat wormi ei ole ja sellepärast oleks jeda rõhete ja mitmekeelste näituste varal tarwis selgets teha, aga mitte ainult tema grammatika wormi äraõppimisejega. Eesti keeles võib mõnes kõnekäanus sellele vastavat wormi tarvitada, näit. „ma oli n kindmas eila, kui ta tuli, (ma küindsin parajasti, kui ta tuli). Yesterday it was ploughing when he came.“ Oletks joovitaw, et need täendused edaspidistes väljaannetes autori poolt tähelepanemist leiakfid.

Õigatahes on raamat üks parematest ja väga otstarbekohane õpperaamat meie koolides ja iseõppijatele. Joh. Tamm.

Uued raamatud.

(Toimetusele saadetud kirjandus.)

Arnold Njak. Lühifene orgaaniline ehk füüsiline vahenduste keemia. A.-ii. „Rahvaõpiliskool“. Sünd mf. 45.— (96 lehek.).

Autor tähendab eesõnas, et „käsolev raamat on peaaesjalikult nende jaoks määratud, kes anongaamilise keemiaga juba tuttavad on.“

Situ on järgmine: Orgaaniliste ainete koosseis. Orgaaniline analüüs. Elementaarne kaal-analüüs. Orgaaniliste ainete fündimiseft ja nende omadused.

Alifaatsed ühendused. Tüükliste ühenduste keemia. Teksti ja katseid illustreerivad mitmed joonistused. Katfed on lihtsad ja fergesti toime pandavad.

B. Sepp. Vene keele uue kirjaviisi reeglid ja alused. A.-ii. „Rahvaõpiliskool“. Sünd mf. 6.— (28 lehek.). Raamatus ette toodud reeglid on kokku seatud mitmete allikate järele. Situ: Õigefirjutamise alused. Tähtede firjutamine. Uuendused sõnade ühendamises ja muutmises. Sõnade poolitamine.

S. Prants. Eesti wane majalugu. Eesti maa Kooliõp. Wast. Abiandm. Seltsi raamatuf. firjastus. 1920. a. Sünd ? —

80 lehek. Siia: Väinemere maade kaart 13. aastajajal (värviline).

Raamat on määratud koolidele ja iseõppimiseks. Siis: Esiaeg (Eestlaste juugu alguskodus. Soome juugu arenemisteel. Jagunemine erivahasteks. Rahuminefu tagajärjed). Maarahwa aeg. (Uues kohas koduremas. Uutes oludes täienemine. Maarahwa töö ja tegevus. Maarahwa välimine elu.) Murrangu aeg. (Ettewalmistused. Saksa võiduu rajamine meie maal. Eesti vababussõda. Negapidine allajäämine. Sõja järelkaja.) Raamatus on kaunis kogu pilte.

N. Tõnasepp. Wanasõnad ilma de ft. R.-ü. „Rahvaailikool“. Sind mf. 30.— (112. lehek.).

Raamatusse on kogutud wanaarahwa ilmatarkuse sõnad, wanasõnad, mis kuidagi wiisi käsitlewad ilmade seisukorda ehk nende mõju. Mõned ühikud ilmatarkuse sõnad on ka teaduslikelt hinnatud. Wanasõnad on järjestatud: 1) Ruude järele. 2) Tähtpäevade järele. 3) Tuule järele. 4) Piilvede järele. 5) Walguseähtuste järele. 6) Gluta looduse järele. 7) Udu järele. 8) Rinnud ja loomad. 9) Taimeriigi järele. 10) Puu järele. 11) Kliimatoloogilised. 12) Mitmekesised. 13) Meremeeste tähelepanekud.

Raamat annab väga palju materjaali õpetajale ja õpilastele looduse waatlemisel.

J. Wöttner. Aiatöö õpetamata. 1. „Kiri“ Tallinn. 1920. a. Sind mf. 40.—. 128 lehek. Raamatus käsitletakse juurevilja ja aiatvilja kasvatamist.

N. Jantes. Autojuhi käsiraamat. R.-ü. „Rahvaailikool“. Sind mf. 30.—. 64 lehek.

Raasolew raamat on määratud autojuhtidele kõiksugu rikete ja wigastustega tutustamiseks ja nende kõrvaldamiseks.

„Ühistegevusleht“ nr. 2. Märts 1920. a. Sind mf. 4.—. Siis: Kodumaa tööstus tuleb ühistegeliseks korraldada. — Seadus ühistegeliste asutuste hundesliku wälise rewisjoni kohta. — Muutused seadustes ja määrustes, mis ühistegelistes asutustesie punitavad. — R. P a b o. — Misjuuguseid operatsioonid tuleks teha ühistegelistel laenuasutusel. M. K ä b i n. — Meie kaubanduspoliitika. — Kaubahnna wäljaarwamine ehk kalkulatatsioon j. m.

„Eesti Tehnika Seltsi ajakiri“ nr. 10. Sind mf. 4.50. — Siis: Tuulejõu kajutamiseft. — Elektrivoolu seadused. — Potentsiaal wahengu (pingu) määramine influentsmasina poolide wahel. — Illewaade Eesti wabrikute kohta. — Sulatiste valmistamine. — Elektridöötumise wiisid. — Laetade döötumiseft ja döötumiseft.

N. Tomberg. Tähtsamate kodumaa taimede klassifitseerimine. Eestim. Kooliõp. W. Abiandm. S. kirjastus. Sind? 40 lehek.

Raamatusse on kokku seadud kodumaa taimede määramiseks.

Hans Männik. Ühikene illewaade taimetogude korraldamiseft. Eestim. Kooliõp. W. Abiandm. Seltsi raamatuf. kirjastus. Sind? 48 lehek.

Raamat on seeriast: „Õpetaja ja õpilaste abiraamatud.“ Raamatus on alguses selgitatud need illesanded, mis taimetogude korraldamisel on, selle juures on tehtud kõik tarwisminewad tehnilised näpunäited. Döpuul on toodud ühikute huwitawate kodumaa taimede kirjeldused, mis herbaariumi kokkuseadjal hädasti waja teada.

Hans Männik. Botaanika õpetamata keskkoolidele. Eostaimed. Eestimaa Kooliõp. W. Abiandm. Seltsi raamatukaupluse kirjastus. Sind? 80 lehek.

Raamat on tõlgitud W. K a p e l k i n i ja N. F e r o w i k e l l e s a m a nimelise töö järele.

Hans Männik. Praktiilised tööd botaanikas. Eostaimede määramise kaartid. Töötootli õppewahend. Eestimaa Kooliõp. W. Abiandm. Seltsi kirjastus. Sind? 32 lehek.

Wihk on määratud praktiiliste tööde jaoks koolis. On toodud terve rida kiisimusi taimemorfoloogia kohta, mis määramise (klassifitseerimise) juures tarwitik tähele panna. — Kui iga taimet kohta kõik wastused antud on, siis, muidugi, on ta ka määratud.

Wihku tuleb soowitada igale koolile.

Anton Sunapuu elulugu. Tallinna Õpetajate Seltsi kulus ilmus eriraamatuna Anton Sunapuu elulugu ühes näopildiga. Puhas kirjatuks on määratud mällestusjama illesseadumiseks N. Sunapuu hawal. Sind mf. 5.—. Soowitaw oleks, et õpetajate liidud, seltsid ja ühikused toetaksid raamatutellimiseega mõtte teostamist. Tellimised kaata: Tallinn, W. Wärmu maantee 19-a. Tallinna õpetajate seltsile.

Ajakirjandusest.

Kultuurirahwaste ajaloos kujuneb mödapääsemata nähtuseks, et koolielu uuendused poliitiliste ja majandusliste murrangute järele viibivad, kuigi koolielu nende arenemiseks mõjuvalt teed on valmistanud. Selle tõttu käivad ka avaliku arvamise melained alati kõrgemalt ja mõniskamalt kui koolielu toimid.

Cesti koolielu võib ajakirjanduses harilikult nähe märgatavaid laineid. Meie õpetajatele tundub ajakirjandus eluutse mõitluses alles „mööra“ sõjariistana, mida alles harjutakse tarvitama. Selle tagajärjel viibistab meie ajakirjandus ka koolielu juhuslikelt, tuues pea ainult erakorralisi momente; harva näeme Cesti ajakirjanduses sihikindlat ja küstematiliselt mõeldud mõitlust ihe ehk teise koolielu aate eest.

Lõepoolest on aga käesolewal aastal Cesti kooli loomise mõitlus ihe küstnuse juures ajakirjanduses siiski kõrgaid laineid lõõnud. See mõitlus kooli parema tulewiku eest tungis ajakirjandusesse ajaloolise momendi eel — siis kui M. Roos koolidest us u õ p e t u s e wälja tõrjus. Us u õ p e t u s e küstnuse kujunes „ihefjambaks tormilaineks“ avaliku arvamise pinnal.

Kahel mäerinnal mõideldi küll wäikearwuliste „lõõgi-salkadega“, kuid mõlemate esiwõttelejate kogu seljataga seisid rohkearwulised jõud, kelle arwulist wõrdlusest dieti raske näis selgitada, kuid us u õ p e t u s e (mitte usu) wästaate pool seisid paremini wälja õppinud, terawamate sõjariistadega warustatud ja elukogenud sõjawägi. Siin seisid ju õpetajad pea täiel arwul. Teisel pool aga asus wõttelejate mass, kellel dieti selge aga kindel polnud selle waranduse maapealne wäärtus ja wariadus, mille eest juhid neid mõitlusesse kutsusid. Nende hinges pesitkes alles esitade elumõte, kes nägid „piha kannu“ maha raiuwat ja mõtlesid: „miid tulb õnnetus! Mis meie selle asemele paneme?“ Nende juhid sattusid enda kaitsewäe tõttu imelikku seisukonda: iihelt poolt wiidid nad enda seljataagu- sele mõitluse tähtsust ja mõitluseobjekti wäärtust selgitama ja teiselt poolt sellelame objekti eest wõitlenu. Mõlemil korral tuli tartwitada ihekuuust hingeteadust. ihekuuustid põhjendust. ihekuuustid filosoofid. Tuli kõnelda teistiti M. Roos kui kirikus ja põhmemajades.

Teine pool mõitles ihtlasemate sõjariistadega, mis ajalohaselt valmistatud. Ja jaamutas wõidu.

Mõitluse seadus wõeti wastu 7. mail j. a. ja sellega oli aastakõlmeid Cesti koolides piisunud us u õ p e t u s e l e lõpp tehtud.

Kuid juha peiar kuud warem algas iihelt poolt mõitlus selle kasuks, et kõik endist wiisi jääks, ja teiselt poolt selle woolu mõidulepääjemiseks, et Cesti kool eluutsele arenemise teele asuks, kuhu wanemad kultuurariigid enda koolid juha aastate eest asendanud (näit. Brantfuzmaal).

Us u õ p e t u s e kaitsewõrwi moodustawad ilma erandita kõik Cesti kirikuõpetajad, ka need, kes harilikult „wabameelsetena“ tuntud (Tennmann, Rattik j. t.), siis weel wanemad koolimehed, direktorid (M. Kann, Raudepp j. t.), kelle ametiaastad rohkem Wene kooli ajajärku ulatamad.

M. Kann hakkas us u õ p e t u s e kaitsemiseks positsioone ehutama juha Tartu iilikooli us u teaduskonna wäljaseitumise küstnuse puhul.

Nii kirjutab M. Kann „Wäetw.“ nr. 61., et „us u õ p e t u s ja us u õ p e t a j a t e ning waimulikkude meeste ettevalmistamine on teatawasti meie pumastele poliitikustele pinnaks filmas“ . . . Selle „pinna“ peale meie „punnaste“ poliitikameeste filmas hakkas siis M. Kann näpuaga näitama. Nõutse waremalt sõandab G. Tennmann ütelda („Waba Maa“, nr. 45): „Teadus ei uuenda. Moraal jääb igawaks, kunst wõitab. Kirikus on enam elujõudu, kui kullagil mujal. Us u uuendab ja loob . . .“ Seda usu ja tema õpetamise wõrdlemata wäärtust on siis ka õpet. Tennmann agawalt selgitanud.

Dieti tekkisid us u õ p e t u s e kohtu kolm woolu, peaeelbudes sellekohastes lehtedes. „Kaja“, „Wäetw.“ ja „Postimees“ asusid us u õ p e t u s e kaitsemisele, kuna „Waba Maa“ ja „Sotsialdemokr.“ us u õ p e t u s e wäljajätmist wõhjendosid. „Lall. Teataja“ leidis aga imelikku kesttee, et wõiks mingiõuguse „puhastatud“ ja reformeeritud us u õ p e t u s e soetada, mis koolides iika omajagu tulu tooks. Seda mõtet käitaks ka pärastpoole peaminister Lõrwiston M. Roos.

Selle omapärase „kesttee“ sihtjoone määranud õh. järgnõhõd sõnad „Lall. Teatajas“ nr. 104:

„Mõu, mis on, aga kool peaks dieti ainult teaduse õpetamise koht olema. Kui aga rahwa enese pealekõimise pärast us u õ p e t u s t peab andma, siis wõib seda asjalikult teha. Kes wõib kooliõpetajat keelata, kui ta seletab: Suude rahwa juures wanasti arwati

nii, et maailm loodi ja loomiseks kulus kõigest kuuks päeva ära. Sel ajal teati veel väga vähe ja sellepärast katsuti siis kuidagi seletada, kuidas kõik or tulnud, jne. See juures peaks siis ka veel seletama, kuidas teiste rahvaste juures wanasti arwati ja kuidas nüüd teadus arwab. Nii saaks siis väikene inimene oma keeruliste küsimiste peale vastused ja talle ei saa pärast keegi millegagi „aratuft“ truu, ühes oleks aga ka usuõpetuse nõudmine rahuldatud.

Rohkem raudkalleid waateid esitab jellesämas lehes (nr. 79) C. B., kaaludes enam usuõpetuse väljajätmise poole, kuid pidades ka võimalikuks usuõpetust reformeeritud kujul. C. B. kirjutab:

„Usuõpetuse interkonfessionaalset tegevusega peaks dieeti tema reformeerimine, millest nüüd ka nii palju kõneldakse, algama. Et see nüüd reformeerijatelt natukene rohkem nõuab, kui Kötleri ja Bippi katekismaste kõrvaldamist usuõpetuse alalt, milles dieeti õpetaja hr. Raudkepp usuõpetuse reformi näeb, on kõega katsutaval selge. Usuõpetus peaks kujunema rohkem uskude õpetuseks. Tema sihtuks oleks kõik see, mis usuline mõtte kunagi ehk kusil ilusat, head ja kaunist loomud on. Saksa kasvatusteadlane Dr. Dittes soovibat iseäralise usuõpetuse raamatu kokkuseadmist, mis enesele mahutaks mitte üffi juudi- ja ristiusu allikatest laenatud õpetused, vaid ka kõik selle, mis kõigi rahvaste usuline loomewõime ilusat pakkuda suudab. See raamat peaks enesele mahutama: Wanast testamendist — mõned Daaweti laulud, kohad Hiibi ja prohwetite raamatutest; uuest testamendist — Jeesuse kõned ja tähendamiseid, apostlite seletused, aga ka walitud kohad Rentovesta, Beda raamatutest, bronniwida ja Widda kirjandusest. Laotse ja Konfutsiuse ütelistest, Koranist jne. Selle sihi kokkuvõttele lisab Dr. Dittes juure: „See oleks elaw wera, kõige kaunis harid materjal, aga ka kõneleto mälestusammus inimesesoo religioonilise kultuuri arenemisekäiguist ja niivõisi ka ahindu kultuurajaloo tundma õppimiseks. Siis ilmiks, et usk — religioon — ajaloolise arenemisekäigu läbi elanud on, selle teadustele allub ning oma põhimõtte poolt kõigi kultuurarahvaste juures ühesugune on. Niisugune usuõpetus hoiaks kaswatat noortsuugu kitarimmalise usulise sektantismi eest. Lina ka temale teepuhatajaks saaks inimkuse, humaniteedi, kõrguste kõlbuse, inimese austamise ja armastamise poole.“

Niisugune usuõpetus mõiks koolides käsitulele tulla ja mõiks niisugusel kujul juundus-

lit olla, kõigile, kes kooliga kokku puutuwad — . . .“

Et usuõpetuse vajaduse põhjendused enam-wähem luttawad ja üleüldised, siis peatame lähemalt rohkem nende wäidete juures, mille najal läbi wiidi usuõpetuse väljajätmine koolidest ja mis tulewasele Eesti koolile edu peawad töötama. Kooli uuen-duse woolu kandjatena usuõpetuse küsimuses esinetwad koolimehed Annusson, G. Roos j. t. ja kahtlemata ka suur osa õpetajatest, nagu seda ajakirjanduses ilmunud wähemad märkused järeltada lubawad.

Teinutanni kooliusu kaitsekõne peale wastates (ilmus „Postim.“), kirjutab S. U r i g a „Waba Waa“ nr. 47-s:

„ . . . Kristliku kaswatuse tähtsusest Euroopa-kultuuri loomisel ei ole enne aga nüüd paljud teoloogidega ühel arwamisel. Niisugune autoriteet kui Goethe, pidas ristiusku kohjulikuks momendiks Euroopa arenemisel, sest et ta Greeka-Rooma kultuuri loomilise arenemise asjata mõni aeg tagasi hoidis (kõned Edermanniga). Seal, kus ristiusk väljaspool Euroopa-Greeka-Rooma kultuuri on kasunud wõrsuda, on ta saawutused wähe julgestawad. Jaapanis kui Hiinas on sealsete kõiste waatlejat otjusel ristiusulased kõige wiletsamad kogunähtusena. Kaine urija, wanameelne aristokraat Gobineau tähendab Persia feltskonna meeluse eritlemisel, et kristlasel seal kõige närkem, kultuuriwastajem ollus on. See tähendab: ristiusk ilma Euroopa kultuurita, — ei anna suurt midagi, wõi annab koguni eitawaid tagajärgi . . .“

„ . . . Meie põlwe elanikkudest on paljud saanud huure kannatusega sellele lihtsale teetundele.“

Niisuguse õigusega sunnime, jaggereime noorsoole koolides kedahema lahkumisekannatust, asjata walu hingesel Waba oles endise põlwe usulistest eelawamistest, wõitwad nad seda suurema hooga anduda meele õtiniwale, meele usule. Sellepärast jäägu ära erusu — Kristianismuse — õpetus koolist.“

„Sõja k a s t k i r i k l u s e s t“ kirjutades, ütleb S. A n n u s s o n sellesama lehe nr. 54.:

„ . . . „Eestis on kirik aastakümnete jooksul enam kui kahtlast osa mänginud. Ta oli kord ühe kord teise walitseja sõnakuulelik ümmardaja. Kõige selle aja jooksul widas ta oma ülesandeks heaks kiita ja õigustada maksawat torda . . .“

„ . . . Mis teemad meie wabameelised usute-õlased samal ajal?

Mad kirjutavad juhtkirju usuõpetuse tarwidusest koolis, kirjutavad juhtlusi tähtsamate päevade puhul ja — kirjutavad selle juures teadusele kallale . . .

. . . Maailma suuremad mehed on väljaspool kirikut hingeliselteenenud ja suuri reformitsid teaduses, kunstis, kirjanduses ja ka usus loonud. Tõhise reformiaatori tunnusemärk on, et ta taated arvaramad, täielikunad, üleilulijemad ja enam põhjendatud on kui jenni maksnuud arvanijed . . .

Ei saa roostetunud riistadega kaugelle. Ujatvaim kirjutab uusi tingimisi ette . . .”

Küüdes, kas usk on eraasi? toob G. R o o s („Waba Maa“ nr. 54.) ajaloolised andmed usuõpetuse kõrwaldamiste poolt:

„ . . . Hollandis kõrwaldati teadusandlifel teel juba aastal 1806 usuõpetus koolist. Ameerikas ei lubanud esimised hisserändajad, kes kodumaal kõisjugu usulise tagakiusomije kibedusi pidid kannatama, enam paika koolis usuõpetusele. Õpetajate palkamisel ja õpilaste wastuwõtmisel ei küsita nende usutunnistuse järele. Staalias on 1877. a. saadik ihmalitud koolid. Inglismaal ei tarmitse ühelgi lapsel funduslikult usuõpetusest osa wõtta ja 1906. saadik on awalikkudes koolides moraalioõpetus malkew. Prantsusmaal on ilmalit kool, usuõpetuse asemel antakse moraalioõpetust. Jaapanis on kõit koolid ilmalitid. Kogu ilma paremad kaswatusseadkoised hüüawad ilhest juust: u s u õ p e t u s j u n d u s l i k u õ p p e a i n e n a k o o l i s t w ä l j a . . .”

Usuõpetuse küsimuse puhul kirjutab J. Annusson pitemas artiklis („W. Maa“ 72—73) pealkirja all „Kirik ja hingedõnnistuse ainuõigus“:

. . . „Meie peame kõige pealt selgusele jõudma, selle üle ei tohi kahelda, et meie aja piirideks ei wõi olla lihtne tagasiwõinewanade kristluse wormide juure ehk nende wormide pehmendamine wõi wabameelne seletamine, waid jutt wõib olla põhjalikult meist, ajaloolisele wõimulele arenemisele wastatawast kristluse kujut“ . . .

P e d a g o o g i l i s e k s u s u õ p e t u s k e l s n i m e t a b k e e g i — t — („W. Maa“ nr. 83), jeda usuõpetust, millest rääkis peaminister Tõnisson M. Rogus 13. aprillil. — t — küüib aga arusaamatult: „aga kuidas usuõpetuse abil, olgugi pedagoogilise usuõpetuse abil, lastest tõisefid inimesi kaswatada, jeda ei ütelnud ei pastor Rottik, ei ütles ka keegi keine, sest seefinane tarkus pole pärit siit ilmast: jeda wõib ainult tuulelennul wälja mõelda, ilma et teostamiseks arusaamist tarwitjeb olla.“

Ragu lõpuakfordina kõlab D. Strandman n i k ö n e M. Rogus, ja pärast ka ajakirjanduses, kus põhjendatena järgmised sõnad esinewad: . . . „ka meie põhiseaduses on ette nähtud, et usuõpetuse poolkohojad ennakst korraldada wõitwad, ja kui nemad siiski ei suuda jeda erawiljil läbi wita, siis arwan mina, et teie usk ei ole jeda wäärt, et jeda ristiusuks nimetatakse, siis ei peitu temas eneses jeda, wida ta tahab teistele hisse istutada . . .

. . . Kui ristiusulijed ei suuda oma usku wäljaspool kooli alal hoida, siis ei ole neil usku ja siis ei makjaks neil ka jeda kaitsma tulla . . .

Usuõpetuse all ei saa ikkagi mingit muud mõtetjeda, kui katekismust, piiblikuugu jne. Kaske on uskuda, et meie koolioõpetajad praegu usuõpetuse asemel midagi muud õpetada saawad.

Kõneleja arwab ka, et waenu pärast ei ole keegi usuõpetust koolist wälja piüidnud heita: „Prantsuse peaminister Combes, selle juhatusel Prantsusmaal wõitlus kiriku wastu läbi wiidi ja usuõpetus koolidest wälja heideti lastis oma kodus siiski lapsi usuõpetust õppida. Waenulikkuft usku wastu ei saa keegi temale ette heita“ . . .

S. U u i g a leiab („W. Maa“ nr. 94), et „kõnelejad M. Rogus ei ole leppinud otsekohele küsimusega, waid on usu kultuurawäärust illeilulise hindama hakanud. Arwab, et kui usuteaduse ala ei kunta, siis parent on waitjeda.“

Arwatatawasti on ka usuõpetuse wõimestawa mõju tündel nii paljudel noortelgi õpilastel koolist kibe mälestus jäänud, sest üks noortest kirjutab ajalehe woergundel muu seas:

„Mis oli siis endise aja kool? See oli igapäetwane kindla tunnikatwa jängi, mis wast aastakünneid wana, igapäetwane klassis käimine, kibe tundide ettenalnimistamine, alati ilhed ja samad mündrites muumijad, mille nõgemine hingele halwas, ilhe sõnaga, — see oli noore hingele küshjenemine kõigest sellest elowast, mis temas olemas, selle täitmine lapse hingele täiesti wõõra, surmuw kaamiga, see oli närtwiline walwe, et sinna ei pääjeks ükski elu walgustaw walgustekir . . .”

Usuõpetuse wastukaja täienduseks weel Milli-Mallika kurb-lõbus wõeste („Tall. Teataja“, nr. 91). „Kuidas meie usku õppisime“, mis „wõõstiwalt“ järgmiste sõnadega lõpeb:

„Ka jellepärast arwan mina, et kui usuõpetuse torud meie uue aja koolides karmidel aegadel kinni peakjeb külmoma ja meie laste „silmawõisi“ mitte usulist renni mõõda wõo-

lata ei saa, küll siis Saksa korrapidaja oma
ora tulisteks ajab ja ta suure süstina ja muusi-
naiga keske ärakülmanud usudõpetuse torusse
hjustab — samade tagajärgedega ja nii, kui

meie, wanad ja kava praktiseerinud „proto-
koolipoisid“ kirikuõpetaja Lattikule jelle
„pretjedenid“ löime. J. P.

Kroonika.

THEOPHIL LUKK †

17. sept. 1891. — 1. mai 1920.

1. mail lahkus Tartus taundi ohwrina
Tallinna õpetajate seltsi liige õpetaja-sõdur
leitnant Theophil Lukk.

Lukk oli noor õpetaja, kes idast 1916. a.
siigijel Peeterburi ülikooli füüsika-matemaatika
osakonna lõpetas. Pärast õpetamist as-
tus ta sõjaväkke, kus ta juurliikiväe ohvit-
serina teenis.

1918. a. kevadel valiti ta L. poeglaste
kaubanduskooli õpetajaks. Kui 1919. a. jaa-

nuarikuis õpetajad sõjaväekale läksid, siis oli
ka Th. Lukk. Ja kui suurem osa õpetajatest
viimaks sõjaväeteenistusest vabastati, jäeti
tema edasi teenima. Illegi müüd, pärast sõja
lõppu, ei lastud teda vabaks. Sõjaväes
edasi teenides, jäi ta plekivise soojatõppe,
mis ta noore elu ka kustutas.

Meil on vähe õpetajaid, veel vähem eri-
teadlasi, keda Eesti koolile vaja. Lukkiga
kaotab Tallinna õpetajaskond neljandama,

paljutõotava, lihtne Eesti wabastusõja ohwrina.

Theophil Sulf on sündinud 17. sept. 1891. a. Narwas, Soaoru Aleksandri kiriku kõstri perekonnas. Narwas sai ta ka keikfooli hariduse.

Sahkunut leiawad noor leff, wanemad ja õpetajastond.

5. mail sängitati ta Narwas maamulda. Kuni viimase ajani oli ta wäljapatari nr. 8 ülem. D.

*

Tallinna Õpetajate Selts.

Sai 1. mail s. a. suurema rahalise annetuse: „ühistöö“ juhatuse nimel andis hr. W. O. L. B. äts õpetajate perekondlikel mai wasturwõtmise pidul õpetajate organisatsioonile toetuseks ja kodu asutamisjeks 50.000 Smk.

Tallinna „ühistöö“ asutajad ja tegelased olid nimelt õpetajad. Niisama mõtsid nad ka sõjakäigust aja Tallinna kaitsejõudu pataljoni, mis pärast 8. polguks muudeti. Et niisid „ühistöö“ jõuliseks organisatsiooniks on arenenud, siis oli temal ka wõimalik õpetajaid meeles pidada.

Ammelaist wastu wõttes tähendas seltsi esimees D. S. Kiesel, et selle annetusega algus on tehtud õpetajate liikumise ainelisteks toetuseks. Niisid ühes sellega ei näe õpetajad annetuses mitte oma teenete taju, sest õpetajad on ikka ja alati jeda teinud, mis iga riigikodaniku kohus ja, wõib olla, oleks pidanud nad tegema weel rohkem. Niisid kui õpetajate organisatsioonid ainelistel kindlal jalal, siis wõimad nad jeda parema hooga rahwa haridustööle eruda. Wõõmuskaw on, et „ühistöö“ õpetajate liikumistööd suurema annetusega on toetanud.

*

Tallinna õpetajate selts sai riigimaade üllemalt wastuse, et „Sägala“ mõis on seltsile antud kodu asutamiseks. Ühes mõisaga antakse ka 25 desjatini maad. Mõis antakse, muidugi, rendi näol, taju eest.

Peale 20 perekonna on emalst juba üles annud, kes j e l s u w e l joorwad „Sägala“ mõisas juuditada. Tulewikus kawatsetakse mõisa asutada kodu elatunud õpetajatele, ühes sellega oleks j e o l k a j u w i k o l o n i i.

Sägala mõis on 8 w. Naasiku juamast, jõe ääres, metja fertwal. Tallinnast on ta 27 w. maanteed mööda.

*

Ambula Õpetajate Seltsi

ütleüldine foosolek 2. mail s. a. oli määratud kowadise ülekühelkondlise lastepidu ja õpetajate kodu asutamise küsimuste lahendamiseks.

Lastepidu otjustati korraldada ilusa ilma puhul 30. mail kõnedega, laste ühiskauludega ja mängudega.

foosolek peab kodu asutamise wamadale õpetajatele tarmilikuks, nimelt ühte igasje maafonda ja joorwad jeks otstarbekes põllutöministeeriumilt Jäneda mõisa paluda, mis õjub ilusas maafonas, Wegwiidu raudtee jaanast kuu wersta kaugusel.

Tähtsamaks ühise kodu asutamiseft peetakse õpetajate puhkepaliga korraldust, mille puudusel niitred wanemad õpetajad wiletasje j e i s u f o r d a j ä e t u d.

Läbrrääkimistel otjustatakse edaspidi õpetajate seltsi foosolekust „Saawatuhele“ kirjeldusi jaata.

Wõnede foosolijate ettepanekul otjustas õp. jelts joorwadawadusega esinebda Ambla kühelkonna wallandufogus, et nad alkohoolimülligikohte oma piirides ei awaks.

Läbrrääkimistel j e l g u b, et koolivalitjuse korraldus, tänawu kewadel algkoolides 4. jao õpilastega fondamijenädalaid lähemates koolides ühendada paljude raskustega j e t u d ja üleüldijelt läbiwiimata, leitakse, et harilik ehtem, mis igas koolis õpetajad omade õpilastega korraldaks, palju otstarbekohasem jaaks.

Mam seas kawatsetakse kewadel peale koolitöö lõpu õpetajate ühine pikem wäljajõit ettemõtta kühugile kodumaa ilusamasje kohta — kodumaa tundmaõppimise otstarbel.

A. A.

*

6. Bõhjamaade koolinoorsoo kongress peetakse tulewal juulikul Daanis. Kongressi toimefonda j e a t a k s j e k o f t u.

*

Ta Minna Koolinoorsoo Liit korraldas 6. ja 7. juunil „Noorte pühä“, mis algas piduliku rongikäiguga muusika jaatel, Kadriorust läbi linna Sarjuvärava mäele, kus oli kontsert ja lillepidu. Noorte laulufoori ja sinfoonia orkestri poolt kanti ette hulk muusika plasid. Sell 4 peal lõunat oli „Kalewi“ aias spordi pidu wõistlustega, kus noored esinesid wõidujooksus, odawiskamis, hüppamises, pallimängus jne. Öhtul oli Draamateatris näitemäng „Kosjasõit“ Tallinna noorsoo Dramaatilise ühingu esitusest. Esmaspäewal jattati spordiwõistlusi „Kalewi“ aias ja oli hommikul foosolek kõnedega ning öhtul Kadriorus riigiteenijate liidu klubis kinnine pidu. Osawõimmine oli igal pool rohke, meeolelu noortepidu kohaselt elaw.

*

Eesti Õpetajate Liidu juhatus

vajab Õpetajaskonna organiseerimistööga
tuttavat ja kantseleitöös vilunud energilist

asjaajajat.

Palk mitte vähem kui vastava haridusega
õpetajal.

Adress :

Tallinn, Eesti Õpetajate Liidu juhatus.

Kasvatusteadusline ajakiri

„KASVATUS“

Eesti Õpetajate Liidu häälekandja
== Ilmub kaks korda kuus ==

Toimetus: Hans Roos — peatoimetaja, J. Annušon, O. J. Kiesel, J. Piiskar, K. Õunapuu. Kaastöolisteks on kõik Eesti õpetajad, kooliarstid ja haridustegel. Väljaandja: Eesti Õpetajate Liit. Tellimisi võtavad vastu kõik postkontorid Eestis, Tallinnas, „Kasvatuse“ toimetus, Pikk tänav 54, kella 2—5 p. l.

Tellimise hind: ~~12~~ 60 marka veerandaastas. Üksik nummer ~~12~~ marka. — Et „Kasvatusel“ üle maa lugejaid on, siis leiavad

kuulutused

seal kõige otstarbekohasema paiga, iseäranis kuulutused kooli alalt: õpetajate otsimised, koolitarvituste pakkumised jne. Adress: Tallinn, „Kasvatuse“ toimetus, Pikk tänav № 54.

„Kasvatuse“ toimetus.